

«TK MEGANOM»

ISSN 2520-7474

PARADIGM OF KNOWLEDGE

Multidisciplinary
Scientific Journal

№ 1(45)

Frankfurt 2021

ISSN 2520-7474

DOI 10.26886/Paradigm.2520-7474.1(45)2021

**SCIENTIFIC JOURNAL
PARADIGM OF KNOWLEDGE**

**No. 1(45), 2021
February, 20**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

WAS FOUNDED IN 2014
IT IS ISSUED SIX TIMES A YEAR

<http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/>

Edition address: Zeil 12,
60313 Frankfurt, Germany

Edition e-mail: paradred@gmail.com

Phone: + 496921246293

© Center for international scientific
cooperation TK Meganom, LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Doctor of Political Science, Professor, Valery Kornienko, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"

Economic Sciences

- Doctor of Economics Sciences, Professor Bashnyanin G., Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Barsky Y. M., Lutsk National Technical University;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shvets N. R., Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shevchuk A. V., Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Vdovenko N. M., National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Zahorna T. O., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Hrapkina V. V. Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- Doctor of Historical Sciences, Professor, Orehovskyy V., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;

- Doctor of Historical Sciences, Professor, Yuriy M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Bezarov O., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Tsyganenko L., Izmail State Humanitarian University
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Roebuck Igor Y., Kharkiv National Medical University;
- Doctor of Historical Sciences, Nikitenko K. V., Lviv National Academy of Arts;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, I.B. Datskiv, Ternopil National Economic University;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Cotsur Nadiya, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnysky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Doctor of Philosophy, Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad;
- Ramadan Emhemad Jweli Kanan, Doctor of Philosophy (PhD), Elmergib University, Libya;
- Doctor of Philosophy, Professor, Chikarkova M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Philosophy, Professor, Andriyenko O. V. Donetsk National University;
- Doctor of Philosophy, Dulyan P. G., Mikolaiv National University;

Political Sciences

- Doctor of Political Science, Professor, Kornienko V., Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- Doctor of Political Sciences, Professor, Tkach O. I., Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Denysyuk Svetlana G., Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Belmaz Y. Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vlasenko K. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Donbass State Engineering Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Prima R. M., Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kozhevnikov V. M., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Tarnopolskyi O. B., Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Poluboiaryna I. I., Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- Doctor of Psychology, Professor, Volzhentseva I., Makeyevka Economics and Humanities Institute;
- Doctor of Psychology, Professor, Simonenko S., K.D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Associate Professor, Murat Elio, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- Doctor of Medical Sciences, Professor, Mikhail Lebedyuk, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Professor, Bocharov Vasily Andreevich, Head of the Department of Pharmaceutical and Cosmetology Technologies, Odessa Medical Institute of the International Humanities University;
- PhD in Medical Sciences, Bocharova Veronika Vladimirovna, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Kuts Larissa Viktorovna, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- Doctor of Medical Sciences, Zubkova L., Medical center "ORTO DENT" (Odessa, Ukraine);
- Doctor of Medical Sciences, Gladchuk V., «Hladchuk Medical Aesthetic Center» (Kiev, Ukraine)
- Doctor of Medicine, Professor, Peklina G. P., Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- Doctor of Technical Sciences, Professor, Waldemar Wójcik, Lublin University of Technology;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Baranowski V. M., Ternopil National Technical University;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Gogo V. B., Donetsk National Technical University;
- PHD in Engineering Sciences, Alatom Mohammad Fayiz Ahmad

Juridical sciences

- Doctor of Law, Professor, Krinitsky I. E., Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- Doctor of Law, Professor, Gumin A. M., Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- Doctor of Art, Professor, Crul P. F. V.Stefanik Prikarpatsky University;
- Doctor of Art, Professor, Olena Sizova, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Prokopova Natalia Leonidovna, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- Doctor of Art, Rusudan Kvaratskhelia, Caucasus International University;
- Doctor of Art, Professor, Andriy Puchkov, Boris Grnchenko Kyiv University;
- PhD in Art, Evhen Kushch, National Academy of Leaders Culture and Arts;

Geographical Sciences

- Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ilyin L. V., Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. CULTURAL STUDIES AND ART

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.1

UDC: 7.01:7.05/7.075(477)"20"

PECULIARITIES OF THE ARTISTIC LANGUAGE OF THE UKRAINIAN ARTIST YEVHENIA GAPCHYNSKA

L. Ametova, Graduate student

<https://orcid.org/0000-0001-8785-8701>

e-mail: lilya-ametova@ukr.net

Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine, Kyiv

The subject of the research is the developments of the modern Ukrainian artist Evgeniya Gapchinskaya, who is now successfully working in various fields of art and design, ranging from jewelry and book graphics to monumental mural art. The purpose of the work is to investigate the specifics of the artistic language of the named artist in the context of the development of modern mass culture. The methodology of the work is based on a combination of chronological and the principle of scientific comprehensiveness, art history, design and culturological approaches, ontological, axiological, hermeneutic, historical-comparative, cross-cultural and art history analysis methods. The results of the work allow us to understand the secrets of E. Gapchinskaya's success in the field of contemporary art and design. The scope of application of the results – artistic and design practices of the present, history, theory and criticism of art, teaching activities for students and graduate students of creative specialties. Findings. It was found that the artistic language of Yevhenia Gapchinskaya was formed under the influence of Ukrainian and German artistic traditions. Taking into account the one-year internship in Nuremberg at the beginning of the formation of the artistic language, the author was inspired in her artistic

searches by the impulses of the high art of the Northern Renaissance and mannerism. In particular, the work of I. Bosch and P. P. Bruegel the Elder (Peasant), whose phantasmagoric language still has a significant impact on the work of young European artists. Also, the formation of the artistic originality of Evgenia Gapchinskaya's handwriting was significantly influenced by the Dutch and Flemish art of the 17th – 18th centuries, headed by Frans Hals and Rembrandt van Rijn, and individual searches for Baroque-Rococo artists from other European countries – J. B. Greuze and T. Gainsborough. In general, the specific artistic and figurative manner of E. Gapchinskaya was influenced by the artist's appeal to related areas of knowledge – nail design, creative work with plastic, environmental design, advertising, image-making, art gallery business, restoration, art management, marketing, logistics and the like.

Key words: artistic manner of creativity, Evgeniya Gapchinskaya, Ukraine, the beginning of the XXI century.

здобувач аспірантури, Аметова Л. М., Особливості художньої мови української мисткині Євгенії Гапчинської / Київський національний університет культури і мистецтв, Україна, м. Київ

Предметом дослідження є доробок сучасної української художниці Євгенії Гапчинської, яка наразі успішно працює у різних галузях мистецько-дизайнерської діяльності, в діапазоні від ювелірних виробів і книжкової графіки до монументальних творів мурал-арту. Мета роботи – дослідити специфіку художньої мови названої мисткині у контексті розвитку сучасної масової культури. Методологія проведення роботи базується на сукупності хронологічного і принципу наукової всебічності, мистецтвознавчого, дизайнерського та культурологічного підходів, онтологічного, аксіологічного, герменевтичного, історико-порівняльного, крос-культурного і методу мистецтвознавчого аналізу. Результати роботи дозволяють

осягнути секрети успіху Є. Гапчинської в галузях сучасних мистецтва і дизайну. Сфера застосування результатів – мистецькі і дизайнерські практики сьогодення, історія, теорія та критика мистецтва, викладацька діяльність для студентів і аспірантів творчих спеціальностей. Висновки. З'ясовано, що художня мова Євгенії Гапчинської сформувалась під впливом українських та німецьких мистецьких традицій. Враховуючи річне стажування у Нюрнбернзі на початку періоду становлення мистецької мови, авторка надихалася у своїх художніх пошуках імпульсами високого мистецтва Північного Відродження та маньєризму. Зокрема, творчістю І. Босха та П. П. Брейгеля-Старшого (Мужицького), фантасмагорійна мова яких і досі здійснює значний вплив на творчість молодих художників Європи. Також на становлення і формування мистецької своєрідності почерку Євгенії Гапчинської значний вплив справило нідерландське, фламандське і голландське мистецтво XVII–XVIII століть на чолі з Франсом Халлсом і Рембрандтом ван Рейном, й окремі пошуки художників бароко-рококо інших країн Європи – Ж. Б. Греза та Т. Гейнсборо. В цілому на специфічній художньо-образній манері Є. Гапчинської позначилися звернення художниці до суміжних галузей знань – нейлдизайну, творчої роботи з пластиком, дизайну середовища, реклами, царини іміджмейкерства, артгалерейного бізнесу, реставрації, менеджменту мистецтва, маркетингу, логістичної справи тощо.

Ключові слова: художня манера творчості, Євгенія Гапчинська, Україна, початок XXI століття.

Вступ. Творчість Євгенії Гапчинської на сьогодні відома у багатьох країнах за межами України. Більшість поціновувачів її творів із цікавістю відстежують нові розробки художниці на дошках оголошень інтернету й у

соціальних мережах. Наприклад, за даними Фейсбуку визначаються цінителі в Грузії, Вірменії, Росії, Латвії, Німеччини, Польщі, Англії, Португалії, Італії, Іспанії, США і Канаді.

Нині лише в Інстаграмі на Є. Гапчинську підписані близько 100 тисяч підписників. Їх кількість дозволяє говорити про феномен «масової» затребуваності, певного «попиту» на художні твори означеної мисткині в широких колах споживачів. В епоху швидких швидкостей, інтерактиву, цифрових технологій і глобалізації творчість згаданої української художниці як ніколи актуальна, хоча головний меседж її робіт – доброта і «дитяче беззлобне сприйняття світу» в дорослому житті.

Ці постулати сьогодні цілком укладаються в філософію гламуру, стилістичної течії, яка за останні два десятиліття підкорила всю планету, заповнивши собою речовий світ у діапазоні від індустрії моди і шоу-бізнесу, до книжкової та комп'ютерної графіки, промислового і дизайну архітектурного середовища на просторах від Об'єднаних Арабських Еміратів до Росії й Америки.

Однак, у межах цієї проблематики творчість Є. Гапчинської майже не розглядалася дослідниками. Виключенням є невелика стаття О. Школьної «Інтеграція творів образотворчого мистецтва у дизайн середовища на прикладі творчості Євгенії Гапчинської» в журналі «Артпростір» (Київ, 2018) Київського університету імені Бориса Грінченка [7, с. 97–100].

Що стосується вивчення означеної теми теоретиками, то при такому значному емпіричному попиті, осмисленням процесів творчості названої художниці на сьогодні практично не займаються мистецтвознавці. І крім кількох вузьких статей російських і українських дослідників про графіку й ювелірні вироби Є. Гапчинської, протягом останніх десяти років більше нічого видано не було.

Дотичною є праця О. Позднякової «Дизайн сучасної дитячої книги як мистецтво», видана у збірнику «Гуманітарні науки. Філософія, соціологія та культурологія» (Вороніж, 2013). У ній авторка розглянула специфіку художнього оформлення перших російських інтерактивних дитячих книжок-девайсів А. і О. Дугіна, С. Румак, порівнявши їх із близькими по духу українськими розробками Є. Гапчинської. Тут О. Позднякова приділила увагу зв'язку образної складової творчості перерахованих майстрів зі спадщиною П. Брейгеля та І. Босха, окреслила звернення до пошуку форми, лінії і кольорових плям, а також шрифту і перспективи [4, с. 206–208].

Про особливості українського творчого бренду «Гапчинська», який мав представництво у Москві, писала й інша російська дослідниця книжкового ринку – О. Ро. У своїй статті «Дитяча книга і Інтернет: реальність цифрова, альтернативна та доповнена» у збірнику «Книжкова індустрія» № 1 за 2010 рік (Москва, С. 52–56), авторка намагалася охарактеризувати тенденції книжкового ринку пострадянського соціуму. В її нарисі фігурував аналіз цифрових видань дитячого книжкового асортименту і в зв'язку з цим оцінка нового продукту, пропонована різними художниками на артринку пострадянського простору [5, с. 52–56].

Розбір складових сучасних творів Є. Гапчинської був зроблений у кількох публікаціях української дослідниці Л. Аметової. Окремі роботи автора були присвячені графічному дизайну в творчості Є. Гапчинської (Київ: КНУКіМ, 2019), її інтерактивній книжковій графіці (Рівне: РДГУ, 2018) й образним складовим дизайну ювелірних виробів художниці (Київ: нарком, 2019) [1, с. 253–255; 2, с.82–86; 3, с. 114–115].

Однак, спеціальних досліджень складання індивідуального стилю художньої мови Є. Гапчинської не проводилося. Хоча на сьогодні творчість зазначеної майстрині стала національним брендом в Україні.

Вона легко впізнається, затребувана і має низку відмінних якостей, які дозволяють говорити про унікальність почерку її творця. Велика частина творів цієї ж мисткині представлена на сайті GARCHINSKA [6].

Формулювання мети статті та завдань. Мета – окреслити складові художньої мови Є. Гапчинської. Завдання – прослідкувати впливи спадщини окремих європейських художників на становлення творчої манери згаданої художниці.

Виклад основного матеріалу статті. Сьогодні завдяки Євгенії Гапчинській в Україні мистецтво вийшло на полиці магазинів. Причому в широкому діапазоні, від обгорток цукерок, конвертів, закладок для книг, марок, і ювелірного мистецтва – до косметики, чайників, парасольок, футболок і постільної білизни. У зв'язку з запотребованістю творчості художниці у широких соціальних колах і з певним комерційним успіхом такої продукції, варто розглянути складові формування її авторської манери, індивідуального стилю її художньої мови.

Є. Гапчинська росла у багатодітній родині, в якій тільки у неї однієї виявився такий талант до творчості. Батьки, помітивши здібності маленької дівчинки, після закінчення 8 класів загальноосвітньої школи у 13 років відвели її до художнього училища. Варто відзначити, що закінчивши 1992 року Харківське державне художнє училище, Є. Гапчинська на наступний рік вступила до Харківського художньо-промислового інституту.

Паралельно з роками навчання в цьому ВНЗ, де графікою вона займалася з Ю. Безруковим, а живописом з І. Чаусом, Є. Гапчинська увійшла в україно-німецької групи з 20-ти художників сучасного мистецтва під назвою «10 + 10», і по обміну рік провела, стажуючись у Нюрнберзі (Німеччина, 1996–1997 рр.). Саме тому, в її творчості опукло проступають нотки генного зв'язку з видатними майстрами пензля,

олівця і пера П. П. Брейгелем Старшим, І. Босхом, фантазмагорійні образи іпостасей персонажів яких будуть популярні у всі часи.

У свою чергу поступово, ця якась «космополітичність» стала запорукою того, що полотна художниці зрозумілі більшості споживачів масової, па не елітарної культури. Хоча при цьому деякі полотна художниці закупувалися європейськими музеями, серед яких найбільш великі замовлення надходили від віденського музею «Альбертина». Паралельно Є. Гапчинська у роки навчання працювала в харківській галереї «Срібні дзвони», що дозволило їй вивчити особливості законів просування творчих робіт на ринку й специфіку створення інформаційного поля творів, які впливають на їх вартість на артринку.

Цікаво, що однією з численних професій майстрині, яку вона освоїла поряд з живописом і графікою, були маркетинг, менеджмент, і промоушн, а також логістика, які в сумі дозволили їй самостійно просувати свою продукцію у багатьох малопізнаних художниками сферах.

Так, одну з публікацій про її творчість розмістили у рекламному журналі «The Ukrainian», який супроводжував рейси пасажирських літаків за європейськими напрямками. У результаті директор «Альбертини» Альфред Вейдінгер дізнався про роботи Є. Гапчинської, оцінив її колоритний індивідуальний авторський стиль художньої мови у дещо стриманому європеїзованому ключі, і таким чином став замовником її картин [7, с. 97–100].

Взагалі після закінчення ВНЗу 2000 року, художниці довелося освоїти нейл-дизайн, будівельний бізнес, галерейну справу, реставрацію предметів старовини (переважно меблів), і в результаті переїхати з Харкова до Києва. Тут вона спочатку працювала менеджером філії іноземної компанії, далі торгувала виробами з пластика, займалася рекламою в рекламному агентстві, працювала в Центрі сучасного

мистецтва на Подолі, потім митним брокером і бралася за будь-які підробки в галузі дизайну, креативу і творчості.

Наприклад, прикрашала будівлі Нацбанку України, готелю «Дніпро» в центрі Києва, займалася оформленням свят і весіль, у процесі чого навчилася певним чином підлаштовуватися в своїй творчості під забаганки споживача, і працювати для запитів в різних цінових сегментах ринку.

У Києві її творчими побратимами стали відома художниця кераміки Н. Ісупова, а також К. Борисенко, які також частково вплинули на складання унікального діапазону творчої мови Є. Гапчинської (Рис. 1).

Рис. 1. Гапчинська Є. Ювелірні вироби зі срібла за мотивами її ж картини «Хор імені Верьовки». 2009 р.

У період з 2000 по 2002 рік склався її авторський неповторний стиль (Рис. 2), який вона самостійно допрацьовувала, вдосконалювала, як штучний інтелект, звертаючись до маркетингових стратегій і запитів кон'юнктури ринку.

У результаті в Є. Гапчинської почали купувати роботи крім відомої українсько-молдовської співачки С. Ротару, російські зірки шоу-бізнесу – балерина А. Волочкова, актор і режисер М. Михалков, далі італійський тенор Л. Паваротті (Рис. 3).

Рис. 2. Гапчинська Є. «Ніна Матвієнко», 2010 р.

Рис. 3. Гапчинська Є. «Каблучка – це означає твоє кохання...», 2011 р.

Є її роботи і в колекціях українських зірок, актриси І. Чурикової, актора О. Янковського, музиканта В. Співакова, футболіста А. Шевченка, письменника і видавця І. Малковича (київське видавництво «А-ба-ба-ла-ма-га»).

Всі напрацювання художниці в галузі іміджу і стилю, піару, менеджменту, маркетингу, реклами, логістики, брендингу, фешн-індустрії та гламуру, а також практична діяльність як оформлювача, дизайнера, реставратора, матеріалознавців, у тому числі у царині інтерактивних сучасних технологій в діапазоні від простих девайсів до екранних медіа,

дозволили їй виробити свій варіант динамічної айдентики – фірмовий девіз «Постачальник щастя №1» з фірмовим шрифтом, логотипом й іншими складовими бренд-буку і фірмового стилю (Рис. 4).

Рис. 4. Гапчинська Є. «Я вмію творити дива...», 2013 р.

В останні роки художниця, яка ігнорує громадські посади і звання, і не є офіційним членом Спілки художників України, працює з великими торговельними майданчиками України, Росії, Америки. На вітчизняному ринку вона співпрацює з відомими українськими видавництвами, рекламними і піар-агентствами, великими комерційними мережами магазинів «АТБ», «Епіцентр», «Єва», «Космо», «Ашан», «ДЦ» та ін.

Висновки. По суті, працюючи в річищі сучасного «няшного», не насильницького глем-дизайну, Є. Гапчинська створила великий вузловий дизайн-центр в Україні, який працює з провідними компаніями в галузі графічного, веб-, промислового, дизайну одягу та середовища. При цьому вона екстраполює образи, знайдені в своїх авторських живописі та графіці в сферу сучасних гаджетів (від мобільних телефонів і чохлів для них), потреб сфери інтерактиву (розробляє малюнки різноманітних екранних шпалер у комп'ютерній графіці), вивчає сучасні можливості цифри і девайсів, наслідком чого стали впроваджені розробки книжкової «оживаючої» графіки, малюнки якої при запуску певних програм і

наведенні на них мобільних пристроїв перетворюються у 3-D формат з анімацією) та ін.

У результаті, її роботи наразі впізнавані, як творчість А. Дюрера у Німеччині, П. П. Брейгеля у Нідерландах, Г. Клімта у Відні, А. Мухи у Чехії, А. Матісса у Франції, А. Модільяні в Італії, С. Далі в Іспанії; вони стали виразним вітчизняним брендом. При чому упакування з роботами художниці сьогодні роблять не самі музеї, галереї і великі торгові концерни, а сама Є. Гапчинська, яка інспірувала знайдені нею образи крихітних добродушних малюків штибу міні-Мони Лізи, Жизелі та просто янголят обох статей, у доросле філософськи осмислене життя, де її мармеладно-зефірні герої зайняли свою брендову нішу в системі цінностей сучасного глем-дизайну й індустрії моди на милі серцю дрібнички.

При цьому якщо окремі її станкові роботи коштують від ста тисяч доларів, то тиражовані демократичні за ціною дизайнерські речі доступні абсолютно всім. Тому нині предмети побуту, починаючи з мила і косметики в упакуванні дизайну Є. Гапчинської від торгових марок «ДЦ», «Єва», і закінчуючи чайної продукцією, цукерково-кондитерською від торгової марки «Любімов» й ювелірної лінійки «GAPCHINSKA», стали частиною модного способу життя як в Україні, так і серед закордонних поціновувачів її творчості.

Окремо художниця розробляє асортимент виробів скляного і фарфорового посуду, одягу (перш за все футболок, фартухів), постільних речей для дітей (подушки, пледи, рушники), іграшки (пазли та ін.), канцелярію для них і дорослих (блокноти, щоденники, органайзери, календарі, книжкову продукцію, зошити), пенали, шкільні рюкзаки, аксесуари для інтер'єру (годинники, шкатулки).

У перспективі всі напрацювання художниці в царині станкового мистецтва, художньо-оформлювальної діяльності та дизайну мають стати окремим дослідженням.

Література:

1. Аметова Л. (2019). Графічний дизайн у творчості Є. Гапчинської. *Дизайн-освіта як галузь креативних індустрій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18–19 квітня 2019 р.)*, 253–255 [in Ukrainian].
2. Аметова Л.М. (2018). Інтерактивна книжкова графіка Євгенії Гапчинської. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 28, 82–86 [in Ukrainian].
3. Аметова Л. (2019). Образні складові дизайну ювелірних виробів Є. Гапчинської. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали міжнародного симпозіуму, присвяченого 50-річчю НАКККіМ (м. Київ, 6 червня 2019 р.)*, 114–115. [in Ukrainian].
4. Позднякова О.Л. (2013). Дизайн современной детской книги как искусство *Вестник Воронежского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 2 (117), 207–211. [in Russian]
5. Ро О. (2010). Детская книга и Интернет: реальность цифровая, альтернативная и дополненная. *Книжная индустрия*. 2010, 1, 52–56. [in Russian].
6. GAPCHINSKA.
http://www.gapart.com/index.php?option=com_gallery2&Itemid=8&id=116&page=1. (2020, грудень 20). [in Ukrainian].
7. Shkolna O. (2018). Integration of Fine Art Works into Design of Environment on the Example of Works by Eugenia Gapchinska. *Artпростір*, 3, 97–100, 129. [in English].

References:

1. Ametova L. (2019). Hrafichniy dyzain u tvorchosti Ye. Hapchynskoi [Graphic design in the works of E. Gapchynska]. *Dyzain-osvita yak haluz kreatyvnykh industrii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Kyiv, 18–19 kvitnia 2019 r.) [Design education as a branch of creative industries: materials of the International scientific-practical conference (Kyiv, April 18–19, 2019)], 253–255 [in Ukrainian].
2. Ametova L.M. (2018). Interaktyvna knyzhkova hrafika Yevhenii Hapchynskoi [Interactive book graphics by Yevhenia Gapchynska]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku* [Ukrainian culture: past, present, ways of development], no. 28, 82–86 [in Ukrainian].
3. Ametova L. (2019). Obrazni skladovi dyzainu yuvelirnykh vyrobiv Ye. Hapchynskoi [Figurative components of jewelry design by E. Gapchynska.]. *Kulturni ta mystetski studii XXI stolittia: naukovo-praktychne partnerstvo: materialy mizhnarodnoho sympoziumu, prysviachenoho 50-richchiu NAKKKiM* (m. Kyiv, 6 chervnia 2019 r.) [Cultural and artistic studies of the XXI century: scientific-practical partnership: materials of the international symposium dedicated to the 50th anniversary of NACCM (Kyiv, June 6, 2019)], 114–115. [in Ukrainian].
4. Pozdniakova O.L. (2013). Dyzain sovremennoi detskoi knyhy kak iskusstvo [Design of modern children's books as art]. *Vestnik Voronezhskoho universiteta. Seryia: Humanytarnyye nauki* [Vestnik Voronezh University. Series: Humanities], no. 2 (117), 207–211. [in Russian]
5. Ro O. (2010). Detskaia kniha i Internet: realnost tsifrovaia, alternativnaia i dopolnennaia [Children's book and the Internet: digital, alternative and augmented reality]. *Knizhnaia industriia* [Book industry]. 2010, no. 1, 52–56. [in Russian].

6. GAPCHINSKA. Retrieved from

http://www.gapart.com/index.php?option=com_gallery2&Itemid=8&id=116&page=1. (2020, December 20). [in Ukrainian].

7. Shkolna O. (2018). Integration of Fine Art Works into Design of Environment on the Example of Works by Eugenia Gapchinska. *Artprostir*, no. 3, 97–100, 129. [in English].

Citation: L. Ametova (2021). PECULIARITIES OF THE ARTISTIC LANGUAGE OF THE UKRAINIAN ARTIST YEVHENIA GAPCHYNSKA. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2020.1

Copyright L. Ametova ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.2

UDC: 739.2(477-25)"19"

**AN ECLECTIC TREND IN PRODUCTS OF JOZEPH MARSHAK'S
JEWELRY FACTORY ON EXAMPLE OF A SILVER TEA AND COFFEE
SET, EXIBITED AT THE ALL-RUSSIAN EXIBITION IN KIEV IN 1913**

N. Sapfirova, Graduate student

<https://orcid.org/0000-0002-5573-324X>

e-mail: natasapfirova@gmail.com

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

The subject of research is the legacy of Joseph Abramovich Marshak – famous Kiev jeweler and owner of a jewelry enterprise, whose period of activity covers 1878–1918. Among the large number of jewelry made during the forty years of the factory's operation, it should be noted products that correspond to the stylistic trends of the era of historicism, in particular, the silver tea and coffee set, exhibited at the All-Russian Exhibition in Kiev in 1913.

The main task of this work is to investigate artful language of eclecticism, expressiveness of which allowed artists of J. Marshak's era to combine decorative heritage and semantic interpretation from Antiquity to beginning of the 20th century.

Methodology of this work is based on general scientific principles of historicism and an art history approach. They were realized through the use of following general scientific research methods: otnological, hermeneutic, semiotic, cultural, cross-cultural, iconographic, typologization and art history analysis. Scope of results application outlines teaching activities in specialized educational institutions in formation of plans for art and cultural disciplines, jewelry attribution by Kiev jewelers of marked period, writing

scientific and popular scientific works, reference books, encyclopedias, textbooks.

Main conclusion: features of jewelry artistic language, which were presented in the tea and coffee set, produced in eclectic style at the Joseph Marshak's factory are revealed. Importance of active exhibition activity and its connection with improvement of stylistic solutions in the jewelry production is displayed. It has been established that eclecticism was given priority in comparison with other stylistic directions at the basis of creative developments at J. Marshak's factory.

Key words: jewelry, eclecticism, Joseph Marshak, late 19th – early 20th century.

здобувач аспірантури, Сапфірова Н. М., Еклектичний напрям у ювелірних виробках Фабрики Іосифа Маршака: Кінець XIX – початок XX ст. / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна, м. Київ

Предметом даного дослідження є надбання відомого київського ювеліра і власника ювелірного підприємства Іосифа Абрамовича Маршака, період діяльності якого охоплює 1878–1918 рр. З-поміж великої кількості ювелірних виробів, виготовлених за сорок років роботи фабрики, слід виокремити продукцію, яка відповідає стилістичним напрямам епохи історизму, зокрема срібний сервіз, експонований на Всеросійській виставці у Києві у 1913 році. Мета роботи – дослідити художню мову еклектизму, виразність якої дозволила митцям епохи І. Маршака поєднати декоративне надбання і семіотичне трактування від Античності до початку XX ст. В основу методології роботи покладено загальнонаукові принципи історизму, мистецтвознавчий та культурологічний підходи. Вони реалізовувалися шляхом застосування наступних загальнонаукових методів дослідження: онтологічного, герменевтичного, семіотичного,

культуротворчого, крос-культурного, іконографічного, типологізації, мистецтвознавчого аналізу. Сфера застосування результатів окреслює викладацьку діяльність у профільних навчальних закладах при формуванні плану мистецтвознавчих і культурологічних дисциплін, атрибуції ювелірних виробів київських ювелірів окресленого періоду, написанні наукових і науково-популярних праць, довідників, енциклопедій, підручників. Висновки. Виявлено особливості художньої мови ювелірних виробів, які увійшли до складу чайно-кавового сервізу, виготовлених у еклектичному стилі на фабриці Іосифа Маршака. Показано значущість активної виставкової діяльності і її зв'язок із вдосконаленням стилістичних рішень на ювелірному виробництві. Встановлено, що в основі творчих розробок на фірмі І. Маршака еклектиці була надана перевага у порівнянні із іншими стилістичними напрямками.

Ключові слова: ювелірні вироби, еклектика, Іосиф Маршак, остання чверть ХІХ – початок ХХ ст.

Вступ. Ювелірна спадщина Іосифа Абрамовича Маршака (1878–1918) налічує велику кількість виробів, виготовлених впродовж сорокарічної історії існування київської фірми. Вивчення ювелірної продукції дозволило виявити стилістичні уподобання, серед яких найбільш виразними є ті, які тяжіють до еклектичного напрямку. Ці вироби відображали творчі задуми у художніх колах того часу, ідейне наповнення і стиль життя, його мистецького і побутового оточення.

Еклектика епохи історизму надала можливість художникам декоративно-прикладного мистецтва, у тому числі і ювелірного, залучити до кола своїх творчих задумів арсенал декоративних деталей із більш ширшими можливостями його використання. Вільне оперування і їх поєднання сприяло створенню особливого декоративного стилю, який

існував, починаючи з 1820-х рр. протягом ХІХ ст. Однак, із завершенням епохи історизму не припинив своє існування, а продовжував надихати митців на початку ХХ ст. Його відлуння ми можемо бачити і у сучасному ювелірному мистецтві – у виробках дипломатичного призначення, кабінетному оздобленні, столовому сріблі тощо. У цьому розрізі вивчення ювелірного надбання фірми І. Маршака у еkleктичному стилі є актуальним, дозволяє ввести до кола фахівців золотарської справи найкращі зразки ювелірного мистецтва.

База для вивчення ювелірних виробів сервізу складається із ілюстративного матеріалу друкованих видань кінця ХІХ – початку ХХ ст., а також писемного джерела із архівних матеріалів.

У дослідженні увага зосереджена на предметах срібного чайно-кавового сервізу на 12 персон – окрасою вітрини Ювелірної фабрики І. Маршака на Всеросійській виставці у Києві у 1913 році.

Наукова методологія дозволила вивчити стилістику, описову частину сервізу, а також вирішити ряд мистецтвознавчих і культурологічних питань, необхідних задля визначення художнього рівня виробів фабрики І. Маршака. За допомогою онтологічного методу в даному дослідженні розглянуто вплив високохудожніх виробів ювелірного мистецтва на світогляд людини і її взаємовідносини зі світом через мистецькі твори. Герменевтичний метод у контексті наукової роботи дозволив вирішити проблему розуміння і тлумачення змісту деяких ювелірних виробів, оздоблення яких передбачало використання елементів, їх смислових складових, що підлягають розшифруванню. Важлива складова, без якої неможливе прочитання знакової системи ювелірних виробів і визначення їх комунікативної функції, що дало змогу наблизитися до розуміння ювелірних творів й осмислити світосприйняття художників і майстрів ювелірної справи кінця ХІХ – початку ХХ ст. Культуротворчий метод продемонстрував значущу роль ювелірної справи І. Маршака у

формуванні не тільки мистецько-культурного середовища м. Києва, а й його місце у світовому культурологічному полі, його вплив і особистий внесок у культуру і мистецтво означеної доби.

Особливої уваги заслуговує виставкова діяльність фабрики І. Маршака, яка за допомогою крос-культурного методу дозволила співставити перетини професійних шляхів Й. Маршака, який мав співробітництво на теренах Російської імперії і Західної Європи. Метод типологізації допоміг у визначенні типології ювелірних виробів, їх формоутворення. За іконографічним методом було визначено спорідненість декоративних елементів виробів фірми Й. Маршака, звернення до певних символів і сюжетів, художні особливості окремих творів. За методом мистецтвознавчого аналізу було здійснене комплексне дослідження предметів срібного сервізу.

Історіографічні дані свідчать про те, що стилістичні характеристики виробів фабрики І. Маршака із збірки Музею історичних коштовностей України було викладено у науковій праці Ж. Арустамян [1, с. 69]. У мистецтвознавчому просторі автором Н. Сапфіровою вперше було проаналізовано стилістичні особливості виробів фабрики І. Маршака [5, с. 218–227; 6, с. 158–163]. Наявне дослідження заповнює лакуну щодо художньої виразності еkleктичних напрямів продукції фабрики, осмислення пріоритетів доби історизму та незгасаючий інтерес до них по її закінченні.

Формулювання мети статті та завдань. Мета – виявити складові художньої мови ювелірних виробів фабрики І. Маршака, виконаних у еkleктичних традиціях, на прикладі срібного виставкового сервізу.

Виклад основного матеріалу статті. 1913 рік для І. А. Маршака виявився підсумковим щодо успішної діяльності його ювелірного підприємства. Окрім проведення у Києві Всеросійської виставки, виповнилось 35 років його ювелірній справі. Ювелірні прикраси із

діамантами, срібний сервіз, інтер'єрні і кабінетні вироби, які експонувалися на Виставці 1913 року, продемонстрували високий художній і технічний рівень виконання (Рис. 1) [8, с. XXIX –XXXII].

Виставкова діяльність фабрики І. Маршака розпочалася із 1893 року, коли вперше власник підприємства продемонстрував ювелірну продукцію у Чикаго на Всемирній Колумбовій виставці, і складається із перемог і нагород. Професійні шляхи І. Маршака перетиналися із представниками ювелірної справи на теренах Російської імперії і Західної Європи. Тим самим до київського виробництва було залучено вітчизняні та закордонні художні і технічні розробки того часу, які дозволили ювеліру зайняти перше місце серед виробників у Південно-Західному краї і його столиці – Києві.

Рис. 1. Вітрина із срібним чайно-кавовий сервізом на Всеросійській виставці у Києві у 1913 році. Художньо-ілюстрований альбом Виставки 1913 року: репринтне видання, 2003 р.

В архівних матеріалах РДІА збереглася «Справа експонента Всеросійської виставки 1913 року у Києві. Фабрика ювеліра Іосифа Абрамовича Маршака» [4]. Згідно неї, на виставці було представлено срібний чайно-кавовий сервіз на 12 персон. Він описаний як виготовлений у строгому стилі Empire вагою шість пудів [4]. Сервіз складався із: великої вази, двох канделябрів, двох ваз для фруктів, бульота, кавника, чайника, двох цукерниць, молочника, вершківниці,

масляниці, дві вази для меду, дві вази для варення, шість портбукетів, два графіни для лікеру, дванадцять чарок, дванадцять чашок для кави, шість підскляників, три підноси, прибори для лимону – дві чашки, дві виделки і одна пилочка, два ножі – для масла і сиру, щипці для цукру, ситечки для чаю, ложки чайні і кавові (Рис. 2) .

Потребує деякого уточнення назва «портбукет». У сучасній практиці вона застосовується переважно щодо брошеподібної прикраси, призначеної для збереження свіжості природних квітів. У порівнянні із сервізом ми бачимо різницю. Портбукет у даному випадку – це невелика вазочка для квітів, яка прикрашає урочистий стіл. Такі випадки різного тлумачення назв межі ХІХ–ХХ ст. виробів досить поширені і потребують адаптації до сучасної мистецтвознавчої мови.

Рис. 2. Срібний чайно-кавовий сервіз на 12 персон на Всеросійській виставці у Києві у 1913 році. Художньо-ілюстрований альбом Виставки 1913 року: репринтне видання, 2003 р.

Стилістика срібного сервізу у «Справі експонента...» зазначена як Empire (Ампір). Варто відзначити, що на межі ХІХ–ХХ ст. виробники декоративної продукції, у тому числі і ювелірної, зазначали стилістичні назви у відповідності до існуючих відомих історичних і художніх стилів [2; 3]. Так, у випадку їх залучення до декоративного оздоблення, ювелірні вироби із відповідними елементами рокайлю, ампіру звучали як «Рококо», «Стиль Людовіка ХVІ», «Ампір», тощо. Лише згодом, із розвитком мистецтвознавчої науки у другій половині ХХ ст. було

сформовано більш-менш єдині стилістичні стандарти назв. Але у сучасному науковому полі іноді виникає необхідність їх уточнення, внаслідок існування розбіжностей у їх трактуванні і розумінні науковцями.

Стиль Ампір характеризується античними класичними декоративними елементами у вигляді міфічних істот, орнаментальними мотивами, у тому числі і геометричними, їх пропорційністю, рівновагою, за характером – парадністю, величністю, урочистістю. Ювелірні твори включають фітоморфних, зооморфних, іхтіоморфних, орнітоморфних, антропоморфних, тератоморфних персонажів, призначених в межах стилю передавати заявлені вище характеристики.

Звернемось до описової частини сервізу, відображеної у «Справі експонента...» [4]. Приміром, велика ваза згідно запису, розташована на чотирьох дельфінах, які спираються на довгастих п'єдестал, що має вигляд фонтана, з якого виглядають два морських коня із крилами. З двох боків вази укріплені барельєфи морських коней, що обвивають фігури жінок із веслами і вільно розпущеними шарфами у руках. Кришку вази прикрашають також чотири дельфіни, на яких встановлено жіночу фігуру у легкій туніці, яка тримає в одній руці глек, в іншій – лавровий вінок. Канделябри мають глекоподібну форму, розташовані на п'єдесталах із чотирма дельфінами. У верхній частині з обох боків розташовано по дві німфи, які обвиті різними рослинами. На місцях для свічок – електричні лампочки, декоровані багатьма орнаментами. Вазы для фруктів мають довгасту глекоподібну форму і розміщені на п'єдесталі із чотирма ніжками у вигляді левових лап. Бо боках предмету ми бачимо також дві морські німфи, обвиті гірляндами. Бульот – кип'ятильник для води відповідає стилістиці декорування, він прикрашений гірляндами і морськими німфами на п'єдесталі, що зображують скульптурну групу із чотирьох дельфінів. Бульот має

електричні лампочки карбованої роботи для підігріву води [4]. Як ми бачимо із опису виробів, на фабриці І. Маршака технічні прилади були органічним доповненням творчих ідей.

Згідно декору сервіз тяжіє до відображення водної стихії. Семіотика дозволяє розтлумачити його символічне значення. Головні фігури сервізу – дельфіни, морські німфи і морські коні. Так, дельфіни – давніший символ, у часи Античності вони були покровителями водної стихії із багатьма супутніми якостями, доброзичливими до людей. Морська німфа – одна із доньок морського божества Нереея, яка також виявляла прихильність до мандруючих морем людей. Гіпокампуси (морські коні) – мали потужну невичерпну силу, яка хвилювала морську поверхню і підсилювала ефектну появу Нептуна у гнівливому стані. Але у даному сервізі морські коні мають крила і схожі деякою мірою на Пегаса.

Поряд із тим ми бачимо витвори земного походження – гірлянди із земних квітів, лавровий вінок, лапи лева, а також декор із стилізованим листям аканта. Гірлянди (фестони) мають відношення до давніх жертвоприношень, ними прикрашали жертвну тварин і худобу. Акант мав декоративне значення і був одним із улюблених орнаментальних рослинних мотивів у мистецтвах. Лавровий вінок символізує у даному випадку перемогу. Лапи лева, як похідні від багатьох міфічних істот із тілом хижака, мали вагомий вплив на будову, архітектоніку твору у якості постаментів, опори, надавали композиції монументальності.

Художня мова ювелірів кінця XIX – початку XX ст. дозволяє поєднувати елементи історичних стилів, продовжує вік мистецьким пріоритетам епохи історизму і вільно оперує декоративним надбанням митців-попередників.

При співвідношенні ідейного і естетичного змісту предметів сервізу ми бачимо перевагу естетизму і залучення багатой стилістичної історії і її героїв до втілення творчих задумів художників і ювелірів. Автори

парадного сервізу створювали його у відповідності до просторових співвідношень інтер'єру заможного будинку кінця XIX – початку XX ст. Також ми бачимо відповідність основам архітектури, що взагалі притаманно деякому асортименту композиційних ювелірних виробів – срібному посуду, інтер'єрним прикрасам, кабінетній скульптурі тощо.

Назва стилю срібного сервізу «Empire» відповідає залученим елементам декору. Але згідно сформованій мистецтвознавчій мові важливе значення має період, у який було вироблену продукцію. Відповідно до цього, «Ампір» кінця XIX – початку XX ст. має всі риси еклектичного напрямку.

Висновки. Постать І. А. Маршака була рушійною силою у напрямі розвитку ювелірної справи Києва. Її значуща роль відзначена у формуванні мистецько-культурного середовища м. Києва і демонструє його місце у світовому культурологічному полі, вплив і особистий внесок у культуру і мистецтво означеної доби.

Витвори мистецтва на прикладі чайно-кавового сервізу на 12 персон дозволяють оцінити рівень впливу високохудожніх виробів ювелірного мистецтва на світогляд людини через естетику власного простору і уявити її взаємовідносини зі світом. Художня мова еклектики мала досить широкий діапазон міфологічних істот і орнаментальних мотивів Античності. Через символічне кодування елементів ми наближаємося до розуміння ювелірних творів й осмислення світосприйняття художників і майстрів ювелірної справи кінця XIX – початку XX ст.

Поширення модерну наприкінці XIX та початку XX ст. не стало на заваді виготовленню ювелірних творів у еклектичних поєднаннях у декоративному оздобленні і залишалося одним із пріоритетних напрямів у ювелірному мистецтві на фабриці І. А. Маршака.

Література:

1. Арустамян Ж. Г. (1993). Ювелірна фабрика Йосипа Маршака [Текст]. Жанна Гайківна Арустамян. *Міністерство культури України; Національний музей історії України. Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва із колекції музею історичних коштовностей України – філіалу Національний музей історії України*: темат. зб. наук. пр., 63–74. Бібліогр.: 14 назв.
2. Орнамент всех времен и стилей. По изд. «L'ORNEMENT PLYNROME» (Paris, 1888). (2004). В 2 т. Т. 2. *Арт-Родник*, 114–121 таб.
3. Орнамент всех времен и стилей. По изд. «L'ORNEMENT PLYNROME» (Paris, 1888). (2004). В 2 т. Т.1. *Арт-Родник*, 250 с.
4. РДІА. Д. 10, Лл. 166–172.
5. Сапфірова Н. М. (2017). Стилiстика срібного посуду, виробленого на Фабриці художньо-ювелірних виробів І. Маршака. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. Вип. 31. *Міленіум*, 218–227.
6. Сапфірова Н. М. (2015). Асортимент прикрас київської фабрики художньо-ювелірних виробів І. Маршака згідно ілюстрованого преїскуранту 1905 року. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журн. Міленіум*, № 2, 158–163.
7. Скурлов В., Сапфирова Н., Фаберже Т. (2015). К. Фаберже и Юсифъ Маршакъ. *Мемориальный фонд К. Фаберже*, 76 с.: ил.
8. Художественно-иллюстративный альбом Всероссийской выставки в г. Киеве. 1913 г. (2003). Репринтное издание. *Киевское акционерное общество «Книга»*, 400 с.: ил.

References:

1. Arustamyan Zh. G. (1993). Yuvelirna fabrika Josipa Marshaka [Tekst]. Zhanna Gajkivna Arustamyan. Ministerstvo kulturi Ukrayini; Nacionalnij muzej istoriyi Ukrayini. *Pam'yatki dekorativno-uzhitkovogo mistectva iz kolekciyi muzeyu istorichnih koshtovnostej Ukrayini – filialu Nacionalnij muzej istoriyi Ukrayini : temat. zb. nauk. pr.*, 63–74. Bibliogr.: 14 nazv. [in Ukrainian].

2. Ornament vseh vremen i stilej. (2004). Po izd. «L`ORNEMENT PLYHROME» (Paris, 1888) V 2 t. T. 2. *Art-Rodnik*, 114–121 tab. [in Russian].
3. Ornament vseh vremen i stilej. (2004). Po izd. «L`ORNEMENT PLYHROME» (Paris, 1888) V 2 t. T.1. *Art-Rodnik*, 250 s. [in Russian].
4. RDIA. D. 10, LI. 166–172. [in Russian].
5. Sapfirova N. M. (2017). Stilistika sribnogo posudu, viroblenogo na Fabrici hudozhno-yuvelirnih virobiv I. Marshaka. *Mistectvoznavchi zapiski : zb. nauk. prac.* Vip. 31. *Milenium*, 218–227. [in Ukrainian].
6. Sapfirova N. M. (2015). Asortiment prikras kiyivskoyi fabriki hudozhno-yuvelirnih virobiv I. Marshaka zgidno ilyustrovanogo prejskurantu 1905 roku. *Visnik Nacionalnoyi akademiyi kerivnih kadriv kulturi i mistectv: nauk. zhurn. Milenium*, 2015, № 2, 158–163. [in Ukrainian].
7. Skurlov V., Sapfirova N., Faberzhe T. (2015). K. Faberzhe i Iosif Marshak. *Memorialnyj fond K. Faberzhe*, 76 s.: il. [in Russian].
8. Hudozhestvenno-illyustrativnyj albom Vserossijskoj vystavki v g. Kieve. 1913 g. (2003). Reprintnoe izdanie. *Kievskoe akcionernoje obshestvo «Kniga»*, 400 s.: il. [in Russian].

Citation: N. Sapfirova (2021). AN ECLECTIC TREND IN PRODUCTS OF JOZEPH MARSHAK'S JEWELRY FACTORY ON EXAMPLE OF A SILVER TEA AND COFFEE SET, EXIBITED AT THE ALL-RUSSIAN EXIBITION IN KIEV IN 1913. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.2

Copyright N. Sapfirova ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.3

UDC 069(477.84)

**PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF THE MUSEUM AFFAIRS
IN TERNOPIL**

N. V. Rublevska, teacher

<https://orcid.org/0000-0001-6648-7729>

e-mail: rublevvnv@elr.tnpu.edu.ua

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine,
Ternopil

The article considers the peculiarities of the formation and development of museology in Ternopil in the second half of the XX - early XXI century. The author analyzes the events and factors that played an important role in raising the museum affairs of the city. The purpose of the article is to explore the peculiarities of the origin and features of the development of museum institutions in Ternopil. Determining factors of formation and activity of Ternopil regional local lore and art museums are traced. It is characterized the contribution of individuals, such as associates, researchers, scientists, local historians, thanks to whom there is a restoration, preservation and development of museology of the region, filling of museum and private collections, their popularization at the present stage. Thus, it can be stated that the development of the museum industry has an impact not only on the preservation of the artistic heritage of Ternopil but also on the cultural and artistic life of the region in the second half of the XX-early XXI century.

Keywords: museum affairs, art, culture, museum institution, museum staff, associates, artistic heritage, museum, regional ethnography (local lore).

Рублевська Н. В., викладач, Збереження та розвиток музейної справи Тернополя / Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Україна, Тернопіль

У статті розглянуто особливості становлення та розвитку музейництва Тернополя в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Авторка аналізує події та фактори, які відіграли важливу роль у піднесенні музейної міста. Мета роботи полягає у розкритті особливостей зародження та розвитку музейної справи Тернополя. Простежено визначальні чинники формування та діяльності Тернопільського обласного краєзнавчого та художнього музеїв. Охарактеризовано внесок окремих особистостей – сподвижників, дослідників, науковців, краєзнавців, завдяки яким відбувається відновлення, збереження та розвиток музейництва регіону, наповнення музейних та приватних колекцій, їх популяризація на сучасному етапі. Отож, можна констатувати, що розвиток музейної галузі має вплив не лише на збереження художньої спадщини Тернопілля, але й загалом на культурно-мистецьке життя краю другої половини ХХ-початку ХХІ століття.

Ключові слова: мистецтво, культура, сподвижники, музейна справа, художня спадщина, музей, краєзнавство.

Постановка проблеми. Самобутність людини, нації, визначається її історією, традиціями, цінностями. Саме це формує наше майбутнє, морально-етичні норми як суспільства, так і кожної особистості зокрема. Вагому роль у цьому процесі відіграють музеї як культуро творчі та пам'яткоохоронні інституції, працівники яких займаються науковою, просвітницькою, реставраційною роботою для розвитку культурно-мистецького потенціалу країни. Незалежно від їх спрямування, музеї дають можливість краще зрозуміти історичні відзнаки, особливості сьогодення та певним чином заглянути в майбутнє.

Розвиток музейної справи Тернополя займає важливе місце в художньо-культурному процесі обласного центру. Адже музеї є не тільки

сховищами визначних артефактів, а й популяризаторами культурних цінностей, що сприяє функціонуванню суспільства на більш якісному культурному рівні, дає можливості для його наукового, освітнього, мистецького розвитку на основі скарбів минулого.

Метою даної роботи є розкриття особливостей зародження та розвитку музейної справи Тернополя.

Об'єктом дослідження є художньо-культурні процеси та історичні події, що відбувалися в др. пол. ХХ – поч.ХХІ ст. в обласному центрі.

Предметом дослідження є музеї, приватні колекції, а також сподвижники та меценати, які спричинилися до розвитку художнього життя Тернополя.

Частково питання даної проблеми висвітлювали у своїх працях І. Дуда[12–15], Я. Гайдукевич [3 – 11], С. Костюк [17–18], В. Стецько [21–22], О. Гаврилюк [2] тощо. Їхні праці – це переважно публікації у місцевій пресі, а також і окремі видання. В цих роботах вони подають інформацію про становлення музеїв, їх експозиційну діяльність та формування фондів. Зокрема, І. Дуда переважно висвітлює особливості Тернопільського обласного художнього музею, а С. Костюк, Я. Гайдукевич, В. Стецько у своїх працях описували та аналізували події, пов'язані з Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм.

Протягом ХІХ століття спостерігався стрімкий розвиток музейної справи. Цей динамічний процес був пов'язаний із розвитком культури та мистецтва, національною історією України. Тернопіль також це не оминуло. На початку ХХ століття музеї часто відкривалися при певних установах, навчальних закладах, міських громадах тощо.

ХХ століття характеризується ретельним зберіганням культурних та історичних пам'яток завдяки діяльності музеїв, проте за період радянської влади було дуже багато втрачено цінних артефактів. Саме тому в другій половині ХХ століття відбувається відродження музейної

справи не тільки Тернополя, але й України. Незважаючи на те, що цей процес був досить складним і тривалим, проте вдалося зберегти та відновити велику кількість колекцій та музейних фондів [23].

В обласному центрі процес зацікавлення мистецькими артефактами, культурологічними документами пожвавлюється на початку ХХ століття, і саме в цей час товариству «Народна школа» прийшла ідея створення музею у Тернополі. Оскільки це була місцева польська громада, тому вона ставила собі за мету організувати специфічний заклад для польського населення [25]. Так, 13 квітня 1913 року був утворений Музей Подільський товариства «Народної школи». Фактично, це стало започаткуванням Тернопільського краєзнавчого музею, де знаходилося перше сховище тернопільських цінностей, старожитностей, мистецьких творів [24].

Засновником музею у Тернополі був Станіслав Сороківський – доцент Ягеллонського університету в Кракові, професор Школи політичних наук у Варшаві. Саме він займався лекційною діяльністю в обласному центрі. Також перший путівник по музею, який підготував Станіслав Сороківський, був виданий в 1913 році [14–15].

Таким чином, музейна справа Тернополя почала розвиватися, збагачуватися різними матеріальними цінностями, що сприяло пожвавленню культурно-мистецького життя міста. Музейні фонди постійно поповнювалися. Переважно – це були подарунки. Згодом, в 1930 році, було друге відкриття музею і тоді ж було видано другий музейний путівник. На той час цей заклад вже був доволі відомий своєю науковою, краєзнавчою та просвітницькою діяльністю. Збагаченню музейних фондів і роботі закладу завадила війна. Проте у післявоєнний час музей відновив свою діяльність. Знову постійно та чисельно фонди збільшувалися матеріальними цінностями, художніми артефактами. Музейні надбання, скарби мали в основному регіональний характер. Це

були переважно колекції, які поповнювали етнографічний, історичний, художній і природничий відділи [16].

Також багато культурних цінностей, зокрема нумізматична збірка, а також мистецькі твори скульптури, тканини, кераміки тощо, були назавжди втрачені через події, що відбувалися в той час як в країні так і в Тернополі. Проте велика допомога музею була надана від Львівського музею імені Дзедушицьких, Великопольського музею міста Познань та інших міст, які допомогли відновити фонди музею обласного центру [19].

Поряд з Регіональним Подільським музеєм працював також музей Товариства «Рідна школа», який відкрили в 1932 році. Організований він був завдяки сприянню та ініціативі Якими Яреми, відомого вченого, педагога і професора. Цей музей, працюючи під тиском польської окупаційної влади, все-таки намагався відродити своє, національне. Таким чином, у збірці музею 1 червня 1933 року налічувалося 1484 експонати [8].

26 грудня 1939 року було створено Тернопільський історико-краєзнавчий музей на базі Подільського регіонального музею. До новоствореного закладу також були передані матеріали та фонди з Українського музею товариства «Рідна школа». Проте під час окупаційного режиму в місті було пограбовано музейну збірку, та завдяки Стефанії Садовській, музейній працівниці, вдалося врятувати багато артефактів. Згодом за свою сумлінну працю вона була нагороджена орденом «Знак пошани» в 1948 році [25].

Музейні фонди постійно збагачувалася творами скульптури, живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, різними документами завдяки подарункам з приватних колекцій, а також із закупівель, що спонсорувалося державою.

У 1982 році відбулося урочисте відкриття Краєзнавчого музею в спеціально побудованому для нього приміщенні. Сьогодні

тернопільський обласний краєзнавчий музей володіє більше 180 тис. артефактів, матеріальних пам'яток, документів. Зокрема – це антикварні речі, філателістична та нумізматична колекції, твори живопису, скульптури, графіки, чисельні твори декоративно ужиткового мистецтва [14; 24].

6 травня 1978 році була відкрита Картинна галерея, основою якої стала колекція Краєзнавчого музею. А в 1991 році був відкритий Тернопільський обласний художній музей на базі Картинної галереї. І чисельна кількість фондів з Тернопільського краєзнавчого музею перейшла в Художній музей.

Варто відзначити вагомий внесок сподвижників музейної справи, завдяки яким відбувалося й відбувається не лише розвиток музеїв, приватних колекцій, але також їх відновлення та поширення.

Важливою постаттю в розвитку музейної справи був Яким Ярема. Як вже зазначалося, він був організатором Українського музею, але оскільки в той час вже один музей існував, польська влада не дозволила його організувати як самостійну установу, і тому цей заклад був організований Якимом при Товаристві «Рідна школа». Його статутом передбачалося, що повинен бути музей [3].

Також важливою постаттю музейної справи постає Стефанія Садовська. Вона народилася в Тернополі 7 червня 1888 року. З 1940 по 1965 р працювала науковим працівником Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Хоча за фахом була географом, проте за покликанням – краєзнавець. Стефанія Садовська знала декілька європейських мов і любила справу, якою займалися. Тому, коли була загроза знищення музейних скарбів, під час окупації та відходу німецьких військ, вона разом із сестрою перенесли багато експонатів на горище і в підвал. Таким чином, завдяки цій жінці було збережено музейні артефакти і згодом вона була нагороджена орденом «Знак пошани». Її

цікавила історія рідного краю і багато матеріалів вона залишила для нащадків, хоча багато, на жаль, було втрачено під час війни [10].

У 1959 році, коли директором музею став Борис Ельгорт, у музеї почали працювати визначні особистості, справою життя яких був музей, а саме: Ігор Верета, Тамара Удіна, Майя Козлова, Ганна Швець, Лідія Дейнека та багато інших. Це були першокласні фахівці, дехто з них працює і сьогодні, й незважаючи на тяжкі роки, вони намагалися зробити все, щоб український музей не занепав, а саме в періоди репресії, в роки хрущовської відлиги тощо. [9]

З 1968 року впродовж 14 років через аварійний стан приміщення музей був закритий. Проте з приходом нового директора Венедикта Лавренюка життя Тернопільського краєзнавчого музею дістало новий «імпульс». Завдяки своїй організаторській вправності, комунікабельності, вмінню працювати з людьми, йому вдалось розвинути музейну справу. Працівники, науковці мали можливість їздити на конференції, консультуватися з відомими музеєзнавцями, відбувалися експедиції, тобто музейна справа розвивалася. Нині Венедикт Лавренюк – заслужений працівник культури України, голова обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, лауреат Всеукраїнської премії імені Дмитра Яворницького. Венедикт Лавренюк хвилювався не лише за обласний музей, також він був ініціатором створення районних музеїв і до цього прикладав максимум зусиль [2].

Завдяки Лавренюку відбувався потужний музейний розвиток в області з 1970 по 1980 роки. Тоді, в середині 1970-х років було рішення про створення громадських музеїв на території майже кожної сільської ради, підприємства чи колгоспу і, таким чином, були постійні відрядження, і музейна робота реалізовувалася по створенню музеїв різних профілів. Так, на початку 1990-х років в області вже діяли майже 400 громадських музеїв і керував ними директор. Оскільки Венедикт

Лавренюк був дуже зацікавлений в розвитку етнографічної, науково-дослідницької роботи, то були організовані десятки різних експедицій в віддалені куточки Терн опілля. Таким чином, це дало змогу закупити значну кількість фондкових творів, а саме: зразки народного одягу, особливо вишитих речей кінця XIX – XX століття. [3]

Необхідною складовою діяльності і розвитку музею є етнографічні експедиції. Варто відзначити багатьох дослідників, археологів, завдяки яким розвивалися і збагачувалися фонди інституцій, а саме: О. Ситник, О. Гаврилук, І. Герета, Б. Строцень, М. Ягодинська, М. Левчук тощо. Археологічні експедиції були досить важливими та вагомими в діяльності музею. Це дало можливість піднятися на високий рівень археологічної колекції, яка сьогодні налічує близько 35 тисяч одиниць [1; 8].

Важливою постаттю в розвитку музейної справи Тернопілля є Ігор Герета. Саме йому належала ідея про створення художнього відділу музею і планувалося відкрити його в Домініканському костелі. Цю думку реалізував авторитетний громадський і культурний діяч В.Лавренюк. Ігор Герета прийшов працювати в Тернопільський обласний краєзнавчий музей у 1962 році. Науковець відкрив сотню археологічних пам'яток, зокрема, відомий могильник черняхівської культури III-IV століття у Чернелеві Руському, ця знахідка має європейське значення. Ігор Герета є автором багатьох історичних нарисів про міста Тернопільщини, також з його ім'ям пов'язане створення Велеснівського етнографічно-меморіального музею В.Гнатюка. [6; 7].

Музейник та науковець Ярослава |Гайдукевич, за освітою філолог, спеціаліст в галузі історії та краєзнавства Тернопільщини, яка вболіває за Тернопільський обласний краєзнавчий музей і вважає його другим домом. Вона робить все можливе, щоб музей був осередком духовності і культури Тернополя та області. Ярослава Гайдукевич займалася дослідженням музейної справи обласного центру. Також багато її праць

присвячені історії національно-визвольної боротьби, історії та діяльності музею. Вона опрацювала безліч архівних матеріалів, завдяки чому з'явилися перша інформація про музеї, про його організаторів та засновників [1].

Важливою постаттю як для Ярослави Гайдукевич, так і для музейництва міста й області був директор музею Борис Ельгорт. Саме він допоміг їй повірити в себе і стати тим працівником, який вважає музейну справу «справою життя». Борис Ельгорт дав можливість стажуватися Ярославі в кращих музеях Києва, Івано-Франківська, Львова тощо. Це допомогло їй професійному зростанню, вона досконало освоїла методику і практику експозиційної роботи. Ярослава Гайдукевич згадує, що завдячує своєму професійному зростанню саме Борису Ельгарту, завдяки контактам з науковцями Тернополя, вона формувалася як спеціаліст-музейник і, саме це сприяло вирішенню нею багатьох важливих проблем у музейній галузі [9].

Музеї також володіють низкою матеріалів, які є важливими передусім для науковців. Для пересічних людей вони, можливо, не мають такого значення, але для наукових досліджень вони є неоціненним скарбом, особливо це стосується архівів видатних людей. Ці музейні колекції постійно зростають, наприклад особисті архіви Василя Безкоровайного, композитора і громадського діяча Романа Колісника, письменника і літературознавця Петра Сороки та багато-багато інших, якими володіє музей [1].

Оскільки сьогодні навіть найкращі музеї світу не є самоокупними і мають мізерну державну фінансову підтримку, вони змушені пропонувати досить широкий спектр послуг, які б дали можливість музею працювати, збагачуватися експонатами, проводити різноманітні заходи, що потребують матеріальних витрат.

Нині у діяльності музею набувають широкої популярності різні програми, заходи з використанням інтерактивних технологій, досить частим є живе спілкування з відвідувачами, організовуються окремі проекти, лекції, гуртки та інші акції, завдяки яким музей набуває широкої популярності серед молоді і людей старшого віку [8].

Варто відзначити дослідницьку роботу співробітників тернопільських музеїв. І. Дуда з 1991 року висвітлює як історію так різні аспекти розвитку Тернопільського обласного художнього музею, зокрема експозиційну, наукову та просвітницьку діяльність [13, 14]. С. Костюк, який з 2005 року зайняв посаду директора Тернопільського обласного краєзнавчого музею, до того часу він працював в науково-методичному відділі закладу, висвітлив чимало невідомих і малодосліджених сторінок у музейній справі в своїх публікаціях [3; 5]. Науковий співробітник В. Стецько, займалася дослідженнями творчості І. Пінзеля й загалом мистецтва Тернопілля, вона багато зусиль приклала для популяризації національного надбання, представляючи результати своїх праць у засобах масової інформації, наукових виданнях тощо [21; 22].

Ваговим внеском у художньо-культурний розвиток міста та області є колекція родини Демкур, які збирають та популяризують культурну спадщину, більшою мірою декоративно-прикладне мистецтво вказаного регіону.

Висновки. Дослідження музейної справи Тернополя є досить важливою та актуальною проблемою. Завдяки діяльності музеїв, дослідників, працівників цих закладів та колекціонерів відбувається розвиток, збагачення та відновлення культурно-мистецького життя регіону, популяризація етнографічної спадщини як обласного центру так і області. Діяльність тернопільських музеїв на сучасному етапі є ваговою складовою культуро творчих процесів України.

Література:

1. Волинець Я. (2009). Не більше, ніж може дати Господь і доля. *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*. Тернопіль: Воля. С. 5–24.
2. Гаврилук О. (2013). Музей у Тернополі: історія заснування та розвитку. *Збірник праць ТО НТШ / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка; відп. ред. М. Андрейчин; ред. тому Е. Бистрицька*. Тернопіль. Т. 8 : Музеї Тернопільщини. С. 129–135.
3. Гайдукевич Я. (2009). До історії музею в персоналіях. *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*. Тернопіль: Воля. С. 94–109.
4. Гайдукевич Я. М. (2013). Людвіг Фінкель і Стефанія Садовські: до історії творчих взаємин. *Краєзнавча музеологія: минуле, сьогодення, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (до 100-річчя Тернопільського обласного краєзнавчого музею), Тернопіль, 21–22 травня*. Тернопіль. С. 90–96.
5. Гайдукевич Я., Костюк С. (2013). Тернопільський обласний краєзнавчий музей: історична хроніка. *Збірник праць ТО НТШ / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка; відп. ред. М. Андрейчин; ред. тому Е. Бистрицька*. Тернопіль. Т. 8 : Музеї Тернопільщини. С. 136–152.
6. Гайдукевич Я. (2003). Ігор Герета. *Наукові записки*. Тернопільський обласний краєзнавчий музей. Т. Вип.3. С.4-14.
7. Гайдукевич Я. (2009). Ігор Герета: невеликий штрих до осягнення феномена. *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*. Тернопіль: Воля. С. 127–138.
8. Гайдукевич Я. (2009). Музеї: живуть чи виживають? *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*. Тернопіль: Воля. С. 80–82.
9. Гайдукевич Я. (2009). Оберіг історичної пам'яті. До 90-річчя Тернопільського обласного краєзнавчого музею. *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*. Тернопіль: Воля. С. 26–32.
10. Гайдукевич Я. (2009). Стефанія Садовська. *Гайдукевич Я. Не перервати б духовності нитку...: вибрані статті, виступи, бібліографія*.

Тернопіль: Воля. С. 110–126.

11. Гайдукевич Я. (2008). Стецько Віра Іллівна. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль. Т. 3: П–Я. С. 350.

12. Дуда І. (2010). Музей відкриває приховані скарби (Виставка «Український портрет ХХ – поч. ХХІст.»). *Тернопіль вечірній*. 21 лип.

13. Дуда І. (2001). Тернопіль: події культурного життя (1972–1984). *Тернопіль вечірній*. 21 березня.

14. Дуда І. (1999). Художній музей: вчора і сьогодні. *Соломія*. 1999. № 5 (12).

15. Дуда І. (1999). Художній музей: вчора і сьогодні. *Соломія*. 1999. № 6 (13).

16. Живопис. Скульптура: каталог музейної збірки / упоряд.: О. М. Войтович, С. М. Бошко, О. Р. Ваврик та ін.; за ред.. І. М. Дуди. Тернопіль: Астон, 2007. Ч. 1. 144 с.

17. Костюк С. В. (2013). Наукові конференції, проведені Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм у 2012 році. *Краєзнавча музеологія: минуле, сьогодення, перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (до 100-річчя Терноп. обл. краєзнавчого музею), Тернопіль, 21–22 травня. Тернопіль. С. 119–123.

18. Костюк С. (2014). Поштова шевченкіана Тернопільського обласного краєзнавчого музею. *Тарас Шевченко в контексті світової культури*: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (до 200-річчя від дня народження Кобзаря), Тернопіль, 13–14 березня. Тернопіль. С. 86–87.

19. Мех. Н. (2009). З історії Тернопільського обласного художнього музею. *Мистецтвознавство'09*. Львів: СКІМ, 2009. С.201-214.

20. Мусієнко Г. (2008). Дещо з її музейних скарбів: [про вист. «Берегиня музейних скарбів», присвячену 120-річчю від дня народж. наук. працівника музею С.Садовської]. *Вільне життя*. 8 лип. С. 5.

21. Стецько В. (2007). Пінзель і Тернопільщина. Тернопіль: Підручники і посібники. 48 с.

22. Стецько В. (1993). 100 творів на ювілейній виставці. *Вісник Тернопілля*. 17 верес.

23. Тернопільський краєзнавчий музей: путівник / С. С. Зелінська, О. С. Ситник, Я. М. Гайдукевич та ін. Львів: Каменяр, 1986. 72 с.
24. Тернопільський обласний краєзнавчий музей: історія, фонди / авт. тексту Я. Гайдукевич; ред. Н. Костюк. Тернопіль: Меркьюрі-Тернопіль, 2008. 20 с.
25. Третяк Л. (2005). Нове в оцінці музейної справи. *Свобода*. 26 лютого. С. 2.

Referances:

1. Volynets Ya. (2009). Ne bilshe, nizh mozhe daty Hospod i dolia. Haidukevych Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 5–24.
2. Havryliuk O. (2013). Muzei u Ternopoli: istoriia zasnuvannia ta rozvytku. Zbirnyk prats TO NTSh / Ternopilskiyi oseredok Naukovoho tovarystva im. Shevchenka; vidp. red. M. Andreichyn; red. tomu E. Bystrytska. Ternopil. T. 8: Muzei Ternopilshchyny. S. 129–135.
3. Haidukevych Ya. (2009). Do istorii muzeiu v personaliiakh. Haidukevych Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 94–109.
4. Haidukevych Ya. M. (2013). Liudvih Finkel i Stefaniia Sadovski: do istorii tvorchykh vzaiemyn. Kraieznavcha muzeolohiia: mynule, sohodennia, perspektyvy: materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii (do 100-richchia Ternopilskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu), Ternopil, 21–22 travnia. Ternopil. S. 90–96.
5. Haidukevych Ya., Kostyuk S. (2013). Ternopilskiyi oblasnyi kraieznavchyi muzei: istorychna khronika. Zbirnyk prats TO NTSh / Ternopilskiyi oseredok Naukovoho tovarystva im. Shevchenka; vidp. red. M. Andreichyn; red. tomu E. Bystrytska. Ternopil. T. 8: Muzei Ternopilshchyny. S. 136–152.
6. Haidukevych Ya. (2003). Ihor Hereta. Naukovi zapysky. Ternopilskiyi oblasnyi kraieznavchyi muzei. T. Vyp..3. S.4-14.
7. Haidukevych Ya. (2009). Ihor Gereta: nevelykyi shtrykh do osiahnennia fenomena. Haidukevych Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 127–138.
8. Haidukevych Ya. (2009). Muzei: zhyvut chy vyzhyvaiut? Haidukevych

Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 80–82.

9. Haidukevych Ya. (2009). Oberih istorychnoi pamiaty. Do 90-richchia Ternopilskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu. Haidukevych Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 26–32.

10. Haidukevych Ya. (2009). Stefaniia Sadovska. Haidukevych Ya. Ne perervaty b dukhovnosti nytku...: vybrani statti, vystupy, bibliohrafiia. Ternopil: Volia. S. 110–126.

11. Haidukevych Ya. (2008). Stetsko Vira Illivna. Ternopilskiy entsyklopedychnyi slovnyk: u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil. T. 3: P–la. S. 350.

12. Duda I. (2010). Muzei vidkryvaie prykhovani skarby (Vystavka «Ukrainskyi portret KhKh – poch.. KhKhIst.»). Ternopil vechirni. 21 lyp.

13. Duda I. (2001). Ternopil: podii kulturnoho zhyttia (1972–1984). Ternopil vechirni. 21 bereznia.

14. Duda I. (1999). Khudozhnii muzei: vchora i sohodni. Solomiia. 1999. № 5 (12).

15. Duda I. (1999). Khudozhnii muzei: vchora i sohodni. Solomiia. 1999. № 6 (13).

16. Zhyvopys. Skulptura: kataloh muzeinoi zbirky / uporiad.: O. M. Voitovych, S. M. Boshko, O. R. Vavryk ta in.; za red.. I. M. Dudy. Ternopil: Aston, 2007. Ch. 1. 144 s.

17. Kostiuk S. V. (2013). Naukovi konferentsii, provedeni Ternopilskym oblasnym kraieznavchym muzeiem u 2012 rotsi. Kraieznavcha muzeolohiia: mynule, sohodennia, perspektyvy: materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii (do 100-richchia Ternop. obl. kraieznavchoho muzeiu), Ternopil, 21–22 travnia. Ternopil. S. 119–123.

18. Kostiuk S. (2014). Poshtova shevchenkiana Ternopilskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu. Taras Shevchenko v konteksti svitovoi kultury: materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii (do 200-richchia vid dnia narodzhennia Kobzaria), Ternopil, 13–14 bereznia. Ternopil. S. 86–87.

19. Mekh. N. (2009). Z istorii Ternopilskoho oblasnoho khudozhnoho

muzeiu. Mystetstvoznavstvo09. Lviv: SKIM, 2009. S.201-214.

20. Musiienko H. (2008). Deshcho z yii muzeinykh skarbiv: [pro vyst. «Berehynia muzeinykh skarbiv», prysviachenu 120-richchiiu vid dnia narodzh. nauk. pratsivnyka muzeiu S.Sadovskoi]. Vilne zhyttia. 8 lyp. S. 5.

21. Stetsko V. (2007). Pinzel i Ternopilshchyna. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. 48 s.

22. Stetsko V. (1993). 100 tvoriv na yuvileinii vystavtsi. Visnyk Ternopillia. 17 veres.

23. Ternopilskyi kraieznavchyi muzei: putivnyk / S. S. Zelinska, O. S. Sytnyk, Ya. M. Haidukevych ta in. Lviv: Kameniar, 1986. 72 s.

24. Ternopilskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei: istoriia, fondy / avt. tekstu Ya. Haidukevych; red. N. Kostyuk. Ternopil: Merkiuri-Ternopil, 2008. 20 s.

25. Tretiak L. (2005). Nove v otsintsi muzeinoi spravy. Svoboda. 2005. 26 liutoho. S. 2.

Citation: N. V. Rublevska (2021). PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF THE MUSEUM AFFAIRS IN TERNOPIIL. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.3

Copyright N. V. Rublevska ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.4

UDC: 373.2.(091)(477)

PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF OUT- OF - SCHOOL EDUCATION OF UKRAINE

(SECOND HALF OF the XX - BEGINNING OF the XXI CENTURY)

L. Kostenko, PhD of Pedagogical Sciences

<https://orcid.org/0000-0003-2930-7404>

e-mail: shkoda44@ukr.net

Head of Education Department of Kropyvnytskyi Town's Council, Ukraine,
Kropyvnytskyi

The author singles out and characterizes periods of the development of out-of-school education in Ukraine (second half of the XX – beginning of the XXI century) – the period of the Soviet time (1952–1990) and the period of Ukraine as an independent state (1991–2014), the differences of which are determined by socio-political and socio-economic condition of the country. The publication identifies the main types of out-of-school institutions, the content, forms and methods of out-of-school education in each of the mentioned periods of its development.

The author concludes that despite all the socio-political and historical difficulties, the system of out-of-school education in Ukraine (1952-2014) had positive trends in the formation of this component of continuous learning and in the direct impact on the individual.

Key words: out-of-school education, development of out-of-school education, periods of development of out-of-school education, content of out-of-school education, forms of organization of out-of-school education, methods of out-of-school education, out-of-school institution.

кандидат педагогічних наук, Костенко Л. Д. Періодизація розвитку позашкільної освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)/ Управління освіти Міської ради міста Кропивницького, Україна, Кропивницький.

В статті автором виокремлено та охарактеризовано періоди розвитку позашкільної освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) – період радянської доби (1952–1990 рр.) та період незалежної України (1991–2014 рр.), відмінності яких детерміновані суспільно-політичним та соціально-економічним станом країни. У публікації визначено основні типи позашкільних закладів, зміст, форми та методи позашкільної освіти на кожному з виокремлених періодів її розвитку.

Автор приходить до висновку, що попри всі суспільно-політичні, історичні негаразди система позашкільної освіти України (1952–2014 рр.) мала позитивні тенденції в становленні цього складника неперервної освіти та в безпосередньому впливові на особистість.

Ключові слова: позашкільна освіта, розвиток позашкільної освіти, періоди розвитку позашкільної освіти, зміст позашкільної освіти, форми організації позашкільної освіти, методи позашкільної освіти, позашкільний заклад.

Постановка проблеми. В умовах розбудови національної системи освіти та демократизації освітянської діяльності здійснюється координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових, культурних установ, виробничих підприємств, громадських організацій та сім'ї на подальше становлення та розвиток позашкільних закладів усіх типів і форм власності за напрямками позашкільної освіти.

Позашкільна освіта завжди відігравала важливу роль у системі освіти учнівської молоді і значною мірою сприяла формуванню її ціннісних, моральних та професійних орієнтацій [2]. Досвід позашкільної освіти попередніх років має стати цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти. Об'єктивний історико-педагогічний аналіз теорії і практики розвитку позашкільної освіти, теоретичне узагальнення цінного досвіду діяльності позашкільних закладів, дають змогу якісно оновити й удосконалити зміст позашкільної освіти України.

Аналіз наукових джерел з питань позашкільної освіти засвідчує наявність широкого спектра досліджень її різних аспектів.

Найбільш вагомий внесок у розробку теоретичної бази позашкільної та позакласної виховної роботи внесли наукові праці І. Зязюна, В. Кременя, Б. Кобзаря, Н. Ничкало, О. Плахотнік, В. Якубовського та інших.

Історичні основи становлення і розвитку позашкільних навчальних закладів розкрито в роботах В. Береки, С. Букреєвої, О. Глух, Т. Цвірової, А. Шепілової та ін.

Вивчення наукової літератури дало змогу з'ясувати, що саме теорія і практика розвитку позашкільної освіти в Україні не була раніше предметом спеціального дослідження.

Мета статті – на основі історико-педагогічного аналізу виокремити та охарактеризувати періоди розвитку позашкільної освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)

Виклад основного матеріалу. У теорії та практиці розвитку позашкільної освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) виокремлюємо два періоди: перший – період радянської доби (1952–1990 рр.); другий – період незалежної України (1991–2014 рр.). Їх відмінності детерміновані суспільно-політичним та соціально-

економічним станом країни, оскільки у першому періоді Україна була республікою Радянського Союзу і освіта підпорядковувалась рішенням радянського уряду, а другий період відзначився становленням незалежності України і створенням власної нормативно-правової регулятивної бази.

У межах першого періоду – радянської доби виділяємо чотири етапи: (1952–1959 рр.), (1960–1973 рр.), (1974–1984 рр.), (1985–1990 рр.).

На I етапі (1952–1959 рр.) – здійснювалося міжвідомче регулювання розвитку мережі позашкільних закладів, координація діяльності громадських дитячих, молодіжних організацій, творчих спілок; чітко означено вимоги до ефективної організації діяльності позашкільних закладів, спрямовувався їх подальший розвиток у системі вітчизняної позашкільної освіти.

II етап (1960–1972 рр.) – зумовлений прийняттям нормативних документів, які сприяли розширенню мережі позашкільних закладів; збільшення асигнувань на їх утримання; здійсненню переходу від проектування окремих будинків до проектування самих центрів позашкільної освіти; визначенню завдань, змісту та означенню напрямів і форм організації позашкільної освіти. Введення посади педагога-організатора в позашкільних закладах забезпечувало піднесення рівня навчально-виховної роботи, організацію змістовного дозвілля дітей та підлітків.

III етап (1973–1984 рр.) – етап найвищого рівня розвитку позашкільних закладів, якісних еволюційних змін у їх мережі та структурі; удосконалення напрямів, змісту, форм і методів їхньої діяльності. Робота позашкільних закладів систематизовувалася й регламентувалася не лише партійними постановами й указами, а й власними статутами – спеціальними типовими положеннями. Фактично відбулося

виокремлення позашкілля в окрему ланку освітянської галузі, законодавчо визначено її діяльність, регламентовано відповідними державними нормативно-правовими актами і забезпечено цільовим державним фінансуванням. Здійснювалась переорієнтація позашкільних закладів на центри інструктивно-методичної та організаційно-масової роботи з дітьми.

IV етап (1985–1990 рр.) – позашкільні заклади визнано загальноосвітніми, розпочалася модернізація форм організації позашкільної освіти дітей та підлітків з позиції гуманізму, демократизації й самоврядування; з'явилися самостійні самодіяльні добровільні дитячі організації, відмова від централізованої регламентації відкрила широкий простір для творчих пошуків нетрадиційних форм організації позашкільної освіти в позашкільних закладах республіки.

Загальною тенденцією, яка прослідковується впродовж цих етапів була недостатня увага до підготовки педагогічних кадрів для позашкільних закладів. Тривалий час праця педагогів цих закладів не прирівнювалась ні в правах, ні в оплаті до педагогічних працівників шкіл. Вищі педагогічні заклади підготовкою працівників цієї категорії не займалися і направлень на роботу в позашкільні заклади не видавали [3].

У другий період розвитку позашкільної освіти – період незалежної України (1991–2014 рр.) прослідковується ствердження ідеї, що позакласна й позашкільна робота є однією з найважливіших ланок виховання молодого покоління, в державі почала формуватися і втілюватися в життя власна політика в галузі позашкільної освіти. Цей період характеризувався: формуванням багаторівневої системи позашкільної освіти, класифікацією гуртків, груп та інших творчих об'єднань позашкільного закладу за трьома рівнями (початковий, основний, вищий); розширенням мережі позашкільних закладів,

створенням закладів нового типу, їх профілізацією; диверсифікацією джерел фінансування позашкільної освіти за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством; розгортанням нових напрямів позашкільної освіти; модернізацією навчально-виховного процесу в позашкільних закладах; деідеологізацією позашкільної освіти.

Основними типами позашкільних закладів в радянський період були спеціалізовані (дитячі спортивні школи, станції юних техніків і юних натуралістів, дитячі бібліотеки і театри, екскурсійно-туристичні станції тощо) та комплексні (будинки та палаци піонерів й школярів, табори, парки, клуби тощо), їх структура постійно змінювалася, розширювалася.

У період незалежної України вдалося забезпечити збереження основної мережі позашкільних закладів, розробити і створити ряд нових їх типів. Позашкільні заклади за своїми організаційно-правовими формами були державної, комунальної та приватної форми власності; поділялися на комплексні (палаци, комплекси, центри, будинки дітей та юнацтва, дитячої та юнацької творчості тощо) та профільні (клуби туристсько-краєзнавчої, науково-технічної, еколого-натуралістичної, спортивно-оздоровчої, художньо-естетичної творчості, військово-патріотичного спрямування, станції юних туристів, натуралістів, техніків, школи мистецтв, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, дитячо-юнацькі спортивні школи, оздоровчі заклади, туристські бази, фізкультурно-спортивні клуби за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчі клуби інвалідів, дитячі бібліотеки, дитячі флотилії, галереї, бюро, Мала академія мистецтв (народних ремесел), Мала академія наук учнівської молоді тощо).

У цей період існує тенденція до створення великих позашкільних закладів, їх концентрації, відкриття центрів позашкільного виховання [4].

Зміст позашкільної освіти радянського періоду поєднував у собі систему знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечувало

розвиток розумових і фізичних здібностей дітей та підлітків, формування у них основ комуністичного світогляду, моралі та відповідної поведінки, готувало до життя, до праці, сприяло розкриттю і розвитку талантів, вибору професії та інтегрував такі напрями: політико-виховний; технічно-виробничий; науково-дослідницький; художньо-естетичний; фізкультурно-спортивний; екскурсійно-туристський; оздоровчий; патріотичний; дозвіллевий; краєзнавчий; бібліотечно-бібліографічний.

У свою чергу зміст позашкільної освіти періоду незалежної України враховував досвід попереднього періоду; визначався умовами організації діяльності позашкільних закладів: добровільність, доступність, диференційованість та варіативність, гнучкість, динамічність, мобільність, систематичність; визначався на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру освіти; індивідуалізації та диференціації позашкільної освіти, її профілізації, запровадження нових педагогічних методик і технологій навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час в позашкільних закладах та інших соціальних інституціях; базувався на інформаційно-комунікаційних й інтерактивних навчально-виховних технологіях та включав такі основні напрями: художньо-естетичний, науково-технічний, бібліотечно-бібліографічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний, фізкультурно-спортивний.

У радянський період позашкільній освіті сприяли проведення масових (масові ігри; дитячі свята й ранки; масові співи; екскурсії й прогулянки; відвідування театру; перегляд кінофільмів, вистав; свята; вечори; ранки; виставки; концерти; конкурси; колективний перегляд кінофільмів; зустрічі; конференції; «суди»; експедиції; екскурсії; зльоти;

вогнища; спартакіади; турніри; змагання тощо); групових (гуртки, хори, ансамблі тощо) форм організації виховної роботи; індивідуальних (гра на музичних інструментах, сольне виконання, образотворче мистецтво, підготовка доповідей, повідомлень, виступів, написання рефератів, творчих робіт, фізкультурні заняття) форм організації виховної роботи в позашкільних закладах.

У цей період у позашкільній освіті використовувалися методи переконання, роз'яснення, бесіда, лекція, виховання на позитивному прикладі, громадські доручення, гра, метод паралельної дії, вимога, методи стимулювання творчої діяльності тощо.

Позашкільні заклади діяли і як методичні центри з організації позашкільної освіти: здійснювали узагальнення та поширення педагогічного досвіду; використовували різні форми усної, друкованої й наочної пропаганди досягнень педагогічних колективів; розроблялися необхідні інструктивно-методичні матеріали; проводилися педагогічні читання, кінолекторії, цикли лекцій, усні журнали тощо [5].

У період незалежності України найпоширенішими були групові (практичні заняття, виставки, творчі звіти, змагання, конкурси, екскурсії, подорожі, походи, свята, вечори, фестивалі, карнавали, творчі звіти, акції, вогнища, покази досягнень музичного, театрального, естрадного та інших видів мистецтв, тематичні та комплексні експедиції, польові практики, індивідуальні та групові консультації, робота мобільного консультпункту, гурткова робота, зльоти, фестивалі, учнівські конференції, тренінгові заняття, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт тощо) та індивідуальні (самостійне читання літератури, колекціонування, філателія, нумізматика, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання) організаційні форми позашкільної освіти.

Головною груповою формою позашкільної освіти в 1991–2014 рр., як і в радянський період залишався гурток [1].

Серед основних методів періоду незалежної України виокремлюємо: розповіді, пояснення, бесіди, лекції, екскурсії, демонстрації (для формування пізнавальної активності учнів, оволодіння та засвоєння ними понять, відомостей за напрямками позашкільної освіти); вправи, інструктажі, практичні роботи, семінари, репетиції (для формування практичних вмінь і навичок); колективні творчі справи, проекти, програми, ігри, проблемні ситуації (для здійснення творчої діяльності учнів); самостійна робота, самовиховання, самоконтроль, самоаналіз, самоспостереження, самооцінка, дебати, дискусії, диспути, різноманітні підсумкові заходи, акції (для представлення результату творчої діяльності дітей та підлітків, досягнення поставленої мети).

Висновки. Історико-педагогічний аналіз теорії і практики розвитку позашкільної освіти України (1952–2014 рр.) в Україні доводить, що попри всі суспільно-політичні, історичні негаразди система позашкільної освіти мала позитивні тенденції і в становленні цього складника неперервної освіти та в безпосередньому впливові на особистість.

Література:

1. Дмитриченко, М. Ф. (2006). *Вища освіта і Болонський процес*. Київ: Знання України.
2. Медынский, Е. Н. (1918). *Внешкольное образование, его значение, организация и техника: курсы, читанные в пед. акад.* СПб.
3. Науменко, Р. А. (2011). *Сучасні аспекти проблеми підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів у галузі позашкільної освіти*. Київ: Ін-т інноваційн. технологій і змісту освіти МОНМС України.
4. *Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події* (2001). Київ: Вища школа.
5. Денисюк, Т. Ф. (2011). *Історіографічний аналіз розвитку змісту початкової освіти України у 50–90-х роках ХХ ст.* Київ: Вища школа.

References:

1. Dmytrychenko, M. F. (2006). *Vyshcha osvita i Bolonskyi protses* [Higher education and the Bologna process]. Kyiv. Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
2. Medy`nskij, E. N. (1918). *Vneshkol`noe obrazovanie, ego znachenie, organizacziya i tekhnika: kursy, chitannye v ped. akad.* [Out-of-school education, its importance, organization and technique: courses delivered at the pedagogical academy] SPb. [in Russian].
3. Naumenko, R. A. (2011). *Suchasni aspekty problemy pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykh ta pedahohichnykh kadrov u haluzi pozashkilnoi osvity.* [Modern aspects of the problem of professional development of managerial and pedagogical staff in the field of out-of-school education.]. Kyiv. In-t innovatsiin. tekhnolohii i zmistu osvity MONMS Ukrainy. [in Ukrainian].
4. *Osvita Ukrainy za roky nezalezhnosti: stan, fakty, podii* (2001) [Education of Ukraine during the years of independence: state, facts, events (2001)]. Kyiv. Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
5. Denysiuk, T. F. (2011). *Istoriografichniy analiz rozvytku zmistu pochatkovoï osvity Ukrainy u 50–90-kh rokakh XX st.* [Historiographical analysis of the development of primary education content in Ukraine in the 50-90s of the twentieth century.] Kyiv. Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

Citation: L. Kostenko (2021). PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF OUT- OF - SCHOOL EDUCATION OF UKRAINE (SECOND HALF OF the XX - BEGINNING OF the XXI CENTURY). Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.4

Copyright L. Kostenko ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.5

UDC: 378.147.091.33-027.22:79

**THE MODEL OF THE DEVELOPMENT IN THE INTELLECTUAL AND
CREATIVE ABILITIES OF FUTURE MUSIC TEACHERS**

O. Loboda, Postgraduate Student

<http://orcid.org/0000-0002-0685-8134>

e-mail: olgaloboda1982@yandex.ru

Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

The article suggests and substantiates the model of the development in the intellectual and creative abilities of future music teachers. The concept of “model” is analyzed and its essential characteristics are identified in the works of leading scientists, theorists of the philosophy of science and in pedagogical research. The content core of the proposed model defines four interrelated components: motivational-target, content-procedural, analytical-cognitive, personal-creative. The methodological basis of the design block of the presented model are system, activity-organizational, synergetic, competence-based and personality-oriented approaches. The characteristic features of the criteria and their indicators are clarified and justified. The following criteria are identified: professional-motivational, cognitive-informational, search-research, creative-productive. Three levels of the development in the intellectual and creative abilities are highlighted – low (indifferent), medium (motivated) and high (creative), which holistically reflect the implementation of the process of the development in the intellectual and creative abilities of future music teachers in the process of professional training.

Key words: Model, Pedagogical Conditions, Approaches, Structural Components, Criteria, Indicators, Levels, Development of Intellectual and Creative Abilities, Future Music Teachers, Professional Training.

аспірант, Лобода О. Є., Модель розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів/ Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, Кропивницький

У статті запропоновано та обґрунтовано модель розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки. Проаналізовано поняття «модель» та виявлено його сутнісні характеристики у працях провідних учених, теоретиків філософії науки та в педагогічних дослідженнях. Змістовим стрижнем запропонованої моделі визначено чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний, аналітично-когнітивний, особистісно-творчий. Методологічною основою проектувального блоку представленої моделі виступили системний, діяльнісно-організаційний, синергетичний, компетентнісний та особистісно-орієнтовний підходи. Уточнено та обґрунтовано характерні ознаки критеріїв та їх показників. Виокремлено наступні критерії: фахово-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, пошуково-дослідницький, творчо-продуктивний. Виділено три рівні розвитку інтелектуально-творчих здібностей – низький (індиферентний), середній (умотивований) та високий (творчий), які цілісно відображають здійснення процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: модель, педагогічні умови, підходи, структурні компоненти, критерії, показники, рівні, розвиток інтелектуально-творчих здібностей, майбутні педагоги-музиканти, професійна підготовка.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Сьогодення ставить перед сучасною освітою високі вимоги щодо формування всебічно розвинутого та професійно підготовленого фахівця. Суттєві зміни відбуваються й у сфері професійної музичної освіти, парадигма якої спрямовується на створення різних варіантів освітньо-професійних моделей, які дозволяють майбутнім фахівцям визначати для себе найбільш продуктивні та перспективні. Такою, багатокomпонентною, що ґрунтується на взаємодії широкого кола теоретичних та практичних аспектів процесу фахового становлення майбутніх педагогів музичного мистецтва, є модель розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів. Зазначена модель забезпечує найбільшу ефективність розвитку інтелектуально-творчих здібностей, успішність формування комплексу відповідних професійно-педагогічних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Модель як загальнонауковий метод пізнання розглядається у більшості праць провідних учених, теоретиків філософії науки: В. Маслової, О. Морозова, О. Новікова, О. Уйомова, В. Федя та ін.. Поняттю «модель» приділена увага у педагогічних дослідженнях С. Гончаренка, О. Дахіна, І. Зязюна, Г. Кравченко та О. Почуєвої, В. Пікельної та ін.. Особистісні якості, властивості особистості, інтелектуально-творчий потенціал, сформовані та розвинуті у процесі професійного становлення у багатьох дослідженнях відомих педагогів-музикантів (Е. Абдуллін, О. Дубасенюк, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов, Ю. Шаронін та ін.) розглядаються як важливий компонент професійної підготовки фахівця, що відображає потенційні можливості його особистісної сфери. Однак, попри великий інтерес дослідників до даного феномену, проблеми розробки ефективної моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у

процесі професійної підготовки залишаються недостатньо вивченими, що робить його актуальним, затребуваним та своєчасним.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та розробці моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розробки відповідної моделі досліджуваного феномену виявляється продуктивним метод моделювання як загальнонауковий інструмент пізнання, залучення якого забезпечує оптимальний пошук вирішення поставлених завдань. Слід зазначити, що метод моделювання виявляє різні функції свого застосування, найважливішими серед яких є пов'язані між собою аналітична та прогностична. При цьому аналітична функція моделювання, як правило, розкривається при різних методах дослідження – практичному або мисленнєвому, що передбачає, зокрема, розгляд процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх фахівців як системи та обумовлює виявлення його певних елементів, установлення класифікації та впорядкування зв'язків між цими елементами тощо. Разом з тим, аналіз вказаного процесу тісно пов'язаний із проєкціями своїх реалізацій, а відтак – забезпечує зв'язок із прогностичною функцією. У свою чергу, прогностична функція моделювання реалізує процес передбачення, управління, розпізнавання тощо. Це дозволяє не тільки скоординувати процес розвитку інтелектуально-творчих здібностей, а й обґрунтувати його структуру, зміст, передбачити його результати.

З метою створення моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів вважаємо за необхідне звернутися до поняття «модель» та виявити його сутнісні характеристики. У цьому зв'язку слід зазначити, що серед теоретичних конструктів *поняття «модель»* (від лат. *modulus*, англ. *model*, франц.

modele – міра, зразок, норма) є широко вживаним у науковій літературі. Інтерпретація поняття «модель» надається у ряді довідкових енциклопедичних видань [1, 2].

У зазначеному контексті модель розуміється як перенесення властивостей одного об'єкту на інший; визначається як аналог (схема, структура, знакова система) визначеного фрагменту природної чи соціальної реальності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення оригіналу; схема для пояснення якогось явища чи процесу [1, с. 552]. У найширшому сенсі його розуміють як деякий мисленнєвий або знаковий образ об'єкта (зокрема умовний чи уявний). До їх числа відносяться гносеологічні зразки, а саме – відтворення, віддзеркалення досліджуваного об'єкту або системи об'єктів у вигляді наукових теорій, формул, описів тощо. З іншого боку під моделлю розуміють спеціально створений або спеціально підібраний об'єкт, що відтворює його значущі характеристики.

На думку українського дослідника О. Мороза, в загальному розумінні, модель – це «аналог (графік, схема, знакова система, структура) певного об'єкта (оригіналу), фрагментарна реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень тощо» [3, с. 391]. У праці О. Уймова «Логічні основи метода моделювання» модель розглядається як «система, дослідження якої слугує засобом для отримання інформації про іншу систему, що охоплює майже усі ознаки, які можуть розглядатися як загальні для усіх понять моделі» [4, с. 48].

Відтак, досвід теоретичного опрацювання поняття «модель» дозволяє стверджувати, що модель як методологічний інструмент пояснення будь-якого явища, як аналітичний та прогностичний чинник, активно використовується для пізнання складних систем та процесів, утворюючи тим самим класичну традицію філософування, теоретичні

здобутки якої можуть бути продуктивно використані в різних сферах гуманітарного знання.

У цьому зв'язку відзначимо, що поняття «модель» широко використовується в педагогічних дослідженнях. Так, С. Гончаренко пропонує під моделлю розуміти «еталон, стандарт, зразок, примірник чогось; схему для пояснення якогось явища або процесу» [5, с. 195]. Виходячи з наукових положень В. Пікельної, модель має підпорядковуватися певній структурі та використовуватися для вивчення та перетворення реального світу, а процес моделювання здійснюється на основі теорії систем і має творчий характер [6]. Відповідно до поглядів О. Дахіна модель є системою, яка «є подібною до досліджуваного об'єкта (або явища) та відображає й утворює у спрощеному вигляді його структуру, властивості, взаємозв'язки та відносини між його елементами» [7, с. 22]. Відтак, у процесі педагогічного дослідження метод педагогічного моделювання, що здійснюється на основі використання сутнісних характеристик моделі, виступає як один із провідних.

Для побудови моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів було враховано притаманні для моделі функції – теоретичну та практичну. Теоретична функція дозволила встановити діалектичні закономірності розвитку моделі як системи. Практична функція уможливила опис моделі як інструменту та засобу наукового пошуку та пізнання. Крім того, специфічними функціями моделі є дескриптивна, прогностична та нормативна. Дескриптивна функція моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів полягає в тому, щоб пояснити специфіку та зміст означеного процесу, дати можливість визначити його сутнісні характеристики та сформовані професійні компетенції. Прогностична функція моделі дозволяє передбачити подальші дії у межах

досліджуваного явища. Так, у випадку моделювання процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів за допомогою цієї функції можна передбачити перспективу формування її ключових компонентів. Нормативна функція дозволяє не лише описати наявну систему, а й побудувати її бажаний ідеальний образ процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей як системи елементів, що з певною точністю відображають її властивості, ознаки та зв'язки на основі визначених структурних компонентів, принципів, методологічних підходів, критеріїв та етапів. Саме такі складові було визначено як базові при побудові моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Відтак, створення моделі формування досліджуваного феномену мало на меті створення ідеальної системи, яка структурує її елементи, та доходити достовірних висновків. У пошуках найбільш доцільного варіанту створення моделі було враховано тенденції розвитку її основних складових компонентів. Представлена модель розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів є моделлю структурно-функціонального типу. Цілісність моделі забезпечується єдністю її структурних та функціональних складників.

Провідним теоретичним положенням, яке зумовлює конструювання моделі формування інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів є те, що відображає розуміння вказаного феномену як суспільно-значущого та індивідуально-особистісного явища, формування якого для майбутніх педагогів-музикантів у процесі їх професійної підготовки характеризує прагнення майбутніх фахівців досягнути високого результату творчого самовиявлення на шляху реалізації особистісної стратегії професійного розвитку, заснованій на активізації інтелектуально-творчих зусиль.

Змістовим стрижнем запропонованої моделі є чотири взаємопов'язані компоненти: *мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний, аналітично-когнітивний та особистісно-творчий.*

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає формування такої мотиваційної сфери, яка б забезпечувала готовність у майбутнього педагога-музиканта до інтелектуального та творчого самовдосконалення на шляху свого професійного становлення. Мотивація є особливо важливою для саморозвитку майбутніх викладачів мистецьких дисциплін, адже надає можливість осмислити мету діяльності у професійній галузі. Крім того, мотивація пов'язана із інтересом особистості до освіти, виступає чинником активності особистості, стимулює процес самовдосконалення.

У дослідженнях учених – Б. Ананьєва, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та ін. мотивація розглядається як складна структура, що містить такі складники: цілі, мотиви, потреби, інтереси, ціннісні та моральні орієнтири, ідеали тощо. У структурі мотиваційної сфери дослідники виділяють різні за своїм значенням мотиви. Мотив виступає спонукою, причиною, що керує людиною у спрямуванні її до дій та вчинків, є показником усвідомлення особистістю вибору професійної справи, а звідси і вибору освіти [8]. О. Леонтьєв, визначаючи «полімотивованість» діяльності, виділяє змістоутворюючі мотиви та мотиви-стимули [9]. Л. Божович визначає мотив як індикатор, завдяки якому здійснюється діяльність [10].

У свою чергу, мотиваційна сфера характеризується: 1) ієрархією, тобто наявністю у свідомості людини спонукань різного рівня значущості; 2) динамічністю, тобто рухомістю ієрархії мотивів у зв'язку з розвитком особистості. Структура мотиваційної сфери характеризує природу найбільш значущих для особистості мотивів, що становляться ведучими при визначенні різних вчинків та дій. Л. Божович підкреслює наявність у

«структурі мотиваційної сфери ведучих, домінуючих мотивів поведінки в різних сферах діяльності» [10]. Разом з тим, структура мотиваційної сфери є відбитком образу людини, всієї її особистісної сутності, тобто стає динамічною формою її суті. «Мотиваційна сфера як складна структура формується в постійно взаємодіючих психічних процесах, поступово перетворюються відносно сталі психічні формування у свідомі дії, що особистість спрямовує на життєво важливі цілі» [11, с. 71].

У цілому, мотиваційна сфера може розглядатися з позицій різних напрямів гуманітарних знань: соціології – коли аналізується її соціальна природа в цілісній системі духовних потреб та інтересів різних соціальних груп; психології – коли осмислюються мотиви, визначаються цілі та інтенції щодо виду діяльності; педагогіки – коли інтерес розглядається як мотив та стимул навчально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на розвиток важливих професійних компетентностей.

Відтак, *мотиваційно-цільовий компонент* передбачає наявність у майбутніх педагогів-музикантів мотивації до творчого саморозвитку та самовдосконалення шляхом підвищення рівня професійних знань, умінь та навичок, а також здатність визначати цілі та пріоритети в процесі професійного зростання.

Змістово-процесуальний компонент ґрунтується на розумінні, у цілому, змісту освіти як системи наукових знань, практичних умінь та навичок, засвоєння та здобуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. При цьому, зміст освіти має відповідати основним тенденціями розвитку педагогічної теорії та практики, сприяти «формуванню основ наукового світогляду, моралі, належної поведінки, підготовці особистості до життя та праці» [12, с. 211]. Дидактичне прогнозування змісту сучасної мистецької освіти, його структуризація та формування відбуваються на основі методологічних і загально-педагогічних принципів конструювання змісту освіти.

Виходячи з вказаних положень, змістово-процесуальний компонент спирається на принцип єдності *змістової та процесуальної сторін*, що передбачає наявність як пізнавальної, так і практичної складової перетворювально-творчої діяльності. Змістово-процесуальний компонент охоплює контекстне оволодіння змістом навчання, що сприяє формуванню певного рівня професійної обізнаності, виробленню загальних та фахових компетентностей при структуруванні змісту навчального матеріалу.

Оптимальне поєднання теоретичних та практичних складових обумовлює підготовку майбутніх викладачів мистецьких дисциплін до застосування засвоєних теоретичних знань на практиці. Відтак, процес навчання стає не лише засобом одержання знань, формування вмій та навичок як основи розвитку професійних здібностей – інтелектуальних та творчих, а й шляхом вироблення певних ціннісних настанов, світоглядних позицій, сформованих на основі інтелектуального та критичного мислення.

Отже, змістово-процесуальний компонент стає важливою складовою феномену «розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів», адже сформованість даного компонента є результатом активної освітньо-пізнавальної та практично-творчої діяльності студентів, продуктивність якої визначається здатністю до поглиблення змісту теоретичної підготовки, вдосконалення професійних здібностей та формування ціннісної картини світу.

Аналітично-когнітивний компонент відображає інтелектуально-творчі потенційні можливості когнітивної сфери особистості. Вказаний компонент акумулює сукупність теоретико-методологічних, професійних знань, науково-педагогічних понять, теоретичних принципів як основи успішної професійної самореалізації особистості, сформованих у процесі фахової підготовки. Крім того, він постає як засіб формування та

реалізації професійної позиції. На думку С. Єфіменко, «когнітивний компонент складається з осмисленості, проблемності, творчості сприйняття, гнучкості, критичності, свободи мислення, здатності до звільнення від фіксованої спрямованості. Інтелектуальна складова означеного компонента передбачає достатню інформованість майбутнього педагога про обрану професію, здатність самостійно здобувати та критично осмислювати необхідну інформацію, а також передбачає такі якості майбутнього фахівця як ерудованість, компетентність» [13, с. 43].

Означені характеристики вважаємо важливими в контексті розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів, оскільки вони пов'язані з когнітивними здібностями особистості, націленими на вирішення творчих завдань на основі інтелектуально-пізнавальної діяльності. Саме зміст інтелектуальної сфери визначає процес науково-творчого пошуку, сприяє вирішенню складних професійних завдань, виконуючи орієнтувальну роль у виборі ефективних прийомів, методів, форм та нестандартних підходів при розв'язанні проблемно-пошукових ситуацій.

Специфіка аналітично-когнітивного компоненту полягає в тому, що в ньому інтегровано здатність майбутнього педагога-музиканта до інтелектуально-творчої та аналітичної діяльності, що тим самим відображає можливості до актуалізації внутрішніх ресурсів особистості та потенційну здатність до інтелектуально-творчого саморозвитку.

Особистісно-творчий компонент визначається сформованістю сукупності особистісних якостей майбутніх педагогів-музикантів, що впливають на ефективність їх творчої діяльності. Відомими педагогами-музикантами – Е. Абдулліним, Г. Падалкою, О. Олексюк, О. Ростовським, О. Рудницькою доведено, що не маючи достатньо сформованих особистісних якостей, що забезпечують оптимальність процесу

спілкування, не кожен музикант може відповідати вимогам, що висувуються до його професійної діяльності. Попри різність підходів з боку представників різних наук – філософії, педагогіки, соціології, психології та ін., спільним є те, що вказані вимоги розглядають у контексті соціальних взаємозв'язків та відносин. Формування особистісних якостей та властивостей відбувається у спільній діяльності, через комунікацію з іншими людьми, в процесі набуття пізнавального та практичного досвіду, результатом якого стає набуття особистісного досвіду.

Джерелом розвитку особистісних якостей суб'єкта можуть бути різні сфери його життєдіяльності. Так, О. Рудницька вказує на те, що «особистісний досвід набувається у сфері інтелектуально-пізнавального пошуку, якщо він перетворюється у пошук знань, сповнений особистісним смислом; у процесі комунікативно-діалогічної діяльності, якщо вона призводить до вироблення та апробації власної життєвої позиції; у сфері особистісно-емоційних проявів, що супроводжуються ціннісними переживаннями різноманітних дій та відносин» [14, с. 29].

Відтак, за всіх умов, основою формування особистісних якостей майбутнього педагога-музиканта становлять процеси смислових пошуків, що характеризуються намаганнями отримати якнайбільше життєвих вражень, розширити свій досвід функціонування як творчої особистості. Тому особистісно-творчий компонент не можна забезпечити лише програмно-інструктивною технологією навчання. Він потребує конструювання специфічних педагогічних ситуацій, які актуалізують потребу творчого самовираження та розкриття інтелектуального та духовно-творчого потенціалу.

Отже, здійснений аналіз структури процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів, дає можливість визначити, що наявні структурні компоненти (мотиваційно-

цільовий, змістово-процесуальний, аналітично-когнітивний, особистісно-творчий) представленого феномену є функціонально пов'язані між собою, забезпечуючи цілісність, багатогранність та багаторівневність досліджуваного процесу. Вони складають проєктувальний блок представленої моделі, методологічною основою якого виступають *системний, діяльнісно-організаційний, синергетичний, компетентнісний та особистісно-орієнтовний* підходи. До вказаного блоку входять також *педагогічні умови* реалізації моделі: вплив освітнього середовища на розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів; інтерактивні музично-педагогічні технології та інноваційні методи навчання; організація ефективної самостійної пізнавальної діяльності, які відображають ресурси та провідні чинники, що позитивно впливатимуть на взаємодію елементів системи.

Урахування результатів теоретичного аналізу наукових праць та мистецько-освітньої практики дозволило уточнити та обґрунтувати характерні ознаки критеріїв та їх показників. Виокремлюємо наступні критерії: *фахово-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, пошуково-дослідницький, творчо-продуктивний*.

Фахово-мотиваційний критерій визначає спрямованість майбутніх педагогів-музикантів на оволодіння фаховими компетентностями, усвідомлення мети професійної діяльності, що передбачає наявність внутрішніх пізнавальних мотивів, інтересів, прагнень потреб до інтелектуально-творчого саморозвитку. *Показниками цього критерію є:* прагнення досягти ефективних результатів у професійній діяльності, поглиблення та систематизації знань; вдосконалення навичок та розвиток здібностей, необхідних для педагогічної діяльності в мистецькій сфері; інтерес до процесу та результатів інтелектуально-творчої діяльності.

Когнітивно-інформаційний критерій передбачає засвоєння майбутніми педагогами-музикантами знань з музично-теоретичних, вокально-хорових, виконавських дисциплін, оволодіння професійними знаннями, методами, прийомами, навичками й уміннями щодо створення насиченого інформаційно-освітнього середовища в мистецькому навчальному закладі. *Показниками цього критерію є:* розуміння професійної музично-педагогічної діяльності як цілісної системи; здатність до створення творчо-розвиваючих педагогічних ситуацій; розвинене проблемне мислення та багатство образної уяви.

Пошуково-дослідницький критерій віддзеркалює міру здатності майбутнього викладача мистецьких дисциплін до проблемно-пошукового виду діяльності на основі використання нестандартних підходів та інноваційних педагогічних технологій. *Показниками цього критерію є:* інтерес до дослідницької, перетворюючої діяльності, пошуку нової інформації; здатність до розв'язання творчих завдань на основі проблемно-пошукових підходів та інтерактивних, розвивальних, проектних технологій навчання.

Творчо-продуктивний критерій засвідчує наявність у майбутнього педагога-музиканта сформованості особистісних якостей, а також необхідних здібностей, спрямованих на вироблення оригінальних продуктів творчої діяльності: оригінальних ідей, шляхів та стратегій у розв'язанні творчих проблем тощо. *Показниками цього критерію є:* інтерес до педагогічної та художньої творчості; оригінальність творчого мислення; здібності до імпровізації, прогнозування можливих результатів своїх дій.

Сутність оцінювального блоку складає діагностичний апарат, який включає критерії та показники сформованості у майбутніх педагогів-музикантів інтелектуально-творчих здібностей, а також очікуваний результат упровадження та реалізації побудованої моделі. Він дозволив

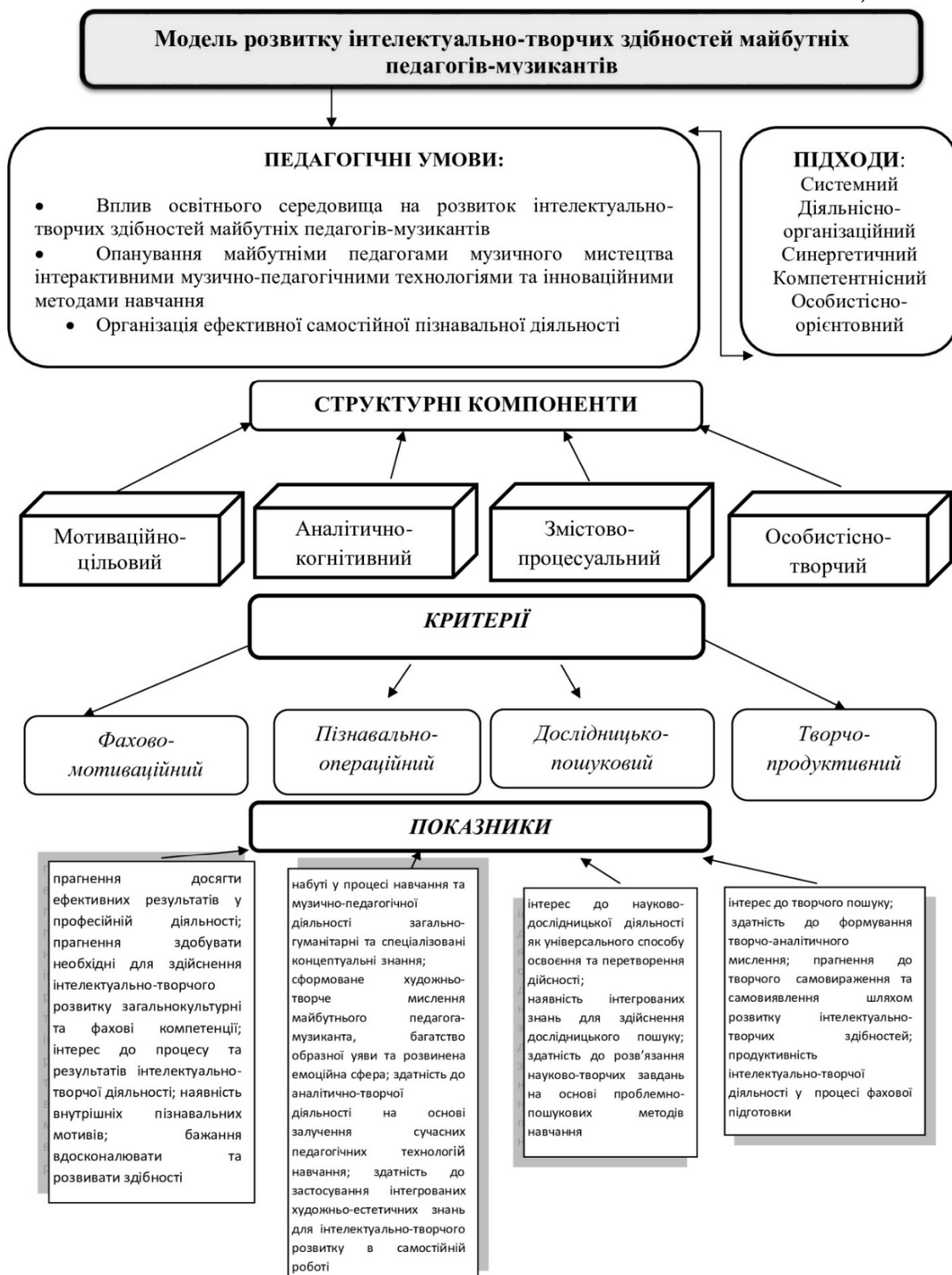
виокремити три рівні розвитку інтелектуально-творчих здібностей – *низький (індиферентний), середній (умотивований) та високий (творчий)*.

Зазначені рівні пов'язані між собою, кожен попередній зумовлює наступний, що забезпечує послідовність розвитку у студентів досліджуваної якості. Перехід на вищий рівень розвитку інтелектуально-творчих здібностей свідчить про здатність майбутніх педагогів-музикантів до якісних змін, що сприяють фаховому вдосконаленню.

У цілому, запропонований діагностичний апарат розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів за означеними критеріями та показниками дозволяє цілісно представити відповідну модель (Таблиця 1.) досліджуваного феномену, орієнтовану на досягнення прогностично поставленої мети та спрямовану на оптимальну алгоритмізацію навчальних методів, засобів та форм.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, у даному дослідженні уточнено зміст структури представленого феномену як інтегративної цілісності, що відображає індивідуально-психофізіологічні особливості та творчі якості майбутнього педагога-музиканта в межах мотиваційно-цільового, змістово-процесуального, аналітично-когнітивного та особистісно-творчого компонентів. Для проведення констатувальної діагностики та оцінювання рівнів розвитку інтелектуально-творчих здібностей у майбутніх педагогів-музикантів було розроблено діагностичний апарат, що складався з визначених критеріїв та їх показників. Все це дало змогу представити цілісну модель, що відображає здійснення процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки. Перспективу подальших розвідок убачаємо у більш поглибленому аналізі та вивченні структури та закономірностей моделі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-

Таблиця 1.

музикантів, а також у пошуках шляхів актуалізації їх інтелектуально-творчого потенціалу у наступній професійній діяльності.

Література:

1. О. С. Мельничук, О. С. (1983). *Словник іншомовних слів*. Київ: Українська радянська енциклопедія, 966.
2. Ильичев, Л., Федосеев, П., Ковалев, С., Панов, В. (1983). *Философский энциклопедический словарь*. Москва: Сов. Энциклопедия, 840 .
3. Мороз, О. (2002). *Модель // Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 391.
4. Уёмов, А. И. (2012). *Логические основы метода моделирования*. Москва: Книга по требованию, 312.
5. Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Вид. 2-ге. Рівне: Волинські обереги, 519.
6. Пикельная, В. С. (1993). Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Криворожский педагогический институт. Кривой Рог, 374.
7. Дахин, А. Н. (2004). *Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность*. Теория и практика образовательной технологии. Москва: НИИ школьных технологий, 65–93.
8. Давыдов, В. В., Запорожец, А. В., Ломов, Б. Ф. и др.. (1983). *Психологический словарь*. Москва: Педагогика, 448.
9. Леонтьев, А. Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат, 304.
10. Божович, Л. И. (1997). *Проблемы формирования личности / под ред. Д. И. Фельдштейна*. Москва: Ин-т практической психологии, 352.
11. Шульгіна, В. Д. (2005). *Українська музична педагогіка: підручник*. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ: ДАКККіМ, 272.

12. Ярмаченко, М. Д. (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка, 516.
13. Єфіменко, С. М. (2012). Структура та зміст інтелектуально-творчого потенціалу вчителя технологій. Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 267–274.
14. Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна і мистецька: Навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 360.

References:

1. Melnychuk, O. S. (1983). *Slovnnyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. Kyiv. Ukrainska radianska entsyklopediia. [in Ukrainian].
2. Il'ichev, L., Fedoseev, P. Kovalev, S., Panov, V. (1983). *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow. Sov. jenciklopedija. [in Russian].
3. Moroz, O. (2002). *Model // Filosofskiy entsyklopedychny slovnnyk* [Philosophical Encyclopedia]. Kyiv. Abrys. [in Ukrainian].
4. Uemov, A. I. (2012). *Logicheskie osnovy metoda modelirovanija* [Logical foundations of the modeling method]. Moscow. Kniga po trebovaniju. [in Russian].
5. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrayinskyy pedahohichnyy enzyklopedychny slovnnyk* [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Vyd. 2-he. Rivne. Volynski berehy. [in Ukrainian].
6. Pikel'naja, V. S. (1993). Teoriya i metodika modelirovanija upravlencheskoj dejatel'nosti (shkolovedcheskij aspekt) [Theory and methodology of modeling management activity]: *Extended abstract of doctor's thesis. Krivirozhskij pedagogicheskij institut. Krivoj Rog*. [in Russian].
7. Dahin, A. N. (2004). *Pedagogicheskoe modelirovanie: sushhnost', jeffektivnost' i neopredelennost'* [Pedagogical modeling: essence, effectiveness and uncertainty]. Teoriya i praktika obrazovatel'noj

tehnologii. Moscow. NII shkol'nyh tehnologij. [in Russian].

8. Davydov, V. V., Zaporozhec, A. V., Lomov, B. F. i dr.. (1983). *Psihologicheskij slovar'* [Dictionary of psychology]. Moscow. Pedagogika. [in Russian].

9. Leont'ev, A. N. (1975). *Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow. Politizdat. [in Russian].

10. Bozhovich, L. I. (1997). *Problemy formirovanija lichnosti* [Problems of personality formation]. Moscow. Institut prakticheskoy psihologii. [in Russian].

11. Shulhina, V. D. (2005). *Ukrainska muzychna pedahohika: pidruchnyk* [Ukrainian Music Pedagogy]. Derzhavna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstva. Kyiv. DAKKKiM. [in Ukrainian].

12. Yarmachenko, M. D. (2001). *Pedahohichnyy slovnyk* [Pedagogical Dictionary]. Kyiv. Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

13. Yefimenko, S. M. (2012). Struktura ta zmist intelektualno-tvorchoho potentsialu vchytelia tekhnolohii [Structure and content of the intellectual and creative potential of a technology teacher]. Kryvyi Rih. *KPI DVNZ «KNU»*, 267–274. [in Ukrainian].

14. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna i mystetska* [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil: Navchalna knyha - Bohdan. [in Ukrainian].

Citation: O. Loboda (2021). THE MODEL OF THE DEVELOPMENT IN THE INTELLECTUAL AND CREATIVE ABILITIES OF FUTURE MUSIC TEACHERS. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.5

Copyright O. Loboda ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.6

UDC: 37.091.3:78(075)8

**FORMATION OF INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE
TEACHERS OF CHOREOGRAPHY**

(diagnostic and ascertaining stage of experiment)

S. Tverdohlib, Postgraduate student

<http://orcid.org/0000-0002-3750-6553>

e-mail: grey.art91@gmail.com

Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

The article presents the diagnostic and ascertaining stage of the experiment (2017–2018), which aimed to determine the self-esteem of future teachers of choreography in relation to the formation of the phenomenon of interpretive competence and awareness of the relevance of its formation; research and analysis of the main methodological paradigms of formation of interpretive competence of future teachers of choreography; division of students into experimental and control groups; diagnosis of the formation of interpretive competence on the basis of appropriate methods.

The process of diagnosing the formation of interpretive competence involves the analysis of the state of formation of the studied phenomenon by motivational-value, cognitive, operational-activity and creative-improvisational criteria.

Keywords: interpretive competence, choreography teachers, diagnostic and ascertaining stage of the experiment.

аспірант, Твердохліб С. С. Формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії (діагностико-констатувальний етап експерименту) / Центральноукраїнський

державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, Кропивницький.

У статті презентовано діагностико-констатувальний етап експерименту (2017–2018 рр.), який мав на меті визначення самооцінки майбутніх учителів хореографії стосовно сформованості феномену інтерпретаційної компетентності та усвідомлення актуальності її формування; дослідження та аналіз основних методологічних парадигм формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії; розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи; діагностику сформованості інтерпретаційної компетентності на основі відповідних методик.

Процес діагностики сформованості інтерпретаційної компетентності передбачає аналіз стану сформованості досліджуваного феномена за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, операційно-діяльним та творчо-імпровізаційним критеріями.

Ключові слова: інтерпретаційна компетентність, вчителі хореографії, діагностико-констатувальний етап експерименту.

Вступ. Одним із основних чинників, що визначають сучасні підходи до освіти є підвищення можливостей до навчальної та творчої мобільності, модернізації підходів до навчання, зростання інтересу до художньо-естетичного виховання засобами різних видів мистецтва. Ці фактори визначають актуальність розробки проблеми формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії в процесі фахової підготовки.

Системний аналіз наукової літератури доводить, що готовність до організації художньо-інтерпретаційної діяльності вчителя досліджено вітчизняними науковцями. О. О. Матвєєва інтерпретаційну компетентність розглядає як комплексну інтегративну якість, що

формується у процесі фахової підготовки, і являється компонентом спеціалізовано-професійної компетентності [2]. І. Є. Молостова тлумачить поняття інтерпретаційної компетентності як «особистісну інтеграцію сукупності професійно-значущих знань, варіантів діяльності, певних відношень із залученням зовнішніх ресурсів, що виражається в готовності на їх основі трактувати концепти, відношення і цінності в продуктах музичної творчості» [3, с. 29].

Для нашого дослідження особливого значення набуває поняття «інтерпретаційної компетентності» саме у вихорі мистецтва хореографії, коли танець поєднує у собі музику, драматургію, пластику тіла та вікові традиції. Таким чином, митець, створюючи певний образ чи композицію, користується міжвидовими зв'язками мистецтва, можливо проектує на сценічний простір певну драматургічну концепцію, взяту з площини літератури, або ж трансформує її безпосередньо із музичного твору, передаючи думки композитора, чи проектує історичні події, звичаї, обряди, народні традиції.

У контексті предметного поля нашого дослідження доцільно зосередити увагу на інших ключових дефініціях. Так, тлумачення поняття «педагогічний експеримент» можна зустріти у дослідженнях багатьох вітчизняних вчених. С. Гончаренко зазначає, що педагогічний експеримент – «це науково поставлений досвід у галузі навчальної чи виховної роботи, спостереження досліджуваного педагогічного явища в спеціально створених і контрольованих дослідником умовах» [1, с. 112]; на думку С. Сисоєвої – «це комплекс методів наукового дослідження, що забезпечують науково-об'єктивну та доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези, яка дозволяє глибше перевірити ефективність нововведень в освітньому процесі, порівняти значення різних факторів у структурі педагогічного процесу й обрати найбільш оптимальні для відповідної ситуації» [4, с. 122–123]; В.

Міжеріков та П. Підкасистий вважають, що це «один із методів наукового пізнання, під час якого під постійним контролем ученого в спеціально створених або природних умовах досліджуються педагогічні явища і факти, аналізуються фактори впливу на навчальну діяльність, визначаються найефективніші шляхи досягнення педагогічних цілей» [5, с. 428–429].

Таким чином, аналіз джерельної бази свідчить про важливість педагогічного експерименту в формуванні інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії, і недостатню розробленість цільної системи художньо-естетичного виховання засобами хореографічного мистецтва.

Формулювання мети та завдань дослідження. Метою проведення педагогічного експерименту була перевірка гіпотези: рівень сформованості інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії буде підвищено, якщо у процесі фахової підготовки буде використовуватися структурно-функціональна модель, що охоплює розроблену педагогічну концепцію з орієнтацією на актуалізацію фахового потенціалу майбутніх учителів хореографії, інтеграцію різних видів мистецтв у процесі фахової підготовки, спрямованістю сценічно-виконавської та художньо-творчої діяльності у процесі навчально-виховної роботи.

Основними завданнями педагогічного експерименту вважається: визначення структурних компонентів фахової підготовки майбутніх учителів хореографії, що впливають на формування інтерпретаційної компетентності; якісний та кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу статті. Перевагами використання методу педагогічного експерименту виступають його наступні функціональні особливості, а саме: виявлення конструктивних чинників

та зв'язків у методологічній системі формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії на основі включення принципово нових компонентів, що уможлиблює поглиблений аналіз синтезу методів, факторів, умов та результатів педагогічних впливів; систематичне створення необхідних педагогічних умов формування інтерпретаційної компетентності на основі варіювання когнітивними константами професійної хореографічно-педагогічної освіти та впровадження інноваційних методів, а також інтерактивних технологій навчання, що уможлиблює підтвердження чи спростування гіпотези дослідження; якісний та кількісний аналіз змін показників та критеріїв формування зазначеного педагогічного феномену на основі обробки зареєстрованих даних.

Встановлення достовірності ефективності запропонованої концепції формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії має на меті проведення експерименту порівняльного характеру, який проводився на базі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Криворізького державного педагогічного університету. На цій основі нами було сформовано дві вибірки студентів, а саме експериментальну групу (ЕГ), фахова підготовка якої була зорієнтована на основні методологічні засади запропонованої концепції, та контрольну (КГ), респонденти якої брали участь у освітньому процесі за стандартною програмою підготовки. ЕГ та КГ були сформовані у відповідності до засад перебігу навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі, а їх кількісний склад обґрунтований численністю студентів (галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності: 024 Хореографія) академічних груп II, III та IV років навчання і перевірений

методами математичної статистики. Таким чином, кількісний склад експериментальної групи майбутніх учителів хореографії визначався 91-ю особою, а контрольної групи – 92-ма особами. Загальна кількість респондентів склала 183 особи.

У процесі виявлення рівня сформованості інтерпретаційної компетентності на діагностико-констатувальному етапі експерименту майбутні учителі хореографії залучалися до таких форм роботи, як: анкетування, опитування, зрізи знань, контрольні роботи, лабораторні та практичні завдання, самостійна робота, екзамен.

Зазначимо, що процес діагностики сформованості інтерпретаційної компетентності передбачав визначення її критеріїв, показників та рівнів сформованості. Таким чином перший зріз знань проводився наприкінці IV семестру з метою аналізу стану сформованості **мотиваційно-ціннісного критерію**.

Зі статистичного аналізу можна зробити висновки про часткову сформованість мотиваційно-ціннісного критерію більшості майбутніх учителів хореографії як у ЕГ так і КГ, що обумовлено початком навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. З приводу незначної різниці між вибірками необхідно зауважити, що процес фахової підготовки до моменту проведення першого зрізу проводився за стандартними технологіями і не мав принципово важливих відмінностей між вибірками. Встановлено, що найменш сформованим у відсотковому співвідношенні виявився показник високої сформованості інтересів до розробки та реалізації інтерпретаційних концепцій, 6,5% у ЕГ та 6,4% у КГ. До середнього рівня сформованості переважно відносяться показники потреби у інтерпретаційній діяльності та усвідомлення мотивів фахової підготовки.

У результаті порівняльного аналізу діагностики ЕГ та КГ ми дійшли до висновку, що зорієнтованість майбутніх учителів хореографії на

свідомому та системному засвоєнні знань позитивно впливає на їхні інтерпретаційні здібності, а їх актуалізація у процесі моделювання проблемних завдань фахової діяльності визначає здатність майбутніх учителів до свідомого навчання та самостійного пошуку нових знань. Таким чином, другий зріз проводився з метою аналізу стану сформованості **когнітивного критерію**.

Для виявлення показника сформованості *фахових знань* майбутніх учителів хореографії було проведено контрольну роботу з дисципліни «Мистецтво балетмейстера», що уможливило проаналізувати набуті студентами професійні знання.

Для аналізу *психолого-педагогічних знань* майбутніх учителів хореографії були проведені опитування, у результаті яких було виявлено рівень сформованості знань із дисциплін «Психологія», «Історія педагогіки» та «Педагогіка».

Методом аналізу *методичних знань* було визначено лабораторне заняття із предмету «Теорія та методика роботи із самодіяльним хореографічним колективом». Студентам надавалися завдання із самостійної підготовки частини хореографічного екзерсису, котрі перевірялися у процесі моделювання уроку хореографії.

Виходячи з вищезазначеного варто наголосити, що за показником когнітивних знань різниця між ЕГ та КГ незначна і у відсотковому співвідношенні переважає середній та низький рівень сформованості. Необхідно звернути увагу, що як у експериментальній так і у контрольній групах всього 4.3 % та 9.7 % мають високий рівень сформованості показнику фахових знань. Таке співвідношення обумовлено початковим етапом формування інтерпретаційної компетентності у процесі фахової підготовки.

У відповідності до запропонованої структури інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії **операційно-діяльнісний**

критерій включає показники професійних вмінь та навичок, оволодіння методами самостійної інтерпретаційної діяльності. За такого підходу для визначення кожного з показників даного критерію необхідним було виокремлення доцільних методик визначення рівня їхньої сформованості.

У такому тлі, для визначення сформованості *показника професійних вмінь та навичок* проведено анкетування. В апriorі враховувалися лише відповіді на окремі питання, зокрема повна і розгорнута відповідь на питання 2, 3, 5, 7, 9, 10 оцінювалася у 3 бали, достатня – у 2 бали, а не коректна відповідь або ж її відсутність – у 1 бал. Варто зазначити, що студенти затруднялися відповісти на таке запитання, як «Визначте доцільні алгоритми постанововчої діяльності з дитячим хореографічним колективом молодшого шкільного віку». Переважна більшість респондентів, а саме 47 осіб (51,6 %) дали достатню відповідь на запитання, 32 особи (35,1 %) – не коректну або ж взагалі не дали відповідь і лише 12 (13,1 %) осіб змогли повноцінно відповісти на запитання.

Доречно зазначити, що для визначення *показника сформованості оволодіння методами самостійної інтерпретаційної діяльності* студенти виконували лабораторне завдання із предмета «Мистецтво балетмейстера», яке полягало у постановці хореографічного етюдю. В першу чергу нами оцінювалися практичні хореографічні знання, уміння і навички при постановці хореографічних композицій і втілення хореографічних ідей. Максимальна кількість балів, котру могли набрати студенти дорівнювала 10, а мінімальна – 1. Зазначимо, що більшість респондентів впоралася із завданням на достатньому рівні, що визначає базову сформованість здатності до самостійної інтерпретаційної діяльності.

Сформованість показника *досвіду інтерпретаційної діяльності* визначалася за допомогою бесіди на тему: «Доцільність використання прийомів та методів інтерпретаційної діяльності у процесі постановки хореографічної композиції».

Для визначення рівня сформованості **творчо-імпровізаційного критерію** інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії респондентам було запропоновано екзаменаційну роботу із предмета «Мистецтво балетмейстера». Студентам надавалося завдання із постановки хореографічної композиції на довільну тематику. Зазначимо, що у відповідності до специфіки розробленої структури компонентного складу інтерпретаційної компетентності робота поділялася на три етапи. За такого підходу перший етап мав на меті розробку драматургічної наповненості та тематики композиції, що визначило рівень сформованості *показника творчого потенціалу* майбутніх учителів хореографії.

Визначення показника *сформованості інтерпретаційних здібностей* відбувалося на етапі практичного втілення хореографічного задуму. На даному етапі бралася до уваги уміння презентувати хореографічний матеріал, створювати композицію відповідно до основних законів малюнку танцю та втілювати хореографічний образ за допомогою танцювальної лексики.

На заключному етапі екзаменаційної роботи було проведено аналіз хореографічних творів, проаналізовано доцільність використання методів творчої діяльності, узагальнено гармонію поєднання творчої ідеї із запропонованим музичним супроводом, тематикою композиції, драматургічною складовою, прийомами роботи із хореографічним колективом. Все це уможливило проаналізувати рівень сформованості *показника готовності до постановочної діяльності*.

Результатом проведення діагностико-констатувального етапу експерименту стало: створення структурно-функціональної моделі формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки; визначення педагогічних умов формування інтерпретаційної компетентності; сформовано завдання формувального етапу експерименту; доповнено та удосконалено зміст таких навчальних дисциплін, як: «Мистецтво балетмейстера», «Теорія та методика роботи з самодіяльним хореографічним колективом», «Ансамбль».

Висновки. Виходячи із зазначеного варто зробити висновки про часткову сформованість мотиваційно-ціннісного критерію більшості майбутніх учителів хореографії як у ЕГ так і КГ, що обумовлено початком навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Зі статистичного аналізу можна зробити висновок про часткову сформованість мотиваційно-ціннісного критерію у більшості майбутніх учителів хореографії як у ЕГ так і КГ, що обумовлено початком навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Переважній більшості студентів притаманний низький та середній рівень сформованості фахових, психолого-педагогічних та методичних знань є абсолютно очікуваним, а результат розвитку когнітивного критерію можна спостерігати лише протягом останніх років фахової підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі. Зазначимо, що у результаті проведеної діагностики переважній більшості майбутніх учителів хореографії притаманний середній та низький рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію. Така тенденція обумовлена початковим етапом формування інтерпретаційної компетентності та відображає логічно очікувані процеси фахової підготовки студентів. У результаті статистичних обчислень домінує низький рівень сформованості творчо-імпровізаційного критерію, а саме

54,94 % у ЕГ та 52,17 % у КГ. Такі результати є достатньо очікуваними, адже здатність майбутніх учителів до постановчої діяльності складається із низки компонентів, що формуються засобом систематичної та послідовної підготовки протягом усього періоду навчання у закладі вищої освіти.

Література:

1. Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця. ДОВ Вінниця,. 278 с.
2. Матвєєва О. О. (2017). Педагогічна діагностика як засіб визначення результатів освітньої діяльності студентів факультетів мистецтв університетів. О. О. Матвєєва. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 22(1). С. 73–79.
3. Молостова І. Є. (2016). Реализация художественно-интерпретационного подхода в процессе преподавания музыкально-теоретических дисциплин. Екатеринбург. 223 с.
4. Сисоєва С. О., Кристочук Т. Є. (2013). Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне. Волинські обереги. 360 с.
5. Словарь-справочник по педагогике. (2004). авт.-сост. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. М. ТЦ Сфера. 448 с.

References:

1. Goncharenko, S. V. (2008). Pedagogichni doslidzhennya: Metodolohichni porady molodym naukovtsyam. Kiev.
2. Matveeva, O. O. (2017). Pedagogichna diahnostyka yak zasib vyznachennya rezul'tativ osvith'oyi diyal'nosti studentiv fakul'tetiv mystetstv universytetiv. Kiev.
3. Molostova, I. E. (2016). Realizatsiya khudozhestvenno-interpretatsionnogo podkhoda v protsesse prepodavaniya muzykal'no-teoreticheskikh distsiplin. Ekaterinburg.

4. Sisova, S. O., Kristopchuk, T. Є. (2013). Metodolohiya naukovo-pedahohichnykh doslidzhen': pidruchnyk. Rivne.
5. Slovar'-spravochnyk po pedahohyke. (2004). Moscow.

Citation: S. Tverdohlib (2021). FORMATION OF INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHY (diagnostic and ascertaining stage of experiment). Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.6

Copyright S. Tverdohlib ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.7

UDC 37.014.5:316.647

**THE GLOBAL DIMENSION OF EUROPEAN SPACE FOR SHAPING
VALUES OF EDUCATION AND SCIENCE**

Ye. Bidenko, Postgraduate student

<http://orcid.org/0000-0001-9365-0405>

e-mail: yudjinn@ukr.net

National Pedagogical Drahomanov University, Ukraine, Kyiv

The article discovers that European axiological dimension of education was formed in historical retrospective of evolving European education, with subsequent transformation of eras from the ancient world and up to the present. It reveals that the decisive contribution into this development was made in the Age of Enlightenment which increased the authority and value of mind, and turned the scientific and cognitive meaning of education into a chief mechanism of social evolution. It has been established that a considerable contribution into formation of axiological aspect of European education was made in the age of scientific and technological advance, when intellectual and creative activity in the field of education, science and technology came to stay

as the priority of the world's development. The article considers present-day reality of education development in Europe in terms of axiological aspects of education in the context of globalization and information revolution when a person acts as the main subject and goal of all social changes, and a person's value becomes a non-measurable quantity that European quality of education comes to be assessed by.

Key words: person, education, culture, values, European vector of development.

Introduction. Globalization challenges of informatization and digitalization have dramatically transformed European and global education by promoting informational, technological and organizational factors to enable acquisition of modern scientific knowledge, while giving rise to a series of civilization threats to traditional sociocultural values of “Old Europe’s” education and science. In the last several decades the effect of globalization on modernizing national educational and scientific systems of higher education has grown considerably. As claimed by a well-known educationalist and Vice-Chancellor of Kingston University P. Scott, globalization is an all-embracing factor in transformation of social activities, particularly in terms of social demand satisfied by institutions of higher learning throughout more than a thousand years of their history. In his opinion, the process of globalization has a drastic influence on various institutions, the labour market, formation of the state, individuals and therefore affects higher education institutions (hereinafter, HEIs) that maintain close cooperation with various public institutions. That is why HEIs can be viewed as a subject of institutional relationship capable of improving a country’s competitiveness. Strategic directions are promoting innovative development of universities and encouraging adaptation of HEI academic potential to the globalized world are kept up to date.

Globalization of education and scientific systems caused emergence of a series of new concepts, problems and key issues which have become relevant for the European education space as well. In particular, they include as follows: cross-border strategy of internationalization; transnational education, science and innovations theory; ensuring international quality; entrepreneurial approaches to functioning of education systems; regional and interregional cooperation; information and communication technology and virtual education institutions; emergence of new education intermediaries – education providers and stakeholders; elimination of barriers and obstacles to the problem of equal rights and availability of portable educational programmes. In the circumstances of social interaction becoming more complicated in the informational society of modern scientific knowledge, interpretations of the two concepts – internationalization and globalization of higher education – are often equalized. Although HEIs act as guarantors of academic virtue, order, ethics and stability in higher education, it is incontestable that the scope of civilization transformations helps HEIs to compete successfully in the globalized framework of knowledge without disrupting the balance, while retaining fortitude in the ability of education and scientific institutions for adaptation and achievement of homeostasis [1].

The purpose and goals of the article. Theoretical and axiological analysis of academic acquisition of scientific sources in the field of philosophy of education meant to determine value-based reference points for cross-border integration in the field of education, science and innovation theory.

Presentation of the core material. Internationalization of education at the current stage in development of civilization suggests academic mobility in the global dimension, exchange of teaching staff, education applicants, scientists, administrators and auxiliary personnel between institutions in various countries, while globalization means universalization of the educational process by planning how to satisfy the demand for specialists of a new generation and how to engage them in the global employment market.

Globalization affects vulnerability of axiological potential of national education systems, science and innovation theory in the European Community. Negative effects of globalization in regard to education and its values are reinforced substantially against the background of financial and economic crises, changes in migration, social and environmental cataclysms and risks, in the face of a global-scale pandemic. Human rights to education, employment and professional development are exercised with hindrance to social protection, as potential availability of education is decreasing, and the quality of educational services is deteriorating, as well as the quality of scientific and informational services in organization of educational process, etc.

In order to concretize the abovesaid aspects, let us consider the effects of globalization on axiological heritage of European countries in the academic field. For instance, having analysed a number of scientific papers and large amounts of statistical data, A. Sbruieva presented results of her research about effects of the global financial and economic crisis on the development of European higher education in particular tendencies of transformation:

- the increasing disparity between the level of funding for higher education in various European countries (in the last five years, the difference between the amount of funding for higher education, in percentage of a country's GDP, was between 1.08% to 1.32%) [3, P. 20];

- normalization of restrictions on public funding of higher education in the countries of Eastern and Southern Europe for the period of economic crisis, with prolongation of temporary actions which come to be perceived as permanent reality;

- strategic priority to boost funding for higher education in Scandinavia, Western Europe and Central Europe, with governments recognizing intensive influence of higher education on securing competitiveness of national economies and countries in general;

– increasing numbers of students in most European countries which is related to requirements of the European society for ensuring social justice in education, to the need of the knowledge-driven economy to improve the quality of labour force, and to understanding the role played by higher education in ensuring employment and building successful careers with further professional development in mind;

– high priority of government investment into the infrastructure of higher education;

– global European regionalization of grant-based funding donorship for university-type research programs within the framework of the Horizon 2020 programme. The new regional programme does neither hamper government funding nor replace it, as it operates on a competitive basis [4];

– social awareness of the aspects in functioning of higher education in European countries and modernization of focal areas (teaching, research, restructuration of education institutions, employment, staffing, quality and numbers of research, teaching and auxiliary staff, social programmes for students, normalization of administrative and managerial staff, material, technological and information support for an institution's infrastructure etc) with the purpose of optimizing financial costs and diversifying sources of funding [5, P. 14], with systemic activity carried out both at the level of an education institution within the framework of university autonomy, and at the level of national (regional) education system, which is connected to actualization of reporting to the government, the society and consumers of educational services [6, P. 235-236].

Hence, depending on the forms and tendencies of its manifestation, globalization exerts multidirectional influences determined by peculiarities of state-building in European countries, their traditions, economic and socio-political factors, and the response to globalization challenges in the field of education, science and innovation theory.

Overall, I. Kaleniuk classifies the following items as tendencies of education development in the globalized world: the growing importance of education as a factor of social development and a conductor of knowledge and information; differentiation of funding sources, transition to a wider range of areas where material benefits can be obtained and received, improved efficiency in the use of funding; cross-border internationalization and unification of education required for standardization and recognition of qualifications, diplomas and periods of studies; improved methodological requirements to the contents, methods and forms of organizing educational process; global dimension of the market of educational services, social protection and legal safeguards [7, P. 6].

Besides globalization, a considerable role is played by the transformation of axiological, transorganizational and information-technological aspects in development of European education, science and innovation theory, as well as by informatization and digitalization of this field.

Rapid development of latest digital technologies provides an opportunity to accumulate, process and systematize all information pertaining to modern scientific knowledge, with almost no limits, while its amount is growing avalanche-like and is transmitted from one end of the world to other almost in no time. In this connection, problems of identifying, differentiating, selecting and using top-priority information emerge, as well as the problem of removing unnecessary information. In addition, modern information technologies are quickly penetrating all fields of human activity, and no person can perform their work without using them any longer. All these factors actualize civilization challenges that the education system is currently facing, and without appropriate reforms this system can no longer meet the social needs to deliver quality education for the new generation of applicants and students. Hence, the society is aware that throughout the period of studies spent in the system of comprehensive education or HEI one cannot form competences

required for one's existence in the quickly changing society and therefore, acquisition of key competences of teaching a person to study have to be ensured. It is necessary to form a creative and self-sustaining personality able to adapt to dynamic changes and retaining an adequate personal perception of reality. Education should facilitate academic mobility of education applicants and participants of the educational process, form the ability to communicate in their first language and a foreign language with representatives of other nations, as well as the ability to live and cooperate with others, and develop tolerance to other people's views and beliefs. One should not only introduce pupils to information technologies but also form their information culture, build their skills to find necessary and useful information, and develop their ability to use it for their own self-improvement and development of their social needs [8, P. 38].

It is evident that achievements of information revolution require a person to have not only new knowledge but also well-developed worldview values which they will need in order to perform a critical analysis of received information, and distinguish between harmful and useful streams of information and messages. In this context, the main tasks of European education include preparing a person to life in an information-oriented society of modern scientific knowledge of forward-looking nature, preserving traditional values of European culture along with considering and delivering newest axiological priorities of the European Union and countries participating in the Bologna Process.

Information revolution has given people ample opportunities to receive education by way of distance learning, access to electronic libraries, modern databases, online courses, interuniversity and international projects etc.

Researchers state that the whole world (and Europe in particular) is largely interested in programmes of learning that make use of up-to-date information technology including satellite television, computer networks,

multimedia etc created under the auspices of the European Association of Distance Teaching Universities (hereinafter, EADTU) to accelerate and support building of European distance learning networks. This led to creation of the European Open University with the network-based organization of studies. The concept of continuous learning within the framework of European integration of higher education is being formed through 875 education centres. The mission of EADTU also consists in encouraging development of European distance learning at a higher level; supporting bilateral and multilateral contacts between education service providers; organizing cooperation in the field of research, creating labile coordinated courses in certain subjects and exchanging practically useful experience for recognition of qualifications; developing modern means of information and technological support for distance learning; founding joint cross-border educational, research and social projects in the field of education, science and innovation theory; ensuring access to equitable opportunities of receiving higher education in Europe. The main institution of the international European Open University is the network of European study centres. In its turn, UNESCO Institute for Education has a considerable influence on shaping European policy in education for adults and provides a number of services: training and scholarship programs; support for ALADIN library network; consulting services etc [9, P. 54-56].

Evidently, information revolution facilitated democratization in delivery of educational services, and members of the European Union have taken full advantage of it. As the supreme value of social evolution in the united Europe, a person has gained a series of new opportunities for self-development and self-actualization.

European education is human-oriented, it is directed towards creating conditions for a person's adaptation in the social environment, and in its axiological and acmeological aspects in particular. Not only has a future

specialist to obtain a profession, but also to acquire value-based and worldview-related features of cosmopolitanism and develop a noosphere vision of the entirety of the world's ecosystem organization, and implementation into the European and global encultured academic space.

Scientists emphasize that a present-day specialist (regardless of their field of employment) should have an ability for social-economic thinking and environmentally safe vision of social evolution, with personal responsibility for professional decisions of corporate interaction in creative teams, be trained in the field of marketing, master new information and communication technologies – of productive-economic, social-household, culturological and nature-oriented nature – in order to ensure quality and safety in implementation of education policy stratagems. The contents of qualifications should change towards reinforcing the subjective component in mastering a profession, and increasing the role of socio-psychological factors (emotional intellect, participation and empathy), methodological training, computer literacy and improved digital culture, business ethics, aesthetic and environmental education, a wide scope of systemic intellectual interaction that characterizes a person's culture potential [10, P. 12].

European methodologists believe that after intensive integration the present-day Europe needs a new quality of an intellectually superior and spiritually richer personality – a specialist who remains to be a representative, and an agent of national culture while being, thinking, feeling and acting as a citizen of Europe and the world, who asserts principles of European community and cooperation, democratic relationship between people, and broadcasts them throughout partner countries. The task of bringing up a consciously cosmopolitan personality is entrusted to teachers who are supposed to find the answers to the current challenges and return classic scientific knowledge, high culture, social and practical experience of previous generations, universal socio-cultural human values, and the spirit of

humanism and benevolence to school classrooms and university lecture halls [11, P. 231].

European education bases itself on a set of standards and values that are supposed to strengthen the cultural and educational space of the European Union. In particular, guarantees of quality of higher education are envisaged by European standards suggested by the European Association for Quality Assurance in Higher Education (mechanisms of quality assurance include professional competence of teaching staff, support for student self-government, monitoring of educational, research and social programs, transparency of information, development of information networks, systems and technologies). In the system of higher education, the learning process faces new issues related to information support and level of intellectual and creative potential of its education applicants, the correlation between academic traditions and innovations in education, diversification and unification of educational and scientific systems, humanization and democratization of education in the present-day conditions of global environmental risks. Reforms in the system of education are aimed at democratization of the educational process, overcoming social inequality, humanization of the process, implementation of innovative, information and communications technologies, and development of lifelong education to ensure continuous employment for future specialists [12, P. 22].

Overall, EU member states have taken a systemic approach to implementation of information and communications technologies into the field of education, science and innovation theory. For instance, a research carried out by EURYDICE, the European education network, revealed that only 7 European countries out of 31 lack centralized controlling mechanisms to assess the results of their national informational, communicative and technological strategies; some countries assess implementation of such strategies at the local rather than national level; monitoring of education

quality includes various forms of organization and is performed by different institutions. For example, in Belgium (the Flemish Community), Spain and Poland they have developed corresponding indicators for assessment of infrastructure and information society in order to identify the progress in implementation of informational, communicative and technological strategies. In Belgium (the Flemish Community), partners (other organizations) are engaged in assessment of how information and communications technologies are used in education. In Norway, such assessment is the responsibility of the Executive Agency at the Ministry of Education and the Norwegian Centre for ICT in Education that control implementation of informational, communicative and technological strategies, while in the Czech Republic, such monitoring is carried out annually by the school inspector. Hungary and Slovakia perform assessment in the context of projects (Phare, ESF) funded by the European Union, while Italy organizes corresponding projects to engage partners in carrying out assessment activities. Germany, Estonia, France, Latvia and Portugal regularly submit reports on activities and projects aimed to implement the ICT strategy, while in Sweden such assessment is scheduled to take place only after corresponding plans of action are completed. Additionally, France, Lithuania and Poland obligated corresponding institutions to control implementation of ICT strategies, although these institutions are more focused on implementation of general provisions and/or broadband strategy rather than on its education-related aspects [13].

Therefore, implementation of information technologies in education of the European Union is a top-priority goal meant to provide citizens with quality education services and ensure overall progress of the country on the international arena. In the social thought of European countries, the importance of education and its values is incontestable, because only high-quality knowledge lets people succeed in life.

To implement these tasks, the EU member states have determined the main priorities in development of their countries that have been established by the statutory document, Europe 2020 Strategy, the directions and contents of which influence shaping perspective plans for development of education systems (the leading role is assigned to education which has to be directed to encourage and support youth in receiving basic upper secondary education, with minimal exclusion of 10% for students who do not receive basic upper secondary education). The program of initiatives for Europe 2020 Strategy envisaged solving these issues by improving quality and availability of education both at secondary education institutions and HEIs, with much attention focused on the potential of opportunities for education applicants to study abroad and acquire skills and abilities that would enable them to secure employment, career growth and professional development not only in their home countries but also throughout the world [14, P. 175].

Conclusions. It is apparent that European countries have created proper conditions for involvement of people with modern knowledge in various fields of education and science. At the same time, availability of education for different categories of citizens in Europe is not equal, although generally the values (principles) of democracy and openness of education systems are observed rigorously, with consideration of national peculiarities.

It has been established that growing inequality in the level of funding is a factor to deepen the contrast in quality assurance for education and scientific products, and therefore it constitutes a risk for harmonization of the European space of higher education, science and innovation theory in their unity.

It has been discovered that even in the countries where government funding of higher education remained stable despite the crisis, ensuring innovative development of research and education activities requires a more substantial kind of support, and a continuous restriction on development of

infrastructure is bound to reduce attractiveness of learning and performing research work in universities of Europe. In the context of the pandemic and closed cross-border barriers in education and scientific systems of training future specialists, a paramount need emerges for new forms, means and methods of organizing educational process on the basis of sustainability, with quality and safety of life ensured for all participants in the conditions of legal safeguards for social protection.

References:

1. Bakhmat N., Ridei N., Tytova N., Liubarets V., Katsero O. (2021) Methodology of safety and quality of life on the basis of noospheric education system formation. *Strategies for Policy in Science and Education*. Vol. 29, Number 1. Pp. 82-98.
2. Хомерікі О.А. (2015) Українська вища освіта в умовах глобалізації: крок назад перед стрибком уперед, або шлях по замкненому колу? *Грані*. № 4. С. 36-40.
3. Public Funding Observatory 2014 [Electronic document]. Available at: <https://eua.eu/101-projects/586-public-funding-observatory.html>
4. Council adopts its position on the 2015 EU budget [Electronic document]. *Council of the European Union*. Available at: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/144587.pdf
5. Varghese N. V.(2010) Running to stand still. Higher education in a period of global economic crisis Research papers IIEP (UNESCO). Paris : UNESCO. 29 p.
6. Сбруєва А.А. (2015) Розвиток європейської вищої освіти в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. *Український педагогічний журнал*. № 4. С. 228-241.

7. Каленюк І.С. (2009) Університети в координатах глобального розвитку. *Вища школа*. № 9. С. 5-11.
8. Силадій І. (2016) Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. *Вища освіта України*. № 4. С. 34-38.
9. Покроєва Л. (2007) Умови активізації переходу до створення системи безперервної післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. № 12. С. 54-56.
10. Швець Є.Я., Швець Д.Є. (2013) Формування концепції безперервної освіти «новому століттю-нову освіту» в умовах європейської інтеграції вищої освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. № 55. С. 5-18.
11. Відозва першого Європейського форуму ректорів педагогічних університетів (м. Київ, 15-17 вересня 2011 року) / *Європейські педагогічні студії*. 2012. Вип. 1-2. С. 230-233.
12. Ананьїн В.О., Уваркіна О.В. (2013) Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі: системний підхід. *Військова освіта*. № 1. С. 16-24.
13. Освітня мережа Європейського Союзу EURYDICE // Key Data on Learning and Innovation through ICT at School in Europe 2011. Режим доступу: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>
14. Малицька І.Д. (2012) Напрямки розвитку сучасних систем освіти європейських країн. Інформаційні технології в *освімі*. Вип. 12. С. 174-179.

References:

1. Bakhmat N., Ridei N., Tytova N., Liubarets V., Katsero O. (2021) Methodology of safety and quality of life on the basis of noospheric education system formation. *Strategies for Policy in Science and Education*. Vol. 29, Number 1. Pp. 82-98. [in English].
2. Khomeriki O.A. (2015) *Ukrainska vyshcha osvita v umovakh hlobalizatsii: krok nazad pered strybkom upered, abo shliakh po zamknenomu kolu?* Hrani. № 4. S. 36-40. [in Ukrainian].

3. Public Funding Observatory 2014 [Electronic document]. Available at: <https://eua.eu/101-projects/586-public-funding-observatory.html> [in English].
4. Council adopts its position on the 2015 EU budget [Electronic document]. *Council of the European Union*. Available at: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/144587.pdf [in English].
5. Varghese N. V.(2010) Running to stand still. Higher education in a period of global economic crisis Research papers IIEP (UNESCO). Paris : UNESCO. 29 p. [in English].
6. Sbruieva A.A. (2015) Rozvytok yevropeiskoi vyshchoi osvity v umovakh hlobalnoi finansovo-ekonomichnoi kryzy. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 4. S. 228-241. [in Ukrainian].
7. Kaleniuk I.S. (2009) Universytety v koordynatakh hlobalnoho rozvytku. *Vyshcha shkola*. № 9. S. 5-11. [in Ukrainian].
8. Syladii I. (2016) Rozvytok osvity v konteksti osnovnykh vyklykiv hlobalizatsii. *Vyshcha osvita Ukrainy*. № 4. S. 34-38. [in Ukrainian].
9. Pokroieva L. (2007) Umovy aktyvizatsii perekhodu do stvorennia systemy bezperervnoi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity. *Pislidyplomna osvita v Ukraini*. № 12. S. 54-56. [in Ukrainian].
10. Shvets Ye.Ia., Shvets D.Ie. (2013) Formuvannia kontseptsii bezperervnoi osvity «novomu stolittiu-novu osvitu» v umovakh yevropeiskoi intehratsii vyshchoi osvity. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. № 55. S. 5-18. [in Ukrainian].

Citation: Ye. Bidenko (2021). THE GLOBAL DIMENSION OF EUROPEAN SPACE FOR SHAPING VALUES OF EDUCATION AND SCIENCE . Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.7

Copyright Ye. Bidenko ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.8

UDC 37.477.09(045)

**DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE LOCAL HISTORY
WORK AT MODERN PEDAGOGICAL COLLEGES**

Z. M. Kramaska

<https://orcid.org/0000-0003-4574-9317>

e-mail: zoya-kramaska@i.ua

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

In the conditions of reforming the primary education the organization of local history work in the New Ukrainian school and preparation the students of pedagogical colleges for it acquire special urgency. As it is evidenced by our analysis of the situation with the local studies at 38 pedagogical colleges of Ukraine, the preparation for it is carried out mainly in the specialty 013 Primary Education in three areas: during the pedagogical practice, in the course of the educational work with students, and while organizing the scientific student activities, societies and circles. The article analyzes the best practices of the Ukrainian pedagogical colleges in each of these areas in details.

Key words: local lore, local history work, students, pedagogical colleges, Ukraine.

В умовах реформування початкової освіти особливої актуальності набуває організація краєзнавчої роботи в Новій українській школі та підготовка до неї студентів педагогічних коледжів. Як засвідчує проведений аналіз сучасного стану розв'язання порушеної проблеми в 38 педагогічних коледжах України, підготовка до нього здійснюється переважно за спеціальністю 013 Початкова освіта за трьома напрямками: під час педагогічної практики, під час навчальної роботи зі студентами та під час організації наукової діяльності

студентів, товариств і гуртків. У статті детально проаналізовано найкращі практики українських педагогічних коледжів у кожному з цих напрямів.

Ключові слова: краєзнавство, краєзнавча робота, студенти, педагогічні коледжі, Україна.

Problem statement. The urgency of the chosen problem is due to the increased attention of the contemporaries to the problems of the development of the local study at both national and regional levels. This is confirmed by the Decree of the President of Ukraine «On measures to support the local history movement in Ukraine» (from 23.01.2001), as well as the adoption of the «Program for the development of the local lore for the period up to 2010» (from 10.06.2002), where the priority role of the local lore is in the revival of «spirituality, historical memory, the formation of citizens and, above all, young people's love for their homeland, national patriotism, respect for man, responsibility for the preservation of historical and cultural heritage». It is emphasized that the development of the local lore as an amateur social movement was the impetus for the fact that in the 20s of the previous century, the local lore got even the status of the science.

Nowadays, in the conditions of the growing importance of the national patriotic upbringing of the young generation, which is taking place against the background of socio-economic and spiritual crisis of the society, hostilities in the east of the country, annexation of the Autonomous Republic of Crimea, the interest in local lore is also growing. As a hundred years ago, the content of the primary education is being reformed, and the Ukrainian school is looking for and is finding new methods and forms of organizing the educational process, creating an environment in which the basic competencies of the individual of the XXI century will develop harmoniously. Local lore material becomes an organic component of the natural education

field, the semantic lines of which are realized in the study of the integrated course «I explore the world». This, in turn, optimizes the formation of such competencies as social and civic, awareness and self-expression in the field of culture, environmental literacy and healthy living, the need to master which directly connects younger students with the natural resources and the works of art, other elements of Ukrainian culture, the people in general and the specific region in particular.

The purpose of the article is to directions of the development of the local history work at modern pedagogical colleges.

Presentation of the main material. Characteristics of the directions of the development of the local lore work at modern pedagogical colleges. With the adoption of the Concept of the national patriotic education in the education system of Ukraine (July 29, 2019) the organization of the local history work in the New Ukrainian School and the preparation of students of pedagogical colleges for it becomes especially important. As it is evidenced by our analysis of the situation with the local lore at 38 pedagogical colleges of Ukraine, the preparation for it is carried out mainly in the specialty 013 Primary Education in three areas: during the pedagogical practice, in the course of educational work with students, and while organizing scientific student activities, societies and circles. The first direction – the organization of the pedagogical practice – means the involvement of the first-second year students in pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore. This direction is represented in the activities of Brody Professional Pedagogical College named after Markiiian Shashkevych of Lviv region, Dnipro Professional Pedagogical College of the Municipal Higher Education Institution «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, Kolomyia Pedagogical Professional College of Ivano-Frankivsk Regional Council, «Korsun-Shevchenkivsk Pedagogical Professional College named after Taras Shevchenko» of Cherkasy Regional

Council, Public Institution «Pokrovsky Pedagogical College», Lutsk Pedagogical College of Volyn Region, Chortkiv Regional Pedagogical School named after O. Barvinsky of Ternopil region.

Thus, in Brody Professional Pedagogical College named after Markiiian Shashkevych of Lviv region [5] the first direction is implemented in the course of natural sciences and local lore practice of the second year groups of the specialty 013 Primary education. After the classes, the students together with their supervisors (Ruslan Petrovych Danyliuk, Oksana Petrivna Demchuk, Iryna Yevheniivna Dutchak, Lilia Vasylivna Kvak, Serhiy Vasyliovych Kosovsky and Bohdan Mykhailovych Kryvoshyna) went to perform their practice tasks in Naberezhna Street at Lake Buhai.

The purpose of the pedagogical practice in the Basics of natural sciences and local lore of the Dnieper Professional Pedagogical College of the Municipal Institution of Higher Education «Dnieper Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council [6] is to form the future primary school teachers professional skills of getting acquainted the younger students with the knowledge of the nature of the native land, its main ecosystems, as well as practical skills in organizing excursions and other professional activities in accordance with the qualification of «junior bachelor». The program of the pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore provides the following tasks:

- «to generalize and consolidate in practice the acquired theoretical knowledge in geology, botany, zoology, ecology, local lore;
- to acquaint students with seasonal changes in plant life, methods of reproduction and propagation of seeds, to show the relationships in biogeocenoses;
- to foster the students, love for nature and a caring attitude to it;
- to teach students to conduct systematic observations of the weather using meteorological instruments and draw up the results of observations;

- learn the basics of geobotanical description of vegetation;
- to teach students to navigate the area, both with the help of devices and local features;
- to form skills of composing topographic dictations and legends to them, to acquaint with topographic signs;
- to teach to use the plan, the map in the ways necessary for the primary school teacher ;
- applying the principle of local lore, learn to distinguish between plants and animals of the close environment, to give an idea of the flora and fauna of the steppe Dnieper;
- to give the concept of species of plants and animals protected by the Red Book of Ukraine;
- to give the concepts of «biocenosis» and «agrocenosis», to acquaint with the main types of cultivated plants grown within the region;
- to provide future teachers with the knowledge and skills necessary for work with primary school students and pupils of preschool institutions» [6].

The program of the pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore of the Dnieper Professional Pedagogical College of the Municipal Institution of Higher Education «Dnieper Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council emphasizes that the junior bachelor student should know: meteorological devices and their purpose; symbols of precipitation, optical and other natural phenomena; symbols of the topographic plan and map; landmarks on the ground; flora and fauna of the forest, steppe, reservoir, park; terms of planting seeds and seedlings in the soil; principles of formation the flower beds; signs of one-, two- and perennial flowers; reservoirs of the region; main museums of the city, parks, monuments; minerals of the region, ways of their extraction and materials made of them; main protected areas and recreation areas of Dnipropetrovsk region [6].

In addition, the junior bachelor student must be able to: «compare different meteorological phenomena and draw conclusions about the weather in the area at present; keep and analyze the weather calendar; to characterize the vegetation of different ecosystems; use determinants of plants and animals; collect materials for herbariums, collections; to conduct phenological observations in nature; navigate the area and make a topographic plan; plant and care for flowers, shrubs, trees; use the plan and map, read the scale, distinguish topographic signs; distinguish soil types; use the determinant to identify unknown plants and animals in their area; apply the acquired knowledge in practice» [6].

In our opinion, the content of pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore of the Dnieper Professional Pedagogical College of the Municipal Institution of Higher Education «Dnieper Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council «in comparison with the content of similar practice of the chronological period chosen by us little has changed and includes such sections of the general characteristics of the area of practice, as «Geographical location», «Natural conditions and resources», «History of the district and the city of Dnipropetrovsk», «Economic and geographical characteristics of the district», «The most important excursion objects of the district and their brief characteristics».

The study of the section «Geographical location» covers the following content:

- «Geographical address of the district: part of the world - the country and its region (northern, southern, western, eastern, central) – administrative region and its part (similarly). Geographical coordinates of extreme points.

- The contour of the area and its configuration: shape (rectangular, square, irregular, elongated from north to south / east to west), the degree of cut borders.

- With which administrative districts and where does it border?

Locations of neighboring districts along the border.

- Assessment of the profitability of the geographical location: the presence of large navigable rivers, important highways, access to the seas, the position relative to the state border» [6].

Introducing students to «Natural Conditions and Resources» includes program material, which presents the tectonic structure and minerals, terrain, climate, inland waters, soils, flora and fauna.

Elaboration of the «History of the district and the city of Dnipropetrovsk» involves local lore work, covering the period of ancient times, the Cossack era, the fate of the Ukrainian lands in the Russian Empire, Soviet times and modern ones. Involvement of students in the study of «Economic and geographical characteristics of the district» includes the acquaintance with industry, agriculture, transport and services.

The pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore is completed with the work on the section «The most important excursion objects of the district and their brief characteristics», which provides an excursion to the D.I. Yavornytsky Historical Museum, during which students can learn the history of Dnipropetrovsk, the region, the district, the village; information about prominent people of the city and region, their contribution to the history of the region with the subsequent registration of the results of the tour in the field diary. The excursion to the Botanical Garden of Dnipropetrovsk Oles Honchar National University allows to study the diversity of flora, the history of the Botanical Garden, the importance of botanical gardens in the distribution and acclimatization of plants, as well as to get acquainted with the plants used for urban landscaping. Students improve their ability to assess the diversity of the flora of the Earth during the registration of the results of the tour in the field diary.

Valuable, in our opinion, are phenological observations, because they allow students to be active in practical work in flower beds, to analyze phenological observations of changes in animate and inanimate nature, to maintain a calendar of nature, to organize college areas, to conduct seasonal work in flower beds.

The excursion of students to the Dnipropetrovsk planetarium allows to create the idea of scientific and practical value of a planetarium with the subsequent registration of results of excursion in the field diary. The pedagogical practice in Basics of natural sciences and local lore of the Dnieper Professional Pedagogical College of the Municipal Institution of Higher Education «Dnieper Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council completes with the excursion «Orienteering in space» during which students make a plan of the area, make a topographic plan of the area, apply methods of orienteering.

The leading role in the formation of natural science competencies of the 2nd year students of Kolomyia Pedagogical Professional College of Ivano-Frankivsk Regional Council [7] is played by field practice in the discipline «Fundamentals of Natural Sciences». According to the program of practice for 4 days students get acquainted with the history of the native land, which is presented in the expositions of the local museum. Rich local history material was obtained during a tour to the meteorological station, where a meteorologist demonstrates to students the application of weather forecasting methods. Trips to the lake and the park named after Trylovsky are no less informative. All other forms of extracurricular activities are also submitted to the task of «formation the professional skills, education of high level of intelligence, competence, national consciousness», including pedagogical readings, meetings with graduates, traditional holidays and competitions, readers' conferences, debates, evenings, brain-rings, the club of the smartest . Thus, the preparation and participation in the folklore festival «Calendar

Year of the Ukrainian in traditions, customs and rituals» intensifies the research work of students, aimed at in-depth study of the history of the native land, folk heritage, customs and rituals [7].

The flagship of the local history work in Cherkasy region is rightly considered to be the Municipal Educational Institution of Professional Higher Education «Korsun-Shevchenkivsk Pedagogical Professional College named after Taras Shevchenko» of Cherkasy Regional Council [8], in which the educational program of professional training of future bachelors of primary education includes educational (field) practice in Basics of natural sciences and local lore. The purpose of this practice is «preparing students for solving problems of studying natural phenomena and patterns of nature comprehensively; improving the ability of conducting and describing phenological observations; the formation of the working skills in the field, arrangement of borders, flower beds and flower care; development of skills of conducting excursions; developing the ability to draw up reports on local history work, to work with instructions, to collect seeds of flowers, medicinal plants, to keep diaries-observations and reports» [8].

During the practice, students of the Municipal Educational Institution of Professional Higher Education «Korsun-Shevchenkivsk Pedagogical Professional College named after Taras Shevchenko» of Cherkasy Regional Council [8] master the methods of environmental activities, improve the skills and abilities of organizing observations and excursions with younger students in nature, which provides quality training of future primary school teachers.

It is valuable that in the course of educational (field) practice in Basics of sciences and local lore students gain practical ideas about most natural processes and their relationship directly, learn to collect factual material, based on independent observations in nature, to analyze natural phenomena, to summarize what is seen and formulate conclusions.

Areas of educational (field) practice in Basics of sciences and local lore include: «conducting excursions into nature according to the plan of practice; theoretical preparation of students for excursions; formation of skills and abilities of presentations), acquisition of practical skills and abilities of registration of flower beds, skills of transplanting and transshipment of flowers, formation of skills of collecting medicinal plants and their storage; improving the ability to distinguish between annual, biennial and perennial plants, the development of caring skills for trees, shrubs and flower beds, developing skills in organizing socially useful work with students in nature, preparation for individual and group work with primary school students during excursions and work at the school educational and research site» [8].

A wide range of tasks of educational (field) practice in Basics of natural sciences and local lore includes: development of skills in planning excursions into nature and compiling a plan summary of a lesson-excursion; development and improvement of life and natural competencies of students; formation of the ability to conduct and design phenological observations, keep diaries of observations, conduct minutes of observations; implementation of knowledge and skills of local lore; improvement of abilities and skills of elaboration with scientific and natural literature, Internet resources; performance of creative tasks in natural subjects; making presentations; development of the ability to take care of indoor flowers as a necessary interior of the classroom; expanding knowledge about the Red Book of Ukraine and the native land; fostering interest in nature and the desire to protect it [8].

The same local history work is also implemented by the Municipal Institution «Pokrovsky Pedagogical College» through the organization of educational (field) practice in Basics of natural sciences and local lore [10].

The brilliant preparation of students for local lore work is done at Kremenchuk Pedagogical College named after A.S. Makarenko [11], in which

the educational practice in Basics of natural sciences and local lore of «junior specialist» students includes five sections: 1) content, purpose and tasks; 2) organization of practice; 3) maintaining documentation; 4) distribution of practice bases; 5) methodical help.

The first section of the curriculum of Basics of natural sciences and local lore – Content, purpose and objectives – coincides with the content, purpose and objectives of the similar practice at the Municipal Educational Institution of Professional Higher Education «Korsun-Shevchenkivsk Pedagogical Professional College named after Taras Shevchenko» of Cherkasy Regional Council.

The section «Methodical help» includes instructional and methodical materials on the organization of excursions to the ecological center, acquaintance with water objects of area and cultural vegetation of the city, to a museum, to the Pyvykha mountain, to the hydroelectric power station, to Ustimivsky arboretum.

Unlike other pedagogical colleges in Lutsk Pedagogical College of Volyn region [13] the local history component of the practice aims to «expand students' knowledge about a particular administrative-territorial unit, the formation of ideas about Volyn as a holistic object of knowledge, education of respect for the small homeland, and also improving practical and research skills. The content of this type of practice combines the study of the historical and cultural heritage of Volyn, hometown, family, its traditions and relics with the acquisition of skills how to apply the acquired knowledge in the future pedagogical activities» [13].

Due to the quarantine conditions, the practice in Basics of natural sciences and local lore for the 2nd year students majoring in 013 Primary Education at the Lutsk Pedagogical College of the Volyn region is conducted remotely. The Zoom and Google Classroom platforms, as well as the capabilities of cloud technologies, in particular, Google Drive (Google Drive),

were used for successful communication of teachers with students of higher education. Students have all the necessary conditions to describe natural phenomena and processes, to identify typical representatives of the flora and fauna of the native land, to get acquainted with the principles of orienteering. «Successful completion of thematic tasks demonstrated the ability of students to plan educational work to familiarize younger students with the natural environment in order to form an ecological culture based on a harmonious knowledge of the natural world» [13]. Published photo reports, presentations and final Zoom-meetings confirm the sufficient level of mastering by students the competencies provided by the educational practice in Basics of natural sciences and local lore.

Practice in Basics of natural sciences and local lore at the Chortkiv Regional Pedagogical School named after O. Barvinsky of Ternopil region [14] aims at such tasks: to «prepare students for a comprehensive solution of the problems of studying nature, to educate the ability to behave properly in nature, to form the knowledge and skills necessary for lessons and extracurricular activities» [14]. The program of practice provides a wide range of organizational forms and didactic methods, among which the leading role is played by excursions, practical work, the observation of seasonal changes in animate and inanimate nature. The applied nature of classes allows the future primary school teachers to integrate local history material with its practical application at Science lessons.

The program of the practice in Basics of natural sciences and local lore is compiled in accordance with the working curriculum on «Basics of natural sciences» and «Methods of teaching natural sciences», which provides training of future teachers for local history work at primary school based on specific natural topics, including:

1. «Geographical location. The relief of the region. Climate. Weather. The nature of the seasons.

2. Landscape areas of the region. Natural territorial complexes (NTC). Biocenoses of reservoirs.
3. Biocenoses of forests, meadows.
4. Agrocenoses. Plants and animals of agricultural lands.
5. Geological monuments. Architectural and historical monuments of the native land» [14].

In contrast to the experience of pedagogical colleges presented by us, at the Bilgorod-Dniester Pedagogical College of Odessa region [3] and the Communal Institution «Lebedinsky Pedagogical Vocational College named after A.S. Makarenko» [9] preparing students for local history work is carried out during the summer folklore practice at the music department. The purpose of the practice is to develop the students' skills in collecting and recording folk art. The range of tasks of practice includes deepening and expanding knowledge of folk art, reflection of folk traditions and rites, forming skills of collecting folklore, awakening a deeper interest in the history of the people, their culture, life; influencing the aesthetic taste of the younger generation, collecting music materials for the further work with children.

The content of the practice is realized in three directions: oral folk lore; material culture of the people; traditions of the region. Thus, oral folk lore includes calendar ritual poetry, riddles, proverbs, sayings, folk drama, genre folk songs, fairy tales, legends, stories and anecdotes. The acquaintance of students with the material culture of our people involves the study of folk decorative art, in particular, decorative paintings, embroidery, ceramics, weaving, carving, carpet weaving. Joining the tradition of a particular region involves studying the history of the village or city, folk medicine, ethnic pedagogy, folk ethics.

The second direction of preparation of students of pedagogical colleges for local history work – educational work with student youth – is widely represented in the experience of Bila Tserkva Pedagogical Professional

College of Kyiv region, Brody Professional Pedagogical College named after Markiiian Shashkevych of Lviv region, Kremenchuk Pedagogical College named after A.S. Makarenko, Lysychansk Pedagogical College of LNU.

Thus, the Bila Tserkva Pedagogical Professional College of Kyiv Region [4] provides for sightseeing and thematic excursions to the Museum of the History of Education of the Kyiv Region and the Bila Tserkva Museum of Local Lore.

In Brody Professional Pedagogical College named after Markiiian Shashkevych of Lviv region [5], a thorough knowledge of the cultural traditions of the native land and Ukraine is included in the Concept of educational work of the institution. Starting from the second year of study, students work on the project «Spiritual treasures of the native land», which includes the development and defense of projects «History of the hometown», «History of Brody Pedagogical College», «Outstanding figures of Brody». Religious, state, national and family holidays in college are always marked by the creation of a particularly good mood of students, which allows to be apart from everyday life through the ritual of preparation for the holidays, assignments to festive church services, dedications, rallies, processions, feasts. Meetings with priests, common prayers, and Bible reading become important determinants of the local history work in the system of student education. Ensuring access of future primary school teachers to all spheres of spiritual life is facilitated by an art project tentatively called «Two steps to...», which provides visits to theaters, art exhibitions, excursions to majestic temples, museums. The activity of student clubs «Archive», «Source», «Search», «Traveler» promotes acquaintance with the cultural heritage of our people.

A field (outdoor) meeting of the methodological association of the tutors of the academic groups is held periodically, during which students have the opportunity to get acquainted with the methods of conducting interactive

forms of educational work in the field of local lore (e.g. quests, game stations). The tutors and students prepared a patriotic quest «Treasures of the Nation», which was joined not only by students but also by a team of teachers. The territory of Pidhirtsi Castle was chosen as the venue for the educational event. According to the results of educational activities, the advantages of interactive forms of local lore work are determined, they differ from traditional ones in that «they have high efficiency in mastering knowledge and formation of practical skills, allow to increase the volume of work performed during the same period of time, develop humane, tolerant relations between the participants of the educational process, activate their own experience, knowledge and skills of participants, develop memory and the ability to self-control» [5].

One of the directions of civic and patriotic education of student youth in Kremenchuk Pedagogical College named after A.S. Makarenko [11] is also the local lore. In order to popularize the cultural diversity and historical heritage of Poltava and Kremenchuk, to preserve the historical memory of the younger generation and to ensure the spiritual longevity of generations, the local history project «My Poltava» was introduced in eight areas. Thus, in the areas of «Picturesque Ukraine», «Museum of Local Lore», «Museum of the Pedagogical College» walks are organized to the Dnieper Park and Peace Park, excursions to Sofia and Ustymivka arboretums, museums-estates of Kotliarevsky and Honchar, as well as to the local lore museums of Kremenchuk and Poltava. It is traditional for the new comers to visit the college museum during the first semester of each academic year.

The implementation of the direction «Native language is the nightingale's song» allows to direct student youth to study the life and creative path of artists of the native land. This is facilitated by the meetings with poets of Kremenchuk under the heading «On the wings of spirituality», as well as literary readings dedicated to O. Honchar, B. Hrinchenko, B.

Oliinyk, V. Symonenko, brothers Tiutiunnyk. In addition, members of the literary circle «Snowdrop» periodically meet the members of the Writers' Union of Kremenchuk «Slavutych», attend literary readings organized in the city Palace of Culture, and regularly participate in the city competition of young writers «Poetic Spring».

To implement the direction «Famous figures of Poltava region and Kremenchuk» the local history group «To the origins of spirituality» held an open lesson «Makarenko and Poltava region». «A virtual trip around the homeland» was also held commemorating the 75th anniversary of the Poltava region foundation. Teachers of the Ukrainian philology organized a literary and musical evening «Your talents, Poltava region!», teachers of psychological and pedagogical disciplines had an oral journal «The Fate of Pupils» with the participation of S. Ilchenko – a descendant of A. Makarenko's pupil. Pedagogical readings on the occasion of the anniversaries of A. Makarenko and V. Sukhomlynsky are traditional. Employees of the Art Hall of the Central Library launched a musical living room dedicated to the 170th anniversary of composer M. Lysenko, events dedicated to the anniversaries of artist I. Dryapachenko and composer M. Kalachevsky. The curators of academic groups regularly hold thematic educational classes «Famous Women of Poltava Region», «History of Kremenchuk Streets and Their Names». The educators in the dormitory prepared an educational event «The city of our labor glory is our dear Kremenchuk». Excursions to the museums of outstanding teachers V. Sukhomlynsky and A. Makarenko are traditionally organized to attract the 2nd and 3rd year students to the local studies.

Educational activities like «From the Ashes of Oblivion» convince students that historical memory and national identity are an inexhaustible source of culture and spirituality of our people. Educational events dedicated to the anniversary of the liberation of Poltava region «Only memory does not

turn grey», to the anniversary of the liberation of Kremenchuk «Blessed is your feet, Kremenchuk!», Quiz «History of Kremenchug», the meeting with the poet, publicist, public, political and state activist, the participant of the events in the Maidan Volodymyr Shovkoshytny help students to understand the importance of the life. The students' dormitory also hosts meetings dedicated to the City Day, for example, L. D. Shatkova and her book «Live, memory». In order to revive the spirituality of students through involvement in local history work a circle «To the origins of spirituality» is created at the college as the part of the educational work, the students visited the Holy Intercession Church, Stone Streams, Mgarsky Monastery, Holy Trinity Cathedral, Mound of Sorrows, collected materials on the topic «Orthodox Poltava», concluded a mini-library «Origins of Spirituality».

According to the direction, «Strings of the Heart» students are involved in the study of the traditional national song culture, folk architecture, national life and clothing, household items, crafts. In particular, a literary and musical evening «I glorify Poltava region with eternal music» was held for the Day of Music with the participation of the music group «Barvy».

The direction «Beauty and comfort at home» is aimed at educating students to love their homeland, to work for its prosperity and uniqueness. It helps the formation of spiritual longevity of generations, environmental, aesthetic and labor cultures. Students are actively involved in actions «Green Toloka», «2 Months of Purity» to improve the college and the city.

AT Lysychansk Pedagogical College of LNU [12] there is an office-museum of the Ukrainian studies, which is rightly considered to be a city and a regional ethnic cultural center. This office-museum was established at Lysychansk Pedagogical College in spring 2010. «The general concept of the museum expositions is designed in the context of modern presentation of information, taking into account European traditions of art design. The general atmosphere of the museum helps to feel the mentality of the

Ukrainian people and, at the same time, to be imbued with optimism about its development and good future. The museum poster expositions support the inseparable unity of different cultures intertwined on our land, starting from Trypillia. Bright pages are devoted to the origins of Ukrainian culture as a legacy of the ancient great developed state – Kyiv Rus, the succession of the first sprouts of Christianity of the Eastern Slavs. At the same time, the ethnic cultural cut has been made up to the present day» [12].

In the museum you can get acquainted not only with the history of Luhansk region, but also with its industrial development, spiritual potential, outstanding figures, cultural monuments. The central stand of the museum expositions, which presents the main moments of the formation of the national language from the Old Ukrainian to the Ukrainian literary language, is dedicated to the theme «Language and Nation». The mentality of Ukrainians is also transmitted through the floral compositions of the museum («Cossack Fiel», «Generous Ukraine»), the exhibition «People’s Life of Ukrainians», «Petrykivsky painting».

The interesting modern book exhibition dedicated to Ukraine, its outstanding figures and historical processes, presented in the museum arsenal, is positively perceived. The book collection contains ethnographic studies, collections of state documents of different historical epochs. A separate exposition in the museum is dedicated to the national phenomenon of the Cossacks.

The stand «Education of Ukraine» has a great educational potential in terms of local lore for college students, where future primary school teachers have the opportunity to get acquainted with the main stages of development of national education, prominent figures who moved forward the pedagogical thought of Ukraine. The stand also contains information about famous modern teachers. Separately, there is the stand, which presents modern

educational institutions with the title of «the flagship of education», among which is Lugansk National University named after Taras Shevchenko.

The Museum of the Ukrainian Studies at Lysychansk Pedagogical College of Lviv National University is a local history cultural center not only for teachers and students, but also for the whole city and region. «Today it plays an important role in fostering a sense of patriotism, a sense of pride and respect for their past and present of the younger generation, it also promotes Ukrainian national self-identification in the complex linguistic and socio-cultural conditions of the Eastern region of Ukraine» [12].

The third direction – the organization of student scientific societies and circles – is well presented at Berdychiv Pedagogical College of Zhytomyr region, Beryslav Pedagogical College named after V.F. Benkovsky of Kherson region, Lutsk Pedagogical College of Volyn region, Lebedyn Pedagogical College named after A.S. Makarenko.

For example, at Berdychiv Pedagogical College of Zhytomyr region [1] the activities of the patriotic and tourist local lore group help students to acquire a wide range of knowledge about national features, customs and traditions of the Ukrainian people, its historical past and present. Such directed scientific work contributes to the formation of the universal and national moral values, enrichment of students' aesthetic experience, education of national consciousness and patriotism, which find their expression in love for the native land, language, state, and nation. A special form of the work of the scientific circle is the annual excursion trips of students to the sights of Ukraine (Carpathians, Lviv, Vinnytsia, Kamianets-Podilsky, Kyiv, Uman, Pochaiv).

The Beryslav Pedagogical College named after V.F. Benkovsky of the Kherson region [2] also has a student research society «Search». On the eve of Remembrance and Reconciliation Day, local history projects are presented at the college on the occasion of the anniversary of the victory over Nazism in

Europe (for example, «Relics of my family from the Second World War»). The Student Scientific Society is working on the projects together with the methodological association of class teachers of academic groups. Project developers present photo documents from the Second World War and the postwar years, stored in the families of students: letters from the front, awards, award letters, extracts from the archives. Such projects have great local lore significance and educational potential, especially for the training of future primary school teachers, because each young generation should be proud of their national heroes, know their history, remember important events.

At Lutsk Pedagogical College of Volyn region [13] since 2017 there has been an ethnographic group «Oberih», headed by a teacher of the Chair of Languages, PhD in Philological Sciences S.M. Podoliuk. The concept of this circle is based on the idea of highlighting the richness and integrity of Ukrainian traditional culture, acquaintance with the origins of national folklore, emphasizes the importance of national self-awareness for everyone. Students of the second year of study of the department «Preschool education» of Lutsk Pedagogical College are active members of the circle «Oberih». They regularly participate in various cultural and educational activities to promote national culture. The local lore work of this scientific circle draws attention to the boundless, diverse, freedom-loving beauty of Ukrainian folklore and traditional art.

Young people study and reproduce Ukrainian folk songs, ancient rites, customs, learn skills, technologies of national culture, participate in master classes on painting Easter eggs, master the techniques of folk embroidery. It is becoming a tradition to celebrate the World Embroidery Day at the Lutsk Pedagogical College, which turns into a bright holiday of the Ukrainian space, which is full of modern Ukrainian songs about embroidery, national symbols. The ethnographic circle «Oberih» studies and creates national culture together with the modern youth.

Conclusions. The undergone research proves the active participation of students of pedagogical colleges in the local history work movement within the school education. This is explained by the need of the New Ukrainian School to solve a number of urgent tasks, in the implementation of which an important role is played by the local lore, which provides a link between education and upbringing of primary school children with the peculiarities of folk culture and environment. It also contributes to the consolidation of Ukrainian youth, the formation of patriotic feelings and beliefs about the unity of Ukrainian lands. Emphasis is placed on strengthening the role of the local lore in the training of future teachers.

It is established that in theoretical searches and empirical researches of ways, methods and means of professional preparation of students of pedagogical colleges for the local lore work at school scientists gradually come to the conclusions consistent with modern reformation processes which have called to life the New Ukrainian school of the XXI century: a new teacher should work here, a teacher who is able not only to transfer knowledge, but also to prepare younger students for independent life in the society. It is argued that to fulfill such an important social order it is possible through the inclusion of students in the same types of local history work, which they must learn to organize in their professional activities. Preference should be given to the independent research, creative types of local studies, experiments, project activities, which are confidently developing and popularizing in the selected chronological period.

References:

1. Berdychiv Pedagogical College of Zhytomyr Region. URL: <http://bpedk.com.ua/index.php>
2. Beryslav Pedagogical College named after V.F. Benkovsky, Kherson region. URL: <https://bpc.ks.ua/koledzh-sogodni/>

3. Belgorod-Dniester Pedagogical College of Odessa region. URL: <http://bdpedk.com.ua>
4. Bila Tserkva Pedagogical College of Kyiv Region. URL: <https://pedcollege.kiev.ua/>
5. Brody Pedagogical College named after Markiiian Shashkevych, Lviv region. URL: <http://brodypk.at.ua/>
6. Dnipro Professional Pedagogical College of the Municipal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council. URL: <https://dpkdnu.dnepredu.com/uk/site/golovna.html>
7. Kolomyia Pedagogical Professional College of Ivano-Frankivsk Regional Council. URL: <http://pedcollege.kolomyia.org/>
8. Municipal Educational Institution of Professional Higher Education «Korsun-Shevchenkivsk Pedagogical Professional College named after Taras Shevchenko» of the Cherkasy Regional Council». URL: <http://kshpk.org.ua/>
9. Municipal Institution «Lebedyn Pedagogical College named after A.S. Makarenko». URL: <https://lebped.com.ua/>
10. Municipal Institution «Pokrovsky Pedagogical College». URL: http://kzppk.edu.ua/?page_id=669
11. Kremenchuk Pedagogical College named after A.S. Makarenko. URL: <http://www.pu.org.ua/kerivnyk.html>
12. Lysychansk Pedagogical College of LNU. URL: lpk@luguniv.edu.ua
13. Lutsk Pedagogical College of Volyn region. URL: <http://lpc.org.ua/>
14. Chortkiv Regional Pedagogical School named after O. Barvinsky of Ternopil region. URL: <http://chpu.te.ua/>

Citation: Z. M. Kramaska (2021). DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE LOCAL HISTORY WORK AT MODERN PEDAGOGICAL COLLEGES. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.8

Copyright Z. M. Kramaska ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.9

UDC: 378:75 (477.46) (045)

**CURRENT ISSUES OF THE CONTENT ART EDUCATION FULLNESS IN
THE SYSTEM OF A TEACHER-ARTIST TRAINING**

Sevastiana Fedorenko

<https://orcid.org//0000-0002-6922-872X>

e-mail: sevastianafedorenko@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

In this article, the conception of a teacher's role in the preparation of the personnel in the system of modern fine arts education is improved, and the current requirements for the development of education of the teaching staff in the system of fine arts education are investigated. The main directions of work in the pedagogical education that influence the art school development and formation are analyzed.

Key words: main peculiarities of fine arts education; art schools; a teacher's professional activity; teaching improvement; individual creative qualities and skills; competence; creativeness; fine art and arts education.

У статті удосконалено уявлення про діяльність педагога при підготовці мистецьких кадрів у системі новітньої художньої освіти, розглянуто сучасні вимоги до розвитку виховання педагогічних кадрів у системі художньої освіти. Проаналізовано основні напрями роботи в педагогічній освіті, що впливають на розвиток і становлення творчої школи художника. Проблема вдосконалення системи новітньої художньої освіти дійсно важлива, особливо в підготовці педагогів, які будуть здатні розширювати сферу застосування сучасного педагогічного впливу.

Ключові слова: сутнісні особливості художньої освіти; творчі школи; професійна діяльність педагога; удосконалення освітньої

діяльності; індивідуальні творчі риси і здібності; компетентність; креативність; мистецтво і мистецька освіта.

Problem statement. The intensive modernization of nowadays' education in terms of Ukrainian society transformation causes the growth of a role of a specialist that possesses a high level of general and professional competence and pedagogical creativity in art industry. In the context of improvement of fine arts education, the modern educational process defines a row of scientific and practical issues connected with the inner specificity of fine arts and pedagogical activity. The Ukrainian conception of general art education is in most cases focused on academic methods of formation of students' professionalism and artistic and aesthetic taste, whereas time demands primary tasks' solution, according to the formation of the emotional reaction to its challenges. Thus, it leads to the arising of the problem of improvement of fine arts educational system, particularly, the improvement of preparation of pedagogues who are capable of broadening the scopes of modern pedagogical influence.

The problem of the improvement of modern fine arts educational system is really relevant, particularly, in the preparation of teachers who will be capable to expand the scopes of the modern pedagogical impact.

Literary review. The works of I. Muzhikova, O. Kaleniuk, M. Stas, O. Kaidanovskaya, and L. Pokrovschuk are dedicated to the investigation of the problem of professional preparation of the would-be teachers of fine arts, their basic knowledge and skills' formation, and the development of their creative abilities and creative way of thinking. O. Tkachuk and T. Stritievich also address the issue of the formation of the would-be teachers' abilities to develop themselves from the professional standpoint.

The scientific achievements of M. Leshchenko, L. Masol, G. Padalki, O. Rostovsky, O. Rudnitskaya, O. Shcholokova and others are focused on

the studying of the methodology of formation of some components of fine arts teachers' professional competence. S. Konovets, O. Plotnitskaya and others consider competence of a teacher-artist as a necessary condition for the professional fulfillment of professional duties of fine arts teachers.

The analysis of the scientific works of these scholars made it possible to conclude that some experience has been gained in the development of the education of fine arts teachers. However, it also points to the lack of elaboration of fine arts education as well as the lack of focus on the latest pedagogical analyses of nowadays challenges.

The purpose of the article. The aim of this research is to characterize the main peculiarities of the improvement of teachers' preparation in the system of modern fine arts education.

The **methods** of analysis, synthesis, comparison, definition, description, and interpretation were used in the article.

Presentation of the main material. Transformations in Ukrainian society of the second half of the 19th century – beginning of the 20th century contributed to the unprecedented rise in the artistic culture which led to the formation of realism, national ideas, and truth of life as well as caused the emergence of new artistic trends in fine arts. To establish the position of Ukrainian fine arts and make them be recognized in the world's art treasury, the periodization of art history of Ukraine was carried out and the specific features of national style in architecture, painting, graphics, and decorative arts were determined. All this carried not only aesthetic but also ideological meaning, since the notion of "Ukrainian style" was intended to provide some weight in art [1].

In the territory of Ukraine, after the debunking of the art of the "Soviet myth", new artists joined the art schools of the old masters, and artistic creativity began to play a decisive role in the revival and preservation of the national heritage. The opening of new museums, art schools, and studios as well as the organization of

exhibitions and different activities of fine arts communities created a bright potential for the development of art education, supporting the "artistic and technological orientation of educational and creative activities, the result of which is the interest in the study of various types of fine arts, folk traditions, and new directions in art... [2]".

The role of art education cannot be underestimated. After all, art is an important ground, which is also the basis for the development and spiritual enrichment of any person. Art education in modern society should be a component of the aesthetic development of any individual, along with the formation of their creativity and culture of methodological way of thinking and the stimulation of cognitive and creative activities in different types of human life [3, p.103-104].

The basis of the activity of a teaching artist in the context of creation of national art, something which is original and unique, is creativity. The problem of creativity in the paradigm of professional activity of teachers has been attracting attention of different thinkers from ancient times. Aristotle, Plato, Socrates, I. Kant, F. Schelling, A. Schopenhauer, J. Pestalozzi, K. Ushinski and other thinkers paid attention to the essence of creative expression. They attached great importance to the artistic creativity as a means of achieving the highest level of the world's exploration.

It is the artistic creativity that is the professional basis of a teacher of art education. The readiness of a teacher to work in this field is defined as a stable characteristic and a synthesis of their professional and psychological qualities. One of the criteria of a teacher's readiness for professional and pedagogical activity is the motivation and value-based attitude, their creative experience, and acquired knowledge focused on the development of an art school.

In the scientific literature, creative schools are represented as communities of like-minded individuals who have integrated ideas on the art

formation and express it in a specific stylistic or spatial form that corresponds to the existing nationally-, globally-, or locally-defined image. Since the existence of art schools is linked to the temporal development of society, they reach different levels of their development, however, all of them receive their unique experience [4].

The essential components of the development of art education that comprise the activity of an art school are life orientation and individual traits and abilities to create. Every artist tries to be an innovator in their direction. The result of the realization of the essential characteristics of the artist's activity, the level of his competence, the flowering of their traits and abilities to create are expressed not only in their achievements, but also in intra-personal changes that occur in the process of creation of an art product.

Taking this into account, the essence of an art school can be presented as a three-stage structure, the basis of which is reflection, that is, the artist's understanding of their creative intention, creative and transformative activity, and creativity itself – the idea's implementation in the art product.

A high level of creative development is impossible without the realization of such individual traits that belong to creative personalities with a professional image, as:

- 1) curiosity (the desire to experience something new or the intellectual stimulation which gradually becomes a cognitive interest);
- 2) a deeper perception of problems (the ability to wonder and see problems and contradictions when everything seems clear to others);
- 3) supersituational activities (the desire for constant "immersion" in the problem or the ability to act depending on the situation);
- 4) originality of thinking (the ability to generate new ideas and unusual solutions);
- 5) productivity of thinking (the ability to generate a great number of unusual ideas);

- 6) abilities to evaluate (the perception and critical thinking skills);
- 7) diversity of needs and interests (the big variety and the stable awareness of defined interests and needs);
- 8) perfectionism (the desire to do everything as well as possible);
- 9) independence (the independence of judgments and actions, responsibility, and internal confidence in the correctness of your behavior);
- 10) a desire for self-fulfillment (the desire to unlock your inner potential);
- 11) a higher level of emotionality (the ability to intuitively establish cause and effect relationships and feel for someone);
- 12) a creative perception of coincidences (the ability to find profit in unforeseen circumstances) [5].

The creative development of a would-be specialist is formed by a set of such components as their creative potential, creative orientation, and the process of creating something, the formation of which occurs during the implementation of art education. At the same time, the preparation of a teacher-artist should comply with the nature of the fulfillment of their personal competence.

There are the following *main characteristics describing the components of a personality's creative potential*: different levels of content (high, medium, and low), an ability to form a dialogue (a personality's creative potential is a dialogue between the potential and actual that are present both in the very individual and the world, a dialogue between other people, or a dialogue of a person with themselves), social nature, and an ability to form a system. The structure of a personality's creative potential is manifested in a set of indicators that are combined in blocks: the potential itself, i.e. a personality's mental processes, abilities, and motivation for creative activity; knowledge and skills; relationships, ways of activity, and self-expression resulting from

learning, the process of creating something, and in course of socialization. [6, p. 48–50].

The main problem that a teacher faces in the stage of preparation for creative personalities' teaching is the little-studied problem of responding to the education management process and the way they take into consideration the features of the educational process, students' feedback, and the process of teaching correction during the educational process. To successfully respond to changes in the surrounding creative life, the teacher needs to know the psychological particularities of education that is carried out at a collective level or an individual one.

That is why "educational and developmental effect is achieved only when there is a mutual transition of one action into another that meets modern requirements of the personally-oriented approach in pedagogy and individualization of the process of education [7, p. 169]".

One of the ways to improve teaching is to optimally combine different forms of work while interacting with students and deepening the content of individual interaction with them. The effectiveness of a teacher's professional activity can be ensured by understanding the orientation in the creative process and knowing the forms and methods of the art school formation and functioning as well as understanding a personality's individual creative traits and abilities. Here, an important role should be given to the careful preparation for the classes, responsibility, increased attention to the subjects of education and creativity. The professional orientation of a teacher should include risks, new perspectives on pedagogical problems, essential features of the artist's activity in performing pedagogical tasks, and unconventional views on the forms and methods of artists' education.

Different researchers approach the concept of competence from different perspectives. The latter cover the teacher's readiness for activity; a set of key and basic skills; an ability to act on the basis of own knowledge and

experience; a range of issues in which a person is well aware. Competence is not just a sum of knowledge and skills for it can be formed in the process of mastering a particular activity. It also acts as some kind of willingness and motivation to solve problems and fulfill oneself in success [8].

The new stage of the controversial cultural process in Ukraine is raising the demands on society, requiring highly skilled work and high technologies as well as a large number of educated workers who are able to solve current problems. Every society and every national community can prepare such people only through their educational system. Art and art education are one of the most active forces in the cultural processes [9, p. 5].

Obviously, a teacher's creative activity has some degree of risk, however, being responsible for the results of their activities, they will be able to provide a holistic vision of the educational process, develop themselves in various mechanisms of self-regulation, and acquire a higher level of their competence.

The process of creating an artistic image is associated with the creation of your own creative atmosphere in terms of inner content. The ethical balance of the artist plays a significant role in ensuring the maintenance of an artist's stable harmonious state during this period. It's important to overcome personal problems along the way because the inner content of the work's ethical value during its creation remains a special process in the artist's creativity.

The personal ethical norms of the artist have their own complex meaning, which is determined by the creative environment conditions, historical, social influences, rules of morality, the artist's degree of motivation and responsibility, etc. The creativity of a teacher-artist is associated with a double responsibility – both as a teacher and as an artist.

The worldview, which is manifested in a critical way you see yourself and your profession, is connected with overcoming your own conservatism. Ethics

of personal issues of a teacher-artist can be considered in the following areas: professional (artistic and pedagogical), personal, social, historical, and moral.

The ethical level of the artist is important at the stage of a creative idea professional realization. Inasmuch as the true image, in whatever form it is presented, is a subjective component of ethics, the artist's duty to society, and to himself/herself. Such parties as the recipient, presentation agents, reviewers, society with its own system of influences, and evaluations enter the process of personal issues only after the abovementioned moments. Creative choice is influenced by personal imagination, social order, the influence of society, and degree of problem elaboration, etc.

The content of education is determined at the spiritual level. The components of culture determine the values and constitute the main semantic core of education. Professional ethics is related to the artistic environment in which the artist is. The professional artist's ethics explains the peculiarity of his/her morality. Consider the requirements for teachers in general and the artistic sphere, modern art education sets the task relating to educating teachers-artists with high moral and ethical levels. Moral standards that meet the ethical requirements of pedagogical activities become a reflection of the teacher's modern level and his/her ethical identifier.

Each historical period of society corresponds to certain ethical views. A socialist realism as a product of its time can be a striking example of historical influence. Social self-determination affects the nature of relations in society, the further development of individual creativity, therefore provides a degree of social activity goals coherence. New sociocultural influences create new behavior patterns. Personal development in the system of art education should take into account the need to provide education with appropriate ideological methods and means.

It is necessary to define the analytical skill, proficiency to understand the essence of the phenomena, to allocate original associations, and to carry out creative transformations as ethically important features of teacher-artist improvement.

The considered ethically important features of the teacher-artist personal problems are only a part of studying teachers' preparation improvement problems in the system of art education. The topic is due to the necessity for changes in the national art education system in Ukraine, which is under the influence of general integration development, ethnic artistic traditions restoration, and pedagogical research in a historical context.

Modern education is a complex sociocultural phenomenon, part of the culture, culturally appropriate environment, which reflects cultural values in the historical process. Significant events in the history of Ukraine took place in Cherkasy region. The territory is known for Trypillia culture (c. 4000 to 3500 BCE). Cherkasy region lands played an important role in the Kievan Rus' formation (late 9th to the mid – 13th century). Ukrainian Cossacks appeared in Cherkasy region, which was the epicenter of the Ukrainian rebellion under the leadership of Bohdan Khmelnytsky in the middle of the 17th century. Haydamaky movement unfolded in Cherkasy region in the 18th century. Cherkasy region is the birthplace of the outstanding statesman B. Khmelnytsky and the giant of the Ukrainian people spirit T. Shevchenko. A unique historical-artistic heritage appeared in the region, here the significant figures, recognized all over the world as artists-masters, created artistic history.

The history of the fine arts in Cherkasy region development has deep historical roots. The formation of fine arts was influenced by Western and Eastern schools, well-known Russian and European artists, graphic artists, and sculptors, whose works were stored in the nobility estates in the days of old. Taras Shevchenko wrote his works of art in Cherkasy region, a

philosopher Hryhorii Skovoroda taught children to draw in the Kavrai village, artist Mykhailo Nesterov painted landscapes on the estate of Duchess N. Yashvil (Philipson) in the Sunki village of Smila Raion. Many children of landowners became famous artists: Natalia Davydova from the Verbivka village (Kamianka Raion), as well as O. Exter, N. Gudym-Levkovych, O. Bogomazov. The Suprematism genius Kazimir Malevich derives the motives of his work from the Verbivka village (Kamianka Raion).

Well-known folk-art painting classics of the 17 – 19th centuries are Yevhen Pshenychnyk, Makar Mukha, Yaryna and Sofiya Homenyuk, Ivan Padalka, Ivan Izhakevych, and others. Such a number of artists of art could not but leave a noticeable mark for future generations of artists.

The history of the Cossack land influenced the formation of art schools of Cherkasy region and some artistic personalities. Cherkasy region is the spiritual center of Ukraine, where the Great Kobzar Taras Shevchenko was born and raised. The creative potential of this level had a significant impact on the further development of art schools in Cherkasy region. A well-known folk artist Danylo Narbut worked and developed a system of art education based on the achievements of local culture in Cherkasy region (in the 20th century).

The cultural components of art development and historically significant foundations in the process of professional training of students at the departments of art have become important under the present-day conditions. Creative tasks are being solved currently that require the transformation of historical experience into practical activities and meet the requirements of modern art culture [5].

The concept of “culture” is used as a social regulator that reflects the value of art education and is perceived as a source of education content. Pedagogical support of national-value orientation includes the spiritual and cultural orientation of the education content, ethical and semantic content of

education and students' evaluative position creation in relation to national art. The person has to be under the influence of national culture in order to develop the creative potential of a teacher-artist. Therefore, it is important to determine the essential features of the modern art education concerning the teacher-artist's creative potential formation:

- the presence of a stable base of artistic creativity achievements at the regional level and historically significant foundations of art in the process of students' professional training at the departments of art as an important component in the formation of artistic creativity;

- the use of culture as the main factor, the source from which education derives its content, which reflects the value products of spiritual and material activities of man, bearer and creator of culture, while education is perceived as a purposeful way to master culture;

- ensuring the national orientation of students, figurative synchronization of the creative activity content with individual aesthetic preferences, spiritual and cultural objectification of students' evaluative position on national art, professional and semantic awareness of the Ukrainian authors work;

- constant being of the student under the influence of material and spiritual culture, in particular, culture of his/her native land;

- ensuring the development of ethnopedagogical influences on the education system formation in art schools;

- filling the artistic and pedagogical training of future professionals with unique creative experience, compliance with identical folk guidelines for art teaching;

- providing an innovative direction of artistic educational activity, the purposeful transformation of the achievements of local national art into personal creative aesthetic experience of the future specialist;

- scientific ideas using psychology, pedagogy, art history, and cultural studies on the humanization and humanitarianization of art education;
- constant propaganda and the national basis of art education development;
- principles of educational material selection establishing with consideration to the needs of national self-consciousness formation by means of art;
- modernization of the art education content on a national basis and methodical bases determination of studying the heritage and Ukrainian author's modern creativity;
- formation the future teachers' creative thinking in the process of local creative heritage researching;
- development and substantiation of pedagogical tools about the impact on the national evolvement of art schools [4].

It is obvious that Ukrainian ethnopedagogy should become the basis of the national education and upbringing system, as well as the principle for updating pedagogical views in the system of teachers-artists' improving the training.

It can therefore be said that there's an undeniable influence of historical factors on the originality of artistic culture and the authenticity of its content, consequently, there's a great influence on the development of culture generations, folk crafts, and artistic vision of national identity.

Findings and perspectives of further investigations. Based on this work, the essence of the art education lies in the fine art's ability to form a harmonious person and give them a possibility to transform the values of public experience through the perception of fine art works by individual experience in the process of creating an art product.

Conclusions. To sum up, it is very important for a teacher to be open to a student's creative capabilities' particularities and to clearly imagine the process of their disclosure and how this process can work for the development of a person's competence. The teacher should be ready to see the subjects of education as a holistic system and enable their systemic development.

The essence of the art education appears in fine art's ability to form harmonious person, to give it possibility to transform public experience's values throughout the perception of fine art works to individual experience in art performance. That's why it is very important for teacher to be open for pupil's creative specialties and to imagine clearly the process for disclosure of creative capabilities.

References:

1. Averyanova, N. M. Development of art studies and artistic education in Ukraine (in the end of XIX – beginning of XX cent.). Bulletin of the Odessa Historical and Local History Museum (issue 8). Retrieved from <http://www.history.odessa.ua/publication8/stat07.htm> (in Ukr.).
2. Basilchuk, L. V. (2014). Preparation of the future fine arts teachers for organization of school extra-curricular work: monograph. Uman: «Visavi». 287 p. Retrieved from file: // C: /Users /Hi - Tech /Desktop /17.09.2018 /monografiya_bazilchuk 2014.pdf (in Ukr.).
3. Ziuaziun, I. A., Sagach, G. M. (2007). The beauty of pedagogical action. – Tutorial [for teachers, post-graduates and students of secondary and higher institutions]. Kyiv: Ukr. Finnish Management and Business Institute. 302 p. (in Ukr.).
4. Movchan, V. S. Artist and art school. Retrieved from <http://westudents.com.ua/glavy/25402-154-milets-hudojnya-shkola.html/> (in Ukr.).

5. Konovets, S. V. (2006). Creative development of modern pupils' youth. The image of a modern pedagogue. № 5-6 (64-65), 27-29 (in Ukr.).
6. Ignatovich, V. G. (2010, April 22–23). The development of creative potential of students in the process of general educational preparation. Ways to improve the quality of professional student training: materials of international scientific-practical conf. Minsk. Editorial board: O.L. Zhuk and others. Minsk. 48–50 (in Russ.).
7. Rudnytska, O. P. (1998). Fundamentals of teaching art disciplines: Tutorial / Oksana Rudnytska. Kyiv: Express. 183 p. (in Ukr.).
8. Kulikovskiy, S. G. (2014). Genesis concept of «competence» in European and Ukrainian pedagogical science. Retrieved from http://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch1_2014/12.pdf (in Ukr.).
9. Shmagalo, R. T. (2013). Artistic education and art in the culturological process of Ukraine XX – XXI centuries: Tutorial / R. Shmagalo, G. Pokotylo, P. Liashkevych, I. Gnatyshyn, T. Bey; in general edition of R. Shmagalo. Lviv: LNAM; Ternopil: Mandrivets. 292 p. (in Ukr.).

Citation: Sevastiana Fedorenko (2021). CURRENT ISSUES OF THE CONTENT ART EDUCATION FULLNESS IN THE SYSTEM OF A TEACHER-ARTIST TRAINING. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.9

Copyright Sevastiana Fedorenko ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.10

UDC:378:378.124

LAW BACHELOR PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION

T. Zamikhovska, PhD student

<http://orcid.org/0000-0002-8075-726X>

e-mail: t.zamikhovskaya@ukr.net

Kyiv University of Tourism, Economics and Law, Ukraine, Kyiv

V. Pryshchepa, PhD student

<https://orcid.org/0000-0003-0291-7499>

e-mail: bahger5@ukr.net

National Pedagogical Dragomanov University; Ukraine, Kyiv

The article analyzes the theoretical and methodological achievements on the problem of the law bachelors' professional competence forming. The meaning of the term "professional competence" is clarified, it means an integrative systemic state of a person and reflects his professional activity. It was found that professional competence is considered as a process of manifestation of a kind of individual professional activity of the subject, which is determined by individual ways of self-expression in the professional direction.

The concept of "law bachelors' professional competence" is clarified, by this we mean a complex of individual-psychological set of theoretical knowledge, practical skills and significant personal qualities that determine the readiness of a specialist for active work.

It was found that the students readiness for professional activity includes the following features of the future specialists: active attitude to professional activity, passion for the process; implementation of an orderly set of actions; ability to feel pleasure from professional training, professional activity; stable mental state of the future specialist, i.e. the ability to clearly and confidently

direct their actions in professional activities, to show erudition in the chosen field of activity; individual psychological properties that relate to the requirements of professional activity to the chosen profession

Key words: readiness, competence, professional competence, bachelor, bachelor of law, law bachelors' professional competence.

аспірант, Заміховська Т.; аспірант, Прищеп В., Формування професійної компетентності бакалаврів права / Київський університет туризму, економіки та права, Україна, Київ; Національний педагогічний університет імені Драгоманова, Україна, Київ

У статті здійснено аналіз теоретико-методичних здобутків з проблеми формування професійної компетентності бакалаврів права. Уточнено зміст поняття «професійна компетентність», яке означає інтегративний системний стан людини та відображає її професійну діяльність. З'ясовано, що професійну компетентність розглядають як процес прояву своєрідної індивідуальної професійної діяльності суб'єкта, яка визначається індивідуальними способами самовираження в професійному напрямку.

Уточнено поняття «професійна компетентність бакалаврів права» під яким ми розуміємо складну індивідуально-психологічну сукупність теоретичних знань, практичних умінь і значущих особистісних якостей, що обумовлюють готовність фахівця до активної трудової діяльності.

З'ясовано, що готовність до професійної діяльності здобувачів освіти охоплює такі риси майбутнього фахівці: активне ставлення до професійної діяльності, захоплення процесом; здійснення впорядкованої сукупності дій; здатність відчувати задоволення від професійного навчання, професійної діяльності; стабільний психічний стан майбутнього фахівця, тобто вміння чітко і впевнено скеровувати свої дії в професійній діяльності, проявляти ерудицію в обраній галузі

діяльності; індивідуально-психологічні властивості, які стосуються вимог професійної діяльності до обраної професії.

Ключові слова: готовність, компетентність, професійна компетентність, бакалавр, бакалавр права, професійна компетентність бакалаврів права.

Introduction. In recent years the main task of Ukrainian educational policy is to ensure the modern quality of education by preserving its fundamentality and compliance with current and future needs of the individual, society and the state. To achieve a new quality of higher education, along with other provisions will be carried out: deepening in higher education integration and interdisciplinary programs, connecting them with high technology; digitalization of education and optimization of teaching methods, active use of open education technologies.

Considering the above, higher education is designed to provide quality conditions for the training of specialists of innovative type, with a high level of professional competence that can guarantee the individual transversality - a retrospective form of uniqueness, universality and modernity in a globalized society.

Well-known theorists of professional training of future specialists S. Honcharenko, V. Kremin, N. Nychkalo, V. Radkevych and others note the creation of a system for the professional competence formation of future professionals in the national education system and the conditions for the development of personal professional careers. Therefore, the problems of developing new approaches to building the content of the formation of professional competence of future professionals, including bachelors of law, the creation of fundamentally new models of development of the learning process and training of bachelors. The main purpose of professional training is being corrected: in addition to the formation of young people professional

knowledge and skills in law and jurisprudence, it is necessary to develop personal qualities in higher education seekers, aimed at conscious choice of future careers.

The multifaceted problem of forming the professional competence of future specialists is reflected in various areas of pedagogical research by I. Zyazyun, O. Sukhomlynska and others. Foreign researchers also covered the problem: W. Adolf, J. Raven, W. Hutmacher and others.

Competence as a scientific category is interpreted by domestic and foreign scientists in the following aspects: philosophical (V. Andrushchenko, B. Bim-Bad, T. Burlaenko, B. Gershunsky, S. Hessen, P. Saukh, etc.); psychological (K. Abulkhanova-Slavskaya, O. Petrovsky, S. Rubinstein, etc.); pedagogical (O. Dubinin, N. Kuzmin, G. Markov, M. Nikandorov, O. Novikov, B. Oscarsson, etc.); professional education (D. Gomenyuk, E. Kulyk, P. Luzan, V. Manko, Morozova, etc.).

As it follows from the works of these authors, this topic is relevant and is of great interest for further research.

Aim and tasks. To analyze scientific theoretical and methodological achievements on the problem of law bachelors' professional competence formation.

According to the purpose the following tasks of article are defined:

- to analyze the theoretical and methodological achievements on the problem of forming the law bachelors' professional competence;
- to clarify the meaning of the concepts "professional competence", "law bachelors' professional competence".

The theoretical backgrounds. The main result of the educational institution is the quality training of future specialists. In this case, the quality of education means the properties and characteristics of the educational process, which provide and determine the expected abilities, learning needs, knowledge and skills of individuals, associations, etc. Accordingly, this

definition reflects the current perception of the quality of education. Its distinctive feature is the focus on the consumer in accordance with the most important principle of international standards ISO series 9000 - a feature of the content of higher education is in its complexity.

In higher education the tendency to integrate knowledge is dominant, the disciplines of the main component of educational and professional programs are based on different disciplines, include knowledge, skills and abilities that are complex.

Legal higher education is one of the first fields along with medical and theological that were taught in European higher education institutions. About 1000 years have passed, and education in the field of jurisprudence remains one of the most prestigious and is always in demand.

A Bachelor of Law is a degree awarded to a person who has completed a bachelor's degree in a relevant field.

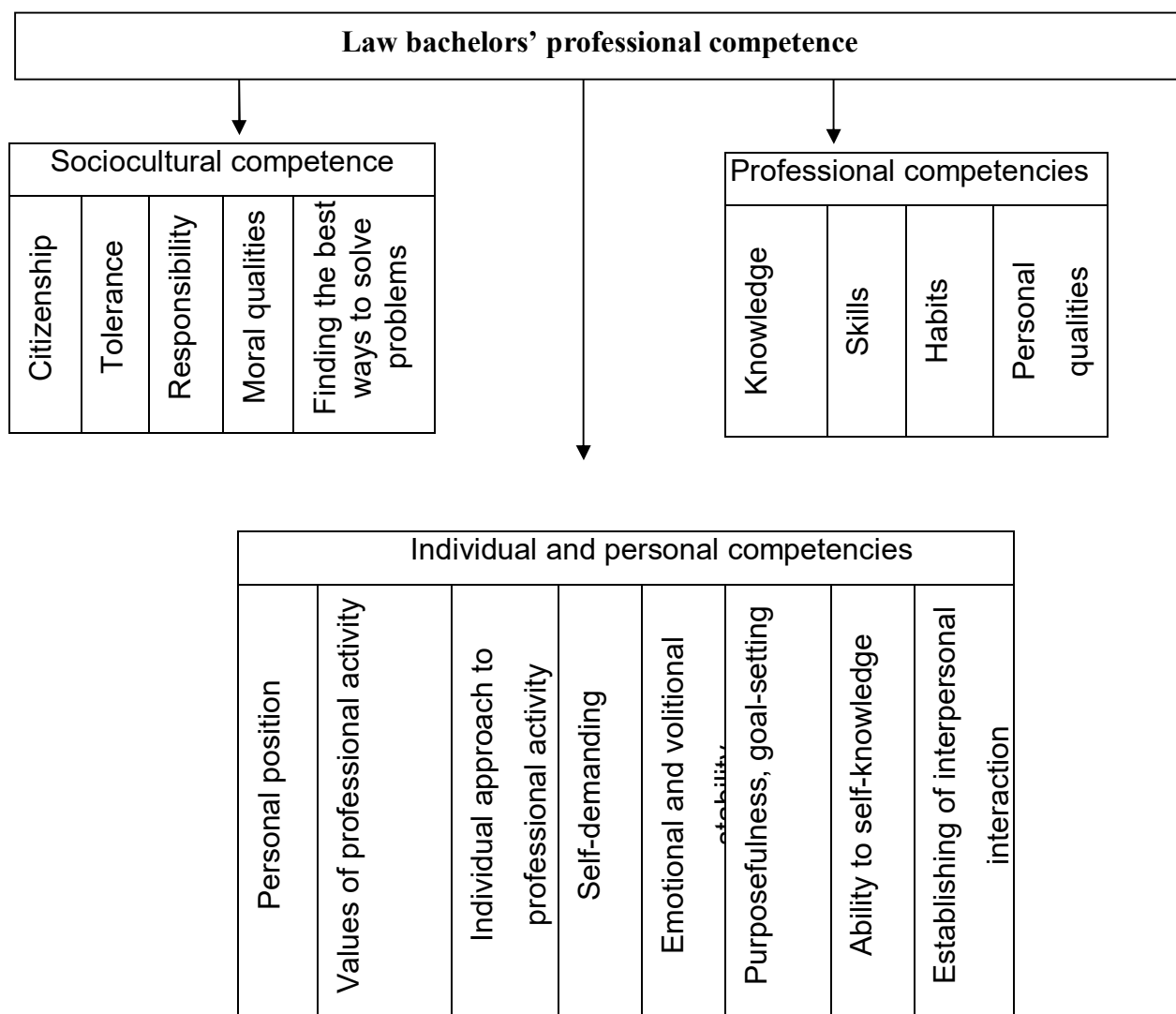
On the other hand, a bachelor's degree in law is a degree that allows you to start a career as a lawyer. But for successful entering the profession, you need to get the higher education of the highest quality.

Professional competence means an integrative systemic state of a person, reflects his professional activity. Professional competence is considered as a process of manifestation of a kind of individual professional activity of the subject, which is determined by individual ways of self-expression in the professional direction.

Analysis of the scientific literature gives us reason to say that we understand *the professional competence of the bachelor as a complex of individual psychological set of theoretical knowledge, practical skills and significant personal qualities that determine the readiness of the specialist to work.*

Having analyzed different approaches to understanding the concept of “professional competence”, we identified the main semantic characteristics of

competence: socio-cultural, professional and individual, which are important for the professional activities of the subject (Fig. 1).

Fig.1.Substantive characteristics of the law bachelor professional competence

We will reveal the content of each of them:

- socio-cultural competence is an integrative quality of a future specialist in law, theoretical and practical readiness to solve professional problems on the basis of thorough knowledge and skills of socio-cultural orientation, positive attitude to socio-cultural activities, awareness of the need to consider cultural context in professional activities;

- professional competencies: knowledge, skills, abilities to perform professional tasks of varying complexity. Professional competencies cover basic professional knowledge. If considered in the context of professional activities of future bachelors of law, it is the knowledge of disciplines, namely: basics of constitutional and municipal law, international human rights standards, criminal law, criminal procedure, civil law, civil procedure, administrative law, administrative procedure law, labor law, international public and private law, basics of European Union law, comparative law, etc.

Professional competencies also include the ability to apply the acquired knowledge in practice, develop skills for solving high-level tasks in professional situations, express the need for professional self-education:

- individual and personal competencies determine the attitude of the future specialist in law to professional activity, individual traits that provide a style of activity, a non-traditional approach to the tasks in the practical activities of the future specialist. Individual and personal competencies include determining the right of bachelors to the individual style of organization of professional activity, as well as self-demanding, self-respect and adequate self-esteem.

According to the psychological structure, the professional competence of a bachelor of law includes readiness for professional activity of a future specialist, professional ability and orientation (Fig. 2).

Revealing the meaning of “professional readiness” first of all we will reveal the meaning of the concept of “readiness”. It is noted in pedagogical and psychological research that the readiness for professional activity of students encompasses certain features of the future specialists, namely: active attitude to professional activity, passion for the process; implementation of an orderly set of actions; ability to feel pleasure from professional training, professional activity; stable mental state of the future specialist, i.e. the ability to clearly and confidently direct their actions in

professional activities, to show erudition in the chosen field of activity; individual psychological properties that relate to the requirements of professional activity to the chosen profession.

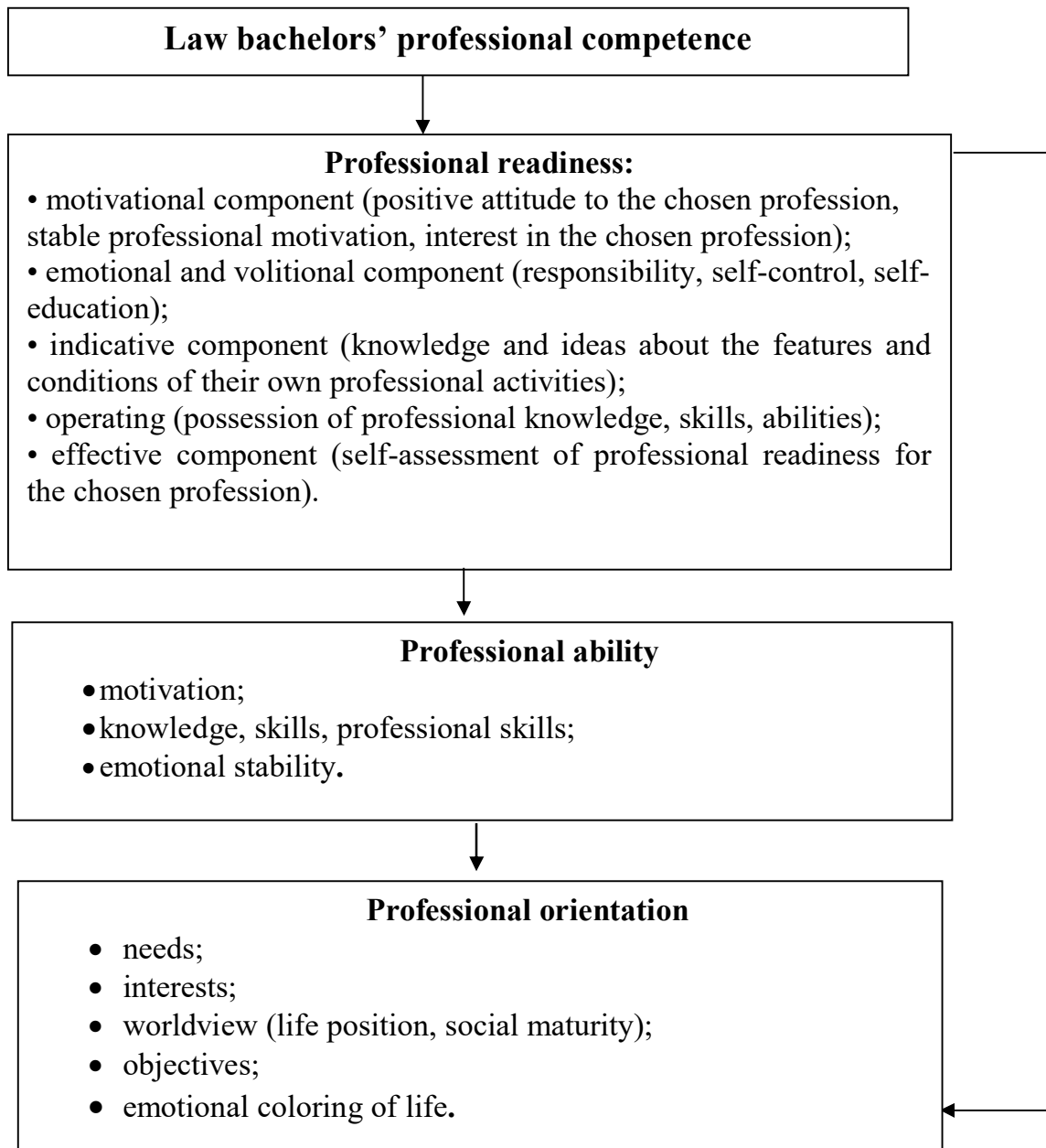
P. Gornostay believes that the readiness of the future specialist to professional activity is a directed manifestation of the personality of the system of professional knowledge, skills, motives, psychological traits and states, which allows to engage in professional activity and perform it in the best way and means [4].

In his works, T. Kramarenko defines the readiness of a specialist for professional activity as "... the result of special professional training, which is an integral formation of the future specialist in law, which arises in a combination of motives, theoretical, professionally significant knowledge, skills, abilities and professional experience that correspond to the direction of the training profile" [6].

Having analysed the psychological and pedagogical literature on the research problem [1], we came to the conclusion that professional readiness is a purposeful manifestation of the future specialist, which includes knowledge, views, motives, attitudes, intellectual and professional qualities, knowledge, skills and abilities. Professional readiness of future specialists in law is formed in the process of psychological, professional, practical training and is the result of diverse personal development of the future specialist in accordance with the requirements due to the peculiarities of professional activity.

Referring to the legal sources governing the training of bachelors of law, the Standard of Higher Education for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 081 "Law" states that the future bachelor of law must have such skills as "... solving complex of unforeseen tasks and problems in specialized areas of professional activity and / or training, which involves the

collection and interpretation of information (data), the choice of methods and tools, the use of innovative approaches” [7].

Fig. 2. Psychological characteristics of future bachelors of law professional competence

The professional ability of the future specialist must be developed and disclosed in the process of professional education. According to the above Standard, the future Bachelor of Law must have:

- Ability to abstract thinking, analysis and synthesis.
- Ability to apply knowledge in practical situations.

- Knowledge and understanding of the subject area and understanding of professional activity.

- Ability to communicate in the state language both orally and in writing.

- Ability to communicate in a foreign language.

- Skills to use the information and communication technologies.

- Ability to learn and master modern knowledge.

- Ability to be critical and self-critical.

- Ability to work in a team.

- Ability to act on the basis of ethical considerations (motives).

- The ability to exercise their rights and responsibilities as a member of society, to realize the values of civil (free democratic) society and the need for its sustainable development, the rule of law, human and civil rights and freedoms in Ukraine.

- Ability to be aware of equal opportunities and gender issues.

- The ability to preserve and multiply moral, cultural, scientific values and achievements of society based on understanding the history and patterns of law, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technology and technology [7].

In our opinion, an important component of the professional ability of future professionals, in particular bachelors of law, should be a motivational component that supports the means of mental and moral stimulation. In scientific researches the following basic structural components which define professional ability of the future expert are allocated:

- stable professional orientation (motive as a manifestation of needs, desires, interests of the future specialist to his professional activity);

- appropriate level of practical, general theoretical and professional knowledge, skills, abilities;

- adequate level of development of important mental processes that ensure the success of professional training and activities;

- emotional stability;
- charismatic traits that contribute to the performance of professional activities [5].

The duration and prospects of professional development are determined by professional orientation, which is understood as a controlled and managed pedagogical process, which organizes the management of professional development of the future specialist, the manifestation and development of professional motivation, interests, abilities, inclinations to the chosen profession. Professional orientation characterizes the readiness of the future bachelor of law for professional activity. Professional orientation is determined by awareness of the social significance of training, the desire to succeed in professional activities, the desire to achieve the goal at a highly professional level, the desire for self-realization, self-esteem, fear of making mistakes and unsatisfactory results.

According to O. Scherbak, the professional orientation is considered as:

- interest in the profession;
- propensity to a certain type of activity;
- unity of feelings and desire to master the profession, the system of motives;
- selective attitude to the profession;
- mental properties that determine human behavior, the general property of activity in specific conditions [8].

Professional orientation, exerting a stimulating influence on the educational process, which is carried out in preparation for a certain professional activity, becomes an important component of professional development of the future specialist and has a positive value for improving the quality of knowledge, skills, encourages students to independent creative and exploratory work.

We believe that in order to develop the professional competence of the future bachelor of law as a quality of personality associated with his personality and differentiation in education, the educational institution must constantly model the process of training future professionals. Accordingly, when modeling the organization of the educational process it is necessary to take into account the conditions of success of personality-oriented learning, aimed at ensuring the formation of professional characteristics of the future specialist, taking into account the minimum and medial level of competence of the bachelor of law. The peculiarity of cognitive styles, their determinism and cognitive interest is the key to ensuring the formation of full competence of the future specialist in law.

Thus, based on the research of M. Gavrilova, we can say that modeling the system of formation of professional competence of bachelors of law provides the future specialist with all the necessary professional knowledge and experience, as well as rapid adaptation to changing conditions in society [3]. In the system of formation of professional competence of bachelors of law - the purpose of cognitive-stylistic differentiation is training that helps to increase the level of learning so that accounting for cognitive style affects the development of adaptive behavior and readiness of bachelors to acquire professional knowledge, skills and abilities. deepen throughout life.

Research results. According to the results of the study, we found that the professional competence of a bachelor of law we understand a complex individual psychological set of theoretical knowledge, practical skills and significant personal qualities that determine the readiness of a specialist to work.

After analyzing different approaches to understanding the concept of “professional competence”, we identified the following semantic characteristics of competence that are relevant to the professional activities of the subject, namely: socio-cultural, professional and individual.

As a result of the analysis of the scientific literature on the research problem, we found that an important component of the professional ability of future legal professionals should be a motivational component that supports the means of mental and moral stimulation of the specialist in his further professional activity.

It is argued that in order to develop the professional competence of a bachelor of law at a high level, the educational institution must constantly model the process of training future professionals, in particular, actively implement the latest forms and methods of teaching in educational activities.

Thus, the analysis of theoretical and methodological achievements on the formation of law bachelors professional competence suggests that the high level of professional competence of law bachelors will depend more on the motivational component of future professionals, which ensures their ability to develop knowledge in professional education.

It is specified that the professional competence of bachelors of law is a complex individual-psychological set of theoretical knowledge, practical skills and significant personal qualities that determine the readiness of a specialist for active professional activity.

According to the results of the research, according to the psychological structure, the professional competence of a law bachelor should include the readiness of the future specialist for professional activity, professional ability and orientation. It is established that the professional ability of the future legal specialist must be developed and disclosed in the process of professional education.

We came to the conclusion that the use of modern forms and methods of teaching in the educational process during the professional training of law bachelors allows to model the educational process, which will fully ensure a high level of professional competence of future professionals.

A promising direction for further research is the creation of a holistic methodology for the formation of basic competencies of bachelors of law in the digital space as part of their professional competence.

References:

1. Балл, Г. О. (2000). Професійна діяльність і підготовка до неї у контексті розвитку особистості та становлення її духовності. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти*: матеріали міжнар. наук. конф., с. 34 – 39.
2. Bachelor of Law or Bachelor of Law. Free Online Encyclopedia Wikipedia. Electronic resource. Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0 (2020, June, 28).
3. Гаврилова, М.І., Одарич, І.М. (2014). Актуальні проблеми професійної освіти. *Азимут наукових досліджень: педагогіка і психологія*, 3, 26-29.
4. Горностай, П. (2004). Рольова компетентність як умова гармонійності життєвого світу особистості. *Психологічні перспективи*, 6, 23–35.
5. Дибкова, Л. М. (2006). Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 20.
6. Крамаренко, Т. А. (2011). Стан готовності майбутніх інженерів-педагогів до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності. *Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф.* (Луганськ, 7 – 9 квіт. 2011 р.): у 2 т., 1, 63–65.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1379 від 12.12.2018 р. «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти». Електронний

ресурс. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>.

8. Щербак, О. І. (2002). Зв'язок стандартів професійної освіти з вимогами ринку праці. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: монографія, за ред Н. Г. Ничкало., 91-95.

References:

1. Ball, G.O. (2000). Professional activity and preparation for it in the context of personality development and formation of its spirituality. Creative personality in the system of continuing professional education: materials intern. Science. konf., p. 34 – 39 [in Ukrainian].

2. Bachelor of Law or Bachelor of Law. Free Online Encyclopedia Wikipedia. Electronic resource. Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0 (2020, June, 28). [in English].

3. Gavrilova, M.I., Odarich, I.M. (2014). *Current problems of vocational education. Azimuth of scientific research: pedagogy and psychology*, 3, 26–29 [in Ukrainian].

4. Hornostai, P. (2004). Role competence as a condition for the harmony of the life world of the individual. *Psychological perspectives*, 6, 23–35 [in Ukrainian].

5. Dybkova, L. M. (2006). Individual approach in the formation of professional competence of future economists: author. dis. ... Cand. ped. Science: 13.00.04. K., 20 [in Ukrainian].

6. Kramarenko T.A. (2011). The state of readiness of future engineers-teachers to use computer technology in professional activities. Modern trends in the development of information. *Technology in science, education and economics: materials V All-Ukrainian. science- practice. conf. (Lugansk, April 7-9, 2011)*: in 2 volumes, 1, 63–65 [in Ukrainian].

7. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1379 of 12.12.2018 "On approval of the standard of higher education in the specialty 081" Law "for the first (bachelor's) level of higher education." Electronic resource. Retrieved from: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni% 20standarty/ 12/21/081-pravo-bakalavr.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf) [in Ukrainian].
8. Shcherbak, O.I. (2002). The relationship of standards of vocational education with the requirements of the labor market. State standards of vocational education: theory and methodology: a monograph, edited by N.G. Nychkalo., 91-95. [in Ukrainian].

Citation: T. Zamikhovska, V. Pryshchepa (2021). LAW BACHELOR PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.10

Copyright T. Zamikhovska, V. Pryshchepa ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.11

UDC: 371.3:378.147

**EDUCATIONAL WORKERS METHODOLOGICAL COMPETENCE
FORMATION IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE LEARNING**

V. Liubarets, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

<http://orcid.org/0000-0001-8238-1289>

e-mail: v.v.liubarets@ukr.net

H. Vasylieva, PhD-student

<http://orcid.org/0000-0002-1215-6972>

e-mail: vgi1501@gmail.com

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine, Kyiv

The article analyzes the scientific achievements on the problem of educators' methodological competence forming in the context of SEI inclusive education. The definitions of the concepts "inclusive education", "inclusive learning", "Methodical competence of a teacher" have been clarified. It is clarified that inclusive education means that all students receive a quality education in a general secondary education institution, each student is unique, has different abilities and has a different level of knowledge that a teacher helps him develop, receives individual assistance from a teacher and an educational institution in general, he is a personality being developed throughout life.

Among the main advantages of inclusive education are: the development of individual strengths and talents of the student; admission of all children without exception into the general school system and society as a whole; active involvement of parents in the learning process and school life; development of personality culture in all its manifestations; development of the student's ability to learn throughout life and the formation of a sense of

respect for the various abilities and talents of peers; ability to create friendly relationships with peers.

Key words: competence, methodical competence, educational institution, pedagogical workers, inclusive education.

доктор педагогічних наук, професор, Любарець В. В.; PhD-студент, Васильєва Г., Формування методичної компетентності працівників освіти в умовах інклюзивного навчання / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна, Київ

У статті здійснено аналіз наукових здобутків з проблеми формування методичної компетентності працівників освіти в умовах інклюзивного навчання ЗСО. Уточнено дефініції понять «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», «Методична компетентність педагога». Уточнено, що інклюзивне навчання означає, що всі учні отримують якісну освіту в умовах закладу загальної середньої освіти, кожен учень унікальний по своєму, має різні здібності та володіє різним рівнем знань, які йому допомагає розвивати педагог, отримує індивідуальну допомогу від педагога та закладу освіти в цілому, становить особистість, яка розвивається упродовж життя.

Серед основних переваг інклюзивного навчання виділено: розвиток індивідуальних сильних сторін та талантів учня; прийняття всіх дітей без виключення в загальноосвітню шкільну систему і суспільство в цілому; активне залучення батьків в процес навчання і життя школи; розвиток культуру особистості в усіх її проявах; розвиток вміння учня навчатися упродовж життя та формування почуття поваги до різних здібностей й талантів однолітків; вміння створювати дружні стосунки з однолітками.

Ключові слова: компетентність, методична компетентність, заклад освіти, педагогічні працівники, інклюзивне навчання.

Introduction. At the present stage of the education development in world and domestic pedagogy the problems of inclusive education are increasingly addressing, which implies access to education for everyone, including people with special educational needs. Supporting the idea of inclusive education, implementing inclusive practices the educational institutions must operate innovations.

According to the order of the Ministry of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine № 2736 from 32.12.2021 “On approval of the professional standard for the professions “A primary school teacher of general secondary education”, “A teacher of general secondary education”, “A primary education teacher (with a diploma of a junior specialist)” states that “the purpose of a teacher's professional activity is to organize training and education of students during their full general secondary education by forming their key competencies and worldview on the basis of universal and national values” [15]. This requirement entails the expansion of functional responsibilities of teachers, changing of professionally significant and personal characteristics and competencies which is also stated in the new professional standard of teachers. In particular, the document defines general (civic, social, cultural, leadership and business) and professional competencies of the teachers (linguistic-communicative, subject-methodical, information-digital, psychological, emotional-ethical; pedagogical partnership, inclusive, health-preserving, design, prognostic, organizational, evaluative-analytical, innovative, reflective, ability to learn throughout life” [15], which significantly affects not only the professional development of the teacher, but also the knowledge quality of students.

It is well known that the professional development is a necessary condition for the growth of professionalism of teachers. That is why there is a need for constant growth and self-improvement in the process of pedagogical

activity, training in the system of postgraduate pedagogical education and self-education.

The theoretical and methodological basis of this article are the works of domestic and foreign researchers on the formation of various competencies. Peculiarities of formation and measurement of competencies are considered in the works of T. Burlaenko, N. Bakhmat, N. Bryzhak, O. Dubinina, T. Gylova, T. Yershova, O. Myronova, V. Oliynyk, O. Chulanova, O. Sharipova, research of professional teacher development is carried out in the works of O. Dubaseniuk, L. Pukhovskaya, V. Simichenko, E. Villegas-Reimers, and others.

Theoretical and methodological principles of professional training for the educational field are developed in scientific works of domestic and foreign scientists: philosophy of education and ideology of anthropocentrism (V. Andrushchenko, I. Anosov, V. Kremen, V. Lutay, M. Romanenko V. Begey, T. Davydenko, V. Kurilo, O. Savchenko and others); theoretical foundations of professional education (O. Dubinina, I. Zyazyun, N. Nychkalo, V. Oliynyk, Y. Malovany, E. Chernyshova, L. Sergeeva, I. Smirnova, etc.); innovative strategies in education (V. Bezpalko, V. Bondar, N. Bakhmat, L. Danylenko, G. Dmitrenko, N. Klokar, V. Lugovyi, V. Palamarchuk, etc.).

Ukraine is actively introducing foreign experience in training teachers to implement inclusive education in the educational institutions (B. Cagran, J. Corbet, E. Nowicki, L. Florian, T. Loreman, S. Alekhina, I. Wozniak, I. Oralkanova, I. Hafizulina, S. Cherkasova, Yu. Shumilovska and others) and develop and test their own scientific approaches aimed at solving various aspects of this problem (Yu. Bystrova, V. Bondar, V. Gladush, I. Demchenko, I. Dmitrieva, V. Zasenka, V. Kovalenko, A. Kolupaeva, I. Kuzava, O. Martinchuk, M. Matveeva, S. Mironova, Y. Naida, L. Rudenko, V. Sinyov, E. Sinyova, N. Sofiy, D. Suprun, V. Tarasun, A. Shevtsov, M. Sheremet, D. Shulzhenko, etc.).

Given the large array of scientific research, it follows that the problem of developing the formation of methodological competence of educators in the context of inclusive education of secondary education is relevant and is of great interest for further research.

Aim and tasks. To analyze scientific achievements in the field of the educators' methodical competence formation of the conditions of the SEI inclusive education. According to the purpose the following **tasks** of the article are defined:

- to carry out the analysis of scientific achievements on a problem of the educators' methodical competence formation in the conditions of SEI inclusive training;

- to clarify the definitions of "inclusive education", "inclusive learning", "Methodological competence of the teacher";

- to identify and substantiate the main components of methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education.

The theoretical backgrounds. Analyzing the concept of "inclusive education", we turned to the Free Online Encyclopedia "Wikipedia" which states that "inclusive education (English inclusive education) – is the education of pupils or students with special needs by involving them in the general educational environment at their place of residence. Inclusive education is seen as an alternative to the boarding school system (when children with special needs are supported and taught separately from other children) and home schooling" [8].

According to the Concept of Inclusive Education "the inclusive education is a comprehensive process of ensuring equal access to the quality education for children with special educational needs by organizing their education in secondary schools based on the use of personality-oriented teaching methods, taking into account individual characteristics of such children" [13]. Inclusive education means that all students can study in educational

institutions at their place of residence, in general education classes, where, if necessary, they will be supported both in the educational process and in the redevelopment of schools, classes, programs and activities, so that students without exception can study and spend time together. According to the Concept for the Development of Inclusive Education, “the inclusive education: is based on human rights and the principles of equality; is directed to all children and adults, especially those who are excluded from the general education system; it is a process of removing barriers in the education and support system” [13].

The basis of inclusive education is that “... all students: can learn by different methods and at different time; have individual abilities and features; want to feel that they are understood and valued; have different origins and want their differences to be respected” [13].

According to the website of the Ministry of Education and Science of Ukraine, “inclusive education is a system of educational services guaranteed by the state, based on the principles of non-discrimination, taking into account human diversity, effective involvement and inclusion of all participants in the educational process” [8].

Inclusive education is often considered an alternative to the boarding school system, where children with special educational needs study in special educational institutions and are forced to live there due to the problem of their territorial diversification.

Today, the slogan of educational policy in Ukraine is the vision *that no child should feel different and excluded from educational, cultural and social processes - this is the main task of inclusion* [8].

Thus, in our opinion, inclusive education means that all students receive a quality education in a general secondary education institution, each student is unique in his own way, has different abilities and has a different level of knowledge that a teacher helps him to develop, receives individual assistance

from teachers and educational institutions as a whole, is a personality that develops throughout life.

Among the advantages of inclusive education, we highlight the following:

- development of individual strengths and talents of the student;
- admission of all children without exception into the general school system and society as a whole;
- active involvement of parents in the learning process and school life;
- development of the personality culture in all its manifestations;
- development of the student's ability to learn throughout life and the formation of a sense of respect for the various abilities and talents of peers;
- ability to create friendly relations with peers.

Clarifying the concept of “inclusive education”, we turned to the interpretation of the phenomenon of “inclusion”.

Inclusion (from Inclusion - inclusion) - the process of increasing the degree of participation of all citizens in social life. It is a policy and process that enables all children to participate in all programs.

Inclusion (inclusive education) reflects a social model of understanding disability or special needs as opposed to integration, which reflects the medical model. The main difference is that the social model connects the difficulties of the child in the educational process not so much with disorders of its development, but with obstacles in the external environment. Inclusive education, first of all, ensures the right of every child to education, which is stated in all national documents (Constitution of Ukraine, Article 23 of the Law “On Education”, etc.), as well as in international documents ratified by Ukraine (Convention UN Convention on the Rights of the Child (Article 23), UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (Article 24).

Thus, “inclusion is seen as a process of recognizing and responding to the diversity of needs of all learners. It involves their active participation in the process of acquiring knowledge in cultural and social life. Inclusion reduces

segregation in the education system. It requires changes and modifications to the content, approaches, structure and strategy of education, taking into account the needs of all children, guided by the belief that general education systems are obliged to teach all children [6].

According to the definition provided by the International Renaissance Foundation and the global network of Open Society Foundations, “inclusive education is a component of the humanitarian policy of every modern country, which shows how well its society protects the inalienable human rights and which is gradually entering the educational process of Ukraine nowadays. Inclusive education is, first of all, the formation of public attention and respect for the diversity and uniqueness of each student, which, in turn, provides a better quality of education for all children” [7].

According to T. Loreman, inclusive education will contribute to:

- development of the child's abilities;
- recognition that normal development is not a generally accepted “norm”;
- to meet special needs;
- creation of a support system;
- functional approach to treatment and training;
- participation of parents in the treatment and education of their children [17].

According to A. Kolupaeva, “Inclusive education (inclusion) involves the creation of an educational environment that would meet the needs and capabilities of each person, regardless of the peculiarities of his psychophysical development” [10].

In her research, the scholar argues that “inclusive education is based on the principle of ensuring the basic right of children to education and the right to learn at home. Inclusive education, as a system of educational services, should be provided by an inclusive school - an educational institution that

adapts curricula and plans, physical environment, methods and forms of learning, uses community resources, involves parents, specialists to provide special services according to the needs of each child, provides a favorable climate in the educational environment” [10].

Thus, we can say that *the term “inclusive education” is used to describe the learning process of children with special educational needs in secondary education (hereinafter - SEI). Taking into account the variety of special educational needs, the created system should be multivariate, flexible, adaptive, which requires significant changes in the organization of the educational process, the content of education and, accordingly, the preparation of teachers for these processes.*

Inclusive education should include the following components:

- recognition of equal value for society of all students and teachers;
- increasing the degree of student’s participation in the educational process and extracurricular activities and at the same time reducing the level of isolation of some students;
- changes in the policy of the institution, practice and school culture in order to bring them in line with the diverse needs of students enrolled in this institution;
- overcoming barriers to quality education and socialization of all students, not just students with disabilities and students with special educational needs;
- analysis and study of attempts to overcome barriers and improve the accessibility of educational institutions for certain categories of students. Carrying out reforms and changes aimed at the benefit of all students;
- recognition of children's rights to education in the SEI, located at the place of residence;
- development of partnerships between schools and local communities;

- recognition that inclusion in education is one of the aspects of inclusion in society.

Inclusive education should be based on the following principles:

- the value of man does not depend on his abilities and achievements;
- everyone is able to feel and think;
- everyone has the right to communicate and to be heard;
- adaptation of the system to the needs of the child, and not vice versa;
- real education can be carried out only in the context of real relationships;
- all people need the support and friendship of peers;
- meeting the individual educational needs of each child;
- recognition of the ability of each child to learn and, accordingly, the need for society to create appropriate conditions for this;
- involvement of parents in the educational process of children as equal partners and the first teachers of their children;
- team approach in the education and upbringing of children, which involves teachers, parents and professionals;
- the complexity of the tasks must correspond to the abilities of the child;
- equal access to education in secondary schools and quality education for every child;
- overcoming potential barriers to learning [6].

An important document that provides a common understanding of disability and is the basis of an interagency approach is the International Classification of Functioning, Restriction of Life and Health of Children and Adolescents (ICF - CA). It is used as a basis for the development of the rehabilitation system, early intervention and inclusive education, for the development of public policy. [4; 11; 12].

As we noted above, the formation of inclusive education in domestic pedagogy poses a number of serious challenges for teachers. The

professional standard of a teacher states that in the modern educational situation there is a new requirement for a teacher - willingness and ability to teach children regardless of their abilities, developmental disabilities, health limitations and objectively formed social situation. These transformations include the expansion of requirements for the organization of professional activities of teachers, the introduction of new functional responsibilities, the level of education of the position; changes in professionally significant and personal qualities of teachers.

Trends of the current stage of the education development in the conditions of inclusion in Ukraine require the need for formation and development of professional competencies of teachers in the field of inclusive education in the conditions of SEI, in particular the formation of methodological competence.

Clarifying the concept of “methodical competence of the teacher” in our study, we turned to the numerous works of leading scholars, in particular, according to T. Volobueva “methodical competence is the possession of various teaching methods, knowledge of didactic methods and techniques and the ability to apply them in teaching and knowledge of psychological mechanisms of knowledge and skills acquisition” [2]. According to G. Kashkarev, “methodological competence” is manifested through their mastery of forms, means, ways, methods and techniques of pedagogical influences, their effective use and differentiation; ability to apply the acquired theoretical professional knowledge in practice [9].

According to N. Tsyulyup, the methodological competence of a teacher is considered as a system of knowledge, skills, practical experience and existing pedagogical abilities aimed at the implementation of professional activities with the simultaneous ability to continuous self-improvement [16].

T. Gushchyna believes that methodological competence is an integral multilevel professionally significant characteristic of the personality and

activity of a pedagogical worker, which mediates his professional experience [3].

Thus, *the methodological competence of a teacher is an integrative component of the system of knowledge, skills, abilities acquired in a higher education institution and practical experience, which is directly improved during life, the ability to apply the acquired experience during professional activity.*

The components of methodological competence include the following:

- thorough knowledge of the theory and methods of the subject teaching;
- the formed system of didactic and methodical competences;
- possession of the technology of the educational process organization;
- didactic and creative abilities to solve various methodological tasks (both standard and problematic ones);
- experience of pedagogical activity, in particular, experience of solving educational methodical tasks;
- personal professional qualities of the teacher (critical thinking, responsibility, interest, ability to self-improvement and self-development, love for the profession, etc.).

Introducing new functions and increasing the requirements for the activities of teachers in an inclusive education lead to various difficulties. The practice of higher education organizations in the field of education of people with special educational needs shows that the educational process requires in-depth study, especially the content of its educational and methodological support, which significantly complicates the process of implementing inclusive education technologies. It is necessary to develop scientific and methodological complexes, methodological and educational products, training programs for teachers to work in an inclusive education.

Improving the competence of teachers in the model of inclusive education in higher education is in demand, as only values, along with the

emotional stability and the ability to solve professional problems in the field of education and assistance to people with special educational needs, provide innovative development of the educational process. One of the necessary components of the system of support for higher education of students with special educational needs is the methodical work [14].

The optimal inclusive model formation in the domestic higher school requires a teacher with a high level of professional, including methodological, competence in the design of educational space and educational products, ready for dynamic changes in the educational process.

In our opinion, *the methodological competence of educators in inclusive education is an integrative quality of personality aimed at the formation of pedagogical values, mastery of methodological knowledge, skills, methods of work in the field of inclusive education and is determined by the ability and willingness to carry out methodological activities in inclusive education considering special educational needs of the students.*

One of the key factors in the development of methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education is a positive attitude of teachers to inclusive education combined with motivation to prepare and implement an inclusive educational process [1].

Let's analyze in detail the main components of the methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education.

The teacher's acceptance of an inclusive educational environment and the value attitude towards students with special educational needs determines the motivational and value component of the methodological competence of the teacher in the conditions of inclusive education.

Motivational and value component of the methodological competence of the educator has the following structure:

- understanding the humanistic significance and value of inclusive education;

- motives and interests of professional methodical activity aimed at the development of inclusive educational process;

- empathy, emotional readiness for the competent solving the work and communication difficulties arising in the educational process by students and their parents.

This component, in our opinion, also performs a regulatory function in the complex process of methodological competence development of educators in the context of the SEI inclusive education due to its crucial importance.

With the low level of the methodological competence motivational and value component development in SEI educators in the conditions of inclusive education (lack of motives, interests, emotionally positive mood, personal needs of methodical activity in inclusive educational environment in SEI) the development of other components will be formal, or it will be impossible at all.

The cognitive component of the methodological competence of the educator in the conditions of SEI inclusive education provides orientation of the basic professional knowledge necessary for teaching activity in SEI, on their application in inclusive educational process. The cognitive component of methodological competence reflects the awareness of SEI teachers about the nature and structure of methodological activities carried out in an inclusive environment; about the essence and structure of inclusive educational environment and factors of its development; on the requirements for professional and, as its component, methodological competence of educators in terms of educational inclusion.

This component has the following structure:

- knowledge of the basics of special pedagogy didactics, content, directions and forms of methodical work;

- knowledge of the basic principles of psychological and pedagogical training of persons with special educational needs;

- knowledge of modern educational technologies;

- knowledge of the peculiarities of inclusive education features of the documents development that project educational activities in an inclusive environment of higher education, as well as teaching materials;

- knowledge of the features of designing individual educational programs and routes for people with special educational needs in the context of inclusive education.

The cognitive component of the methodological competence of the educator is closely related to the organizational and practical component, as the mastery of the above knowledge by teachers is the basis for the development of practical methodological skills of teachers, without which theoretical knowledge loses meaning.

We believe that the organizational and practical component is the most important component of the educational process, the quality of which depends on the organization of educational activities of students with special educational needs.

The basis of the organizational and practical component of the methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education are the work professional skills necessary for teachers to effectively solve the problems of methodical.

Thus, this component of methodological competence shows the level of practical readiness of the teacher to carry out methodical activities.

Organizational and practical component of the content of methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education has the following structure:

- ability to use pedagogically-based forms and methods, to apply modern educational technologies taking into account special educational needs of students;

- ability to work in a team aimed at designing and implementing professional methodological activities in an inclusive education;

- the ability to objectively assess and self-assess ways to solve specific methodological tasks and the quality of methodological support and maintenance of educational programs in an inclusive education.

Mastering the organizational and practical component of the content of methodological competence allows each teacher to consciously and expediently operate the professional knowledge in the implementation of methodological activities in an inclusive education.

Thus, the structure of methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education is represented by three main interrelated components: motivational and value (provides the development of general positive motivation and moral and psychological component of methodological competence), cognitive (aimed at developing the theoretical component of methodological competence) and organizational -practical (promotes the development of a practical component of methodological competence).

Research results. The conceptual approaches to the formation of methodological competence of educators in the conditions of inclusive education in SEI allowed us to develop and present the structure of methodical competence of educators in the conditions of inclusive education of SEI, which is represented by three main interrelated components: motivational-value, cognitive, organizational-practical.

This structure reflects the holistic nature and objective dialectical relationship of the components of the methodological competence of educators in the context of SEI inclusive education.

Thus, our theoretical study shows that the development of methodological competence of educators in the context of the SEI inclusive education should be a purposeful process, the effectiveness of which will ensure the successful transition of educational institutions to an inclusive educational environment as a key factor in inclusive education in our country.

Thus, the analysis of scientific achievements on the formation of methodological competence of educators in the conditions of the SEI inclusive education allowed us to draw certain conclusions, in particular: inclusive education means that all students receive quality education in general secondary education, each student is unique in his own way, has different abilities and a different level of knowledge that a teacher helps him to develop, receives individual assistance from the teacher and the educational institution as a whole, is a person who develops throughout life.

Among the main advantages of inclusive education, we have identified the following: the development of individual strengths and talents of the student; admission of all children without exception into the general school system and society as a whole; active involvement of parents in the learning process and school life; development of personality culture in all its manifestations; development of the student's ability to learn throughout life and the formation of a sense of respect for the various abilities and talents of peers; ability to create friendly relationships with peers.

According to the results of the study, it was clarified that the term “inclusive education” is used to describe the learning process of children with special educational needs in secondary education. Taking into account the variety of special educational needs, the created system should be multivariate, flexible, adaptive, which requires significant changes in the organization of the educational process, the content of education and, accordingly, the preparation of teachers for these processes.

We also found that the methodological competence of educators in the context of the SEI inclusive education is an integrative quality of personality aimed at the formation of pedagogical values, mastery of methodological knowledge, skills, methods of work in the field of inclusive education and is determined by the ability and willingness to carry out methodological activities training taking into account the special educational needs of students.

It is determined and substantiated that the structure of methodical competence of educators in the conditions of inclusive education of SEI should be represented by three main interconnected components: motivational-value (provides development of general positive motivation and moral-psychological component of methodical competence), cognitive (aimed at the development of theoretical component of methodological competence) and organizational and practical (contributes to the development of the practical component of methodological competence).

The theoretical and practical aspects of the formation of methodological competence of educators in the conditions of inclusive education of the SEI create the conceptual basis for further theoretical study of this problem and development of the corresponding model.

References:

1. Альохіна, С. В. (2013). *Інклюзивна освіта для дітей з обмеженими можливостями здоров'я*. Сучасні освітні технології в роботі з дітьми, що мають обмежені можливості здоров'я: монографія, 71-95.
2. Волобуєва, Т. Б. (2005). Структура професійної компетентності сучасного педагога. *Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць (за заг. ред. проф. В. І. Сипченка), XXVHL, 33–42.*
3. Гущина, Т. Н. (2001). *Формирование методической компетентности педагогических работников учреждений дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08, 252.*
4. Загальна декларація прав людини. Електронний ресурс. Доступно: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/snow/995_015.
5. Інклюзивна освіта – вимога часу. Електронний ресурс. Доступно: <https://chop-osvita.gov.ua/inkluzivna-osvita-09-39-30-01-03-2019/>.

6. Інклюзивна освіта в Україні: разом крок за кроком. Електронний ресурс. Доступно: https://www.irf.ua/inklyuzivna_osvita_v_ukraini_razom_krok_za_krokom/.
7. Інклюзивне навчання. Електронний ресурс, Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
8. Інклюзивне навчання. Інтернет енциклопедії «Вікіпедія». Електронний ресурс. Доступно: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.
9. Кашкар'юв, Г. В. (2008). Концептуальні засади формування в майбутніх учителів педагогічної компетентності щодо розвитку критичного мислення в учнів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету, 2008, 4, 75–80*.
10. Колупаєва, А. (2014). Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання, 2*. Електронний ресурс. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/159118815.pdf>.
11. Конвенція ООН про права дитини. Електронний ресурс. Доступно: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
12. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. Електронний ресурс. Доступно: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
13. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». Електронний ресурс. Доступно: https://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3239:shcho-take-inklyuzivne-navchannya&catid=98:kopmpk-materiali.
14. Муллер, О. Ю. (2019.). Розвиток методичної компетентності викладачів вузу в умовах інклюзивної освіти. Автореферат дисертації канд. пед. н. Доступно: <https://www.dissercat.com/content/razvitie->

metodicheskoi-kompetentnosti- prepodavatelei-vuza-v-usloviyakh-inklyuzivnogo-obrazov.

15. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівля та сільського господарства України № 2736 від 32.12.2021 р. «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Електронний ресурс. Доступно: Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736.pdf.

16. Цюлюпа, Н. Л. (2009). *Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки*: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ.

17. Loreman, T., Deppeler, J. M., Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: a practical guide to supporting diversity in the classroom*. Sydney: Allen and Unwin.

References:

1. Alekhina, S.V. (2013). *Inclusive education for children with disabilities*. Modern educational technologies in working with children with disabilities: monograph, 71-95 [in Ukrainian].
2. Volobueva, T.B. (2005). The structure of professional competence of a modern teacher. *Humanization of the educational process: Coll. Science works (edited by Prof. VI Sypchenko), XXVHL*, 33–42. [in Ukrainian].
3. Gushchina, T.N. (2001). *Formation of methodical competence of pedagogical workers of institutions of additional education of children in the course of advanced training*: diss. ... cand. ped. Science: 13.00.08, 252 [in Ukrainian].
4. Universal Declaration of Human Rights. Electronic resource. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/snow/995_015 [in Ukrainian].

5. Inclusive education is a requirement of the time. Electronic resource. Retrieved from <https://chop-osvita.gov.ua/inkluzivna-osvita-09-39-30-01-03-2019/> [in Ukrainian].
6. Inclusive education in Ukraine: together step by step. Electronic resource. Retrieved from https://www.irf.ua/inklyuzivna_osvita_v_ukraini_razom_krok_za_krokom/ [in Ukrainian].
7. Inclusive education. Electronic resource, Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> [in Ukrainian].
8. Inclusive education. Online encyclopedia "Wikipedia". Electronic resource. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F [in Ukrainian].
9. Kashkarev, G.V. (2008). Conceptual principles of formation in future teachers of pedagogical competence for the development of critical thinking in students. *Collection of scientific works of Berdyansk State Pedagogical University, 4*, 75–80 [in Ukrainian].
10. Kolupaeva, A. (2014). Inclusive education as a model of social order. *Special child: education and upbringing, 2*. Electronic resource. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/159118815.pdf> [in Ukrainian].
11. UN Convention on the Rights of the Child. Electronic resource. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [in Ukrainian].
12. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Electronic resource. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g7_1 [in Ukrainian].
13. The concept of inclusive education. Order of the Ministry of Education and Science of 01.10.2010 № 912 “On approval of the Concept for the

development of inclusive education”. Electronic resource. Retrieved from [https://www.kyiv-](https://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3239:shcho-take-inklyuzivne-navchannya&catid=98:kopmpk-materiali)

[oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3239:shcho-take-inklyuzivne-navchannya&catid=98:kopmpk-materiali](https://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3239:shcho-take-inklyuzivne-navchannya&catid=98:kopmpk-materiali) [in Ukrainian].

14. Muller, O.Y. (2019.). Development of methodological competence of university teachers in the context of inclusive education. Abstract of the dissertation of Candidate of Pedagogical Sciences, Retrieved from <https://www.dissercat.com/content/razvitie-metodicheskoi-kompetentnosti-prepodavatelei-vuza-v-usloviyakh-inklyuzivnogo-obrazov> [in Ukrainian].

15. Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine № 2736 of 32.12.2021 “On approval of the professional standard for professions “Primary school teacher of general secondary education”, “Teacher of general secondary education”, “Primary education teacher (with a diploma of a junior specialist)”. Electronic resource. Retrieved from: Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736.pdf [in Ukrainian].

16. Tsyulyupa, N.L. (2009). *Pedagogical conditions of formation of methodical competence of the future teacher of music in the course of instrumental preparation*: dis. ... cand. ped. science: 13.00.02. Kiev. [in Ukrainian].

17. Loreman, T., Deppeler, J. M., Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: a practical guide to supporting diversity in the classroom*. Sydney: Allen and Unwin. [in English].

Citation: V. Liubarets, H. Vasyliieva (2021). EDUCATIONAL WORKERS METHODOLOGICAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE LEARNING. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.11

Copyright V. Liubarets, H. Vasyliieva ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.12

UDC: 378.091.2:78

**AXIOLOGICAL AND ACMEOLOGICAL ASPECTS IN DEMOCRATIZATION
OF EDUCATION**

I. M. Syladiy, Candidate of Sciences in Education, Associate Professor

<http://orcid.org/0000-0003-4954-4554>

e-mail: siladiy@kmf.uz.ua

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Transcarpathian Region, Ukraine

The article has established that justice and solidarity, as two social values and principles of social organization, can be recreated in the educational process on all levels of continuous education. It has been clarified that in conditions of a global environmental crisis leaving little time for mankind to solve the problem of survival, environmental safety appears as a top-priority value of the highest order. Differences of democratic values have been identified. The article reveals universal democratic values, particularly human rights, tolerance, solidarity and environmental safety, along with peacefulness and merely moral values of mercy, conscience and responsibility which form the basis for the Pedagogical Constitution of Europe. Our analysis indicates that modernization of the education system in Ukraine at its present-day stage is directed towards development of fundamental science, Ukrainian and global cultural values. It has been established that the human-centred direction of education appears as the essential characteristics of the process of its democratization.

Key words: democratization of education, globalization, fundamental-philosophical view, anthropocentrism, education values.

General definition of the problem. In the wide range of relevant problems in philosophical interpretation of world development, special attention should be paid to the problem of development of education which provides the means to prepare a person to independent life. Education and upbringing were always in the epicentre of social relations, phenomena and processes. Even in the ancient world, they were discussed actively which is evidenced by treatises of Plato and Aristotle. In the medieval period, these problems became even more important. Although all education and culture was heavily influenced by theology at that time, education was still seen as the most effective way to prepare a person for further life. Over time, the development of mankind brought education – together with science and culture – to the role of determining factors of progress, and it was no coincidence. The society moves forward with the efforts of every generation, passing on knowledge, competencies, values, and the accumulated experience, bringing up the new generation with the ability to engage in independent creative activity. The most effective way of doing it is by means of education. Certainly, a person may enter the life space by independently learning culture and accumulating knowledge and experience through self-education and self-preparation. However, education makes this process considerably more efficient. After all, the said existences are delivered to the education applicant through reflection – consideration, generalization, interpretation – and with assessment from the viewpoint of theory and practice.

According to the definition suggested by P. Drucker, the modern world is the world of education, and the society is the “knowledge society.” The present-day information revolution strengthens this point, because a person is doomed to live a miserable life without knowledge and having necessary skills of how to use it. It is only knowledge, competencies and values developed by education that give a person confidence and support, ensure

independence and awareness of choice, and set the decisive sequence of actions that lead to success. So it is quite natural that the problem of education is a key issue for the present-day development of people, creativity and progress.

Exploration of the processes behind development of education is the topic for many research works, public discussions, parliamentary speeches in the developed countries of the world, and these activities resulted in a set of problems and contradictions that need to be defined and solved. One of the most relevant items is the problem (and task) of democratization of education, i.e. bringing the system of education in line with the needs and interests of society, and organizing this system in the context of the strategy for sustainable development. Quite literally, analysing this problem is the task that mankind cannot skip in its progress.

Many research works attempt to consider democratization of education. Unfortunately, many of them fail to explore the topic entirely. However, there is a visible emphasis on its relevance and the need for further exploration.

A considerable scientific interest for research can be found in the works on the philosophy of continuous education (V. Andrushchenko, V. Bekh, V. Kremin, V. Lutai, P. Saukh); continuous education and advanced vocational training (V. Bondar, L. Danylenko, H. Yelnikova, A. Kuzminskyi, L. Lukianova, V. Maslov, N. Nychkalo, V. Oliynyk, N. Protasova, L. Pukhovska, V. Putsov, L. Sigaieva, T. Sushchenko, T. Shamova); education for sustainable development (V. Bogoliubov, O. Pometun, N. Ridei, N. Semeniuk, O. Shevchenko); peculiarities of modern sciences: educology, educationology and education measurement (N. Kuzmenko, V. Luhovyi, V. Ogneviuk, K. Pakhotin, O. Prokaza, S. Sysoieva, A. Furman) [1].

With consideration of the relevance posed by the abovementioned problems and the urgent need to solve them, the author has chosen this topic as the subject for independent theoretical analysis.

Presentation of the core material. Education having an anthropocentric nature is the essential characteristics of the process for its democratization because it is directed to create the most optimal conditions to completely unlock abilities of every person and opportunities to realize all of their intellectual, creative and cultural potential, facilitate achievement of utmost freedom, along with the willingness to undertake responsibility for themselves, their family, local community, country and the planet in general.

In the national scientific thinking, the philosophy of anthropocentrism is conceptualized in the works by academician V. Kremen who emphasizes that “anthropocentrism is a new quality of philosophical understanding of a human being, which exceeds the scope of both the Renaissance anthropocentrism and humanism, and the philosophic anthropology, because it goes beyond them all”[2], as the modern post-industrial age is the era of a creative personality who does not fit into the established standards of thinking developed at previous stages of human history. In the scientist’s opinion, anthropocentrism seen as a new worldview philosophy focuses attention on the study of man in all of its essential manifestations, expression of the inner in-depth foundations of its existence, personality-based values, means and opportunities for their realization [2]. “The subject of anthropocentrism philosophy as noted by V. Kremen is the life of an individual seen as an entirety of the material and the ideal, the conscious and the unconscious, the finite and the infinite, the general and the national, the formal and the energetic phenomena” [2]. Thanks to the works of the academician and his followers, “anthropocentrism” is seen today as a “humanistically oriented approach to formation of a new human – an active, energetic personality, whose mind and soul live in harmony” [3], a human who is able to live a full life in the framework of democracy and recreate the democratic way of living.

V. Andrushchenko views sociological requests as demands to build education on the basis of the anthropocentrism principle, and sees them

literally as the shift of accents and placement of the human into the centre of the educational process, thus establishing the education applicant as the main subject and main goal of this process. Education should teach and educate a human with all of their humane qualities, life goals, reflections and doubts. For this purpose, we need to cognize the nature and understand the essence of man and of human existence in history, the present time, and the future [4].

The anthropocentrism of education is primarily expressed through the teacher's attitude to the child as the highest value. Every person should feel it from the very first day of staying at an educational institution. This attitude to pupils should remain until the last day of their attendance. Effectiveness and true results of anthropocentrism are primarily ensured by immediate communication between teachers and pupils. It is evident, for communication is a form of interaction in learning, and a form of cooperation between the teacher and the student, the educator and the pupil. This being said, every participant should take an active part in such communication, because one-sided communication is usually least effective. When teacher is the only active party in communication, it is perceived as moralizing and therefore it often causes dissatisfaction in pupils. S. Honcharenko emphasizes that the anthropocentric direction of education envisages a transition from the totalitarian to the humanistic paradigm of upbringing. In practice, it means achieving the atmosphere of mutual understanding, trust and insistence on high standards on the part of both the educator and the education applicants, the air of freedom, creativity and democracy that enables pupils and students to learn the laws of citizenship and democracy while still at school [5]. The principle of conformity to nature was formulated by J. Comenius and was further developed in the works of A. Diesterweg and J. Pestalozzi. As noted by V. Kovalchuk, today this principle is developing primarily in the context of

anthropocentrism as an organizational principle of personality-oriented teaching and democratization of education [6].

Today the principle of conformity to nature reinforced by the philosophy of anthropocentrism is implemented in inclusive education. In this context, UNESCO defines it as “the process of appeal for, and response to various needs of pupils through ensuring their participation in studies, cultural events and life of community, and reducing exclusion in education and the learning process” [7]. The goal of inclusive education – which can actually be implemented in democratic conditions only – is to improve the educational environment where all participants are open to diversity, where education applicants are guaranteed the satisfaction of their needs and respect for their abilities and opportunities to succeed. In practice, though, inclusive education is implemented in such a way that, with presumably similar treatment of every pupil, particular attention is paid to children with special needs. This being said, the conformity to nature of anthropocentrism (child-centrism) should take into account not only the natural peculiarities of a child, but also an attempt to go “beyond the limits,” that is, ensure correction of certain defects, medical treatment, and inclusion of such child into the full-valued life and education process as a full individual.

According to V. Kremen, it is the development of every person on the basis of their natural abilities in the time of transition to informational technologies and further on to the knowledge society, where success in production and living is seen as the main lever for further progress of mankind and development of a democratic way of life; he remarks that values of the new era (the progress of society) are defined as continuous renewal “which is implemented with the help of an ability of human intellect to comprehend reality, transform activity and add an element of novelty.” Therefore, the goal of education efforts should be a person characterized by a “conscious focus on acquisition of something new – knowledge, experience,

economic, political and cultural achievements, as well as a specific disposition to innovation"[2]. A. Toffler believes that a high-tech information society does not need millions of semiliterate people who agree to do monotonous work and humbly obey orders of their management. On the contrary, the modern society needs people capable of critical thinking, find their way in the new conditions of life, and establish new connections in the quickly changing world [8].

As remarked by Ye. Riabenko, the use of provisions of the anthropocentrism philosophy in conditions of democratization of the society in general, and democratisation of education in particular, is focused on formation of a free and responsible personality; establishment of democratic worldview mind-sets, opinions, values; ensuring conditions for free self-determination of every person to enable them to shape their own values in the form of life goals, leading motives and interests, aspirations and needs, principles etc [9].

Implementation of the anthropocentrism principle in the educational space is a social and philosophical precondition of strengthening the process of democratization of education, just as the humanitarian dimension of education opens the way for true democratism of the educational process. That is why the issue of humanization and humanitarization of education in the context of its democratization deserves special attention.

First of all, it is worth noting that the essence of the term "humanism" is interpreted as "something humane and inherent to a truly educated person," humanity as "humaneness, kindness, benevolence, mercy, neighbourly charity" (V. Dal) [10], and humanization, in the opinion of M. Romanenko, as "recognition of a human as a personality, of its right to freedom, realization of its abilities, and establishment of its welfare as the leading criteria of social relations" [11]. Hence humanism denotes the aspiration to humaneness, and bringing humanistic foundations to social relations. S. Sylkina notes that

modern humanism is often related to freethinking, various forms of non-theistic beliefs, critical thinking, democratic ideals and universal human values[12].

In the industrial society, the way for interaction of man with nature was mostly based on mechanistic principles inherent to technology and therefore it determined the thinking and activities of its representatives. Humanitarization opposes technocracism which is deeply rooted in the present-day educational space. Humanization of education should squeeze out the “heartless” technocracism, as it opposes totalitarian and authoritarian ways of conducting the pedagogical process [13], notes A. Sakun. In his turn, R. Yevsovych remarks that humanitarization of education is the means for global humanization of society which is required to overcome negative tendencies in the development of an industrial civilization [14].

The term “humanization” is interpreted differently in its psychological-pedagogical aspect. Some authors understand “humanization” as the need for humanitarization of the contents of education. As noted by V. Vozniak, usually humanitarization is understood as simply increasing the weight of humanitarian subjects as they play an important role in a person’s self-determination. In theory, humanitarization should oppose the scientification of education. However, if the changes are limited to mere redistribution of class hours in favour of certain subjects, there is no actual change at all. The pedagogical process itself has to be made more humanistic, as knowledge acquired in the form which is not inherent to the student’s ideas, expressed and studied in a formal way is never going to be used in practice [15]. That is why O. Honchar believes that humanitarization of education appears as upgrading the status of humanities, which envisages both increasing their weight and changes in the quality of their teaching, freeing them from primitive schematism, as well as in humanization, differentiation and customization of the teaching materials [16]. It enables education applicants

to acquire not only a certain amount of knowledge in a certain field, but also the universal human culture that serves as the basis for personal development. After all, as T. Sushchenko notes, “establishment of humanism for a person and in a person is only possible through culture” [17].

Particular attention is paid to humanitarization of non-humanitarian education, engineering and technical training. T. Shargun notes that the result of humanitarization of engineering and technical training should be the future specialists’ acquisition of basics of humanitarian and socio-economic sciences and mastering the culture of thinking; a high level of professional ethics and ability to reassess and analyse one’s own professional opportunities; understanding the social role of their future professional activity, legal and environmental awareness; ability for self-organization and management of a work team on the dialogic basis; the skill of learning new knowledge and passing it to others etc [18]. Because, as pointed out by N. Tsymbaliuk, humanitarization of education is meant to ensure preparation of people to effective living in conditions of changes and uncertainty, to facilitate formation of skills to identify problems and solve them in a rational way, and to stimulate the needs of productive and creative nature [19].

Other scientists are not inclined to equalize the processes of humanization and humanitarization of education. For example, R. Yevsovych treats humanization in a broader way – it is a “theoretical and practical orientation of the entire system of education on ensuring successful growing-up and socialization of every person, its mental, psychological and physical development, forming abilities for eco-friendly activity and active participation in the level of their society, country and so on” [20]. According to this approach, humanization of education envisages bringing to life the basic guidelines, the observance of which helps education applicants to realize that for the society, a person is not a means but the goal in itself. As noted by S. Brezhneva, since early childhood a person feels an interest for the outside

world, other people and themselves, and it promotes the person's formation as a personality [21]. According to O. Honchar, in this context humanization acts as a key element of the new pedagogical thinking that focuses attention on the person and the person's understanding of their own activity[16].

Some researchers interpret humanization of education as democratization of the nature of interaction between participants of the education process, where the teacher and the student enjoy equal rights by the extent of their knowledge and opportunities, and are active and parity partners. In the opinion of A. Verbytskyi, "humanistic conditions of learning, democratic relations between teachers and students, a creative environment of person-to-person interaction build one type of personality, while an authoritarian-bureaucratic technology of transmitting information creates an essentially different personality". This way of organizing a "pedagogical interaction" between participants of the educational process, where a student cannot be passive but is engaged into collective and complementary cooperation between equal participants of the process, helps to represent the in-depth essence of humanizing education.

As two mutually dependent processes, humanization and humanitarization of education launch realization of a principally new direction in education, which is connected with producing a harmoniously developed and professionally competent personality rather than an impersonalized future specialist. The humanistic direction of education changes the traditional idea of one of its goals – that of forming a system of knowledge and skills. These days, the humanistic goal of education requires urgent review of its contents that has to include not only latest scientific and technical information, but also humanitarian knowledge and skills that develop a student's personality, an education applicant's ability to engage in creative activity, the emotional and value-based attitude to the world and people, as well as a

system of moral and ethical ideas that determine a person's behaviour in various real-life situations [16].

Humanization and humanitarization of education induce the unity of professional, cultural and moral development of a personality. A well-known Ukrainian psychologist H. Ball distinguishes the central idea of humanizing education as orientation of the goals, essence, forms and methods of influence on the education applicant, and humanization of his development. He believes that the most important elements in humanization of education are as follows: humanistic reconsideration of main functions of education; humanisation of life for every pupil; implementation of humanistic foundations in the general organization of the education system; educators' love and respect for pupils / students; stimulation for development of subjective qualities in education applicants; introduction of dialogic principles in education; bringing up pupils / students in the spirit of humanistic values; development and activities of an educator as a subject of humanistically oriented education [22].

Hence, humanization and humanitarization of education in the context of its democratization should realize the person-oriented teaching aimed at humanization of socio-economic, civil-political and socio-cultural environment. That is, all those humanistic criteria of the educational process that are required for development of creative abilities and skills of education applicants. Humanization and humanitarization should cover all stages of continuous education, from preschool education to post-qualifying education ("lifelong learning"). At the same time, it is the classical university education, which has always set the framework for implementing the principles of freedom for education and person, and which provides the most suitable basis for all-round development of a personality. As pointed out by V. Briukhovetskyi, President of National University of Kyiv-Mohyla Academy, only "in universities we can create such conditions that enable a person to

bring their talent to light and understand what it is. One can create conditions for a person to feel the taste of freedom: just like a tree bud breaks in spring, the person will “open up” and suddenly realize what a great benefit it is to be free. To speak and act as you wish – of course, within certain limits of social norms and rules, but the way you want, and not the way you are ordered. These are the two things that only a true university can do” [23]. Hence the main task of a university consists in forming such a level of freedom that enables a person to implement their own life project in the form of a social contribution. In the opinion of L. Ryzhak, humanization and humanitarization of education are facilitated by the freedom of university life itself which covers various dimensions, from personal to institutional. These are interrelated, as cooperation between universities opens opportunities for mutual exchange of students and teachers both within the country and across the globe; use of foreign curricula, textbooks and other literature, as well as computer and network-based technologies. The principle of freedom in education envisages a wide autonomy for universities and democratization of their lives [24].

It is well-known that values direct, organize, and orientate a person’s behaviour to determine the goals of their activity. A person cognizes the world through the prism of values which regulate social behaviour throughout life. In accordance with the humanistic theory of A. Maslow and K. Rogers, modern education: originates from universal human values adjusted to suit specific values of various ethnic cultures; strives for self-actualization of personality; focuses on personal development on the basis of entirety and unity of mind and feelings, body and soul; ensures a person’s right to free choice of contents, forms and modes of education; is implemented with state and public support, attention, and cooperation rather than with formal management on the part of the authority [25].

The axiological platform of democratization of education is based on humanistic and at the same time universal human values which include as

follows: human rights, tolerance, justice, solidarity, environmental safety. Human rights are of special relevance today, while they act as an institutional, moral, ethics and civilization basis of the European values declared at the national and international level in conditions of democratization of social life, management and education. Human rights outline the boundaries of state authority by delimiting the field of citizens' life where the state cannot interfere, and the duties that the state has to fulfil in relation to its citizens. The priority of human rights over the rights of the state is the fundamental value of democracy. As a political system, democracy originated and is developing primarily within the state with which its main institutions are connected. That is why the issue of correlation between the human rights and the rights of the state emerges against the background of social-legal nature of the state. For example, O. Skrypniuk in his work "Social and legal state in Ukraine. Problems of theory and practice" emphasizes that the idea of a legal state provides for restricting its power to the benefit of the civil society and priority of citizens' rights over rights of the state, and the social nature of the state is directed towards ensuring civil rights for every member of the society [26]. In his turn, V. Horbatenko points out that human rights and freedoms are the value represented in all forms and procedures of democracy. In fact, democracy exists to protect and implement this value. It makes sense when every person is a carrier of certain inalienable rights and freedoms, even when many citizens neglect and disrespect these rights. A constitutional legal order in the framework of democracy is a system of relations that provides everyone with the highest possible extent of freedom of self-determination and self-activity [27].

Democratic political education is built on determination of main humanistic values, primarily freedom and dignity of every personality, and their natural inherent rights. It helps every citizen to evaluate the corresponding social order properly, realize their place and role in the state,

their rights and duties. As noted by V. Bereza, the main goal of political education is to teach a person how to find bearings in the complicated and contradictory world, represent and protect their interests with respect for interests and rights of others, and how to solve common problems together [28].

Tolerance as “respect, perception and understanding of the rich variety of cultures in this world” [29] is an integral element of patriotism of the 21st century, which is characterized not only with love of one’s nation, but also with respect for others, respect for every person regardless of their race, nationality, citizenship, religious beliefs etc. In H. Tkachenko’s opinion, it requires, first of all, to form a high culture of inter-ethnic communication, which should be based on the following humanistic principles: respect for a citizen guaranteed by his respect for others; adherence to cultural norms of freedom of speech; resolution of conflicts and contradictions based on preserving the opponent’s dignity; a person as the foundation, beginning and end of society [30].

Today, the most suitable and effective way of bringing up the younger generation and inculcating tolerance and respect for people of a different culture, religion, nationality or worldview is the multi-ethnic educational environment. Ye. Tvoryn points out that justice as one of the forms of moral behaviour and a fundamental value of ethical consciousness is considered at this stage mostly in a complex with other categories such as benevolence, freedom, respectfulness, and equality [31]. As a moral category, justice evaluates social reality which should be preserved or achieved. As a political value, it means, first of all, an equal freedom for all, the equality of rights and equality of everyone before the law. In addition, justice envisages equal opportunities for development of individual abilities and aspirations for everyone, and social support for personal efforts. That is why justice is incompatible with destruction of individuality or amputation of personality. Z.

Shevchenko points out that social justice strives for equality in the freedom of self-determination and self-actualization of every person. Observing the principle of social justice in conditions of democratization of the social space should ensure proper social mobility which enables every person to reach their social level with their own efforts, and achieve the social status they deserve. Natural and social differentiation of society members, which is a foundation of democracy and is supported by democracy, should acquire a positive meaning and be regulated by equality of rights [32].

As a social phenomenon, solidarity is characterized by horizontal ties (relations) of cooperation and interaction as opposed to vertical ties of authority and dependence. Classic sociology authors (A. Comte, E. Durkheim, M. Kovalevskyi) interpret solidarity as the main force that rallies the society and creates things common for everyone. In the modern sense, solidarity is characterized as the unity of beliefs and actions, mutual aid and support between members of a social group, mutual guarantees and joint responsibility. A Russian researcher A. Okara notes that solidarity can be defined as a principle of social existence that envisages situations when subjects of social relations combine resources and opportunities to achieve common goals. Meanwhile, interests of every subject should be in balance with interests of the community. In the scientist's opinion, solidarity should be viewed as a mechanism of social regulation, preservation and development of a collective organism, which helps to make the most of all society members' opportunities for the sake of their individual and common good [33]. As a scientific problem, solidarity is considered in modern discourse along with such ethical elements of existence as ethics of nonviolence, the problem of trust and loyalty, and it is also connected to them with mechanisms of self-organization and synergetic interaction, the soft power technology *etc* [34].

Conclusions. *It has been established that justice and solidarity, as two civil values and principles of social organization, can be recreated in the*

educational process on all levels of continuous education, and they can serve as the basis for out-of-school and extracurricular work. It has been clarified that in conditions of a global environmental crisis leaving little time for mankind to solve the problem of survival, environmental safety appears as a top-priority value of the highest order, and to be solved, it requires the use of all means of educational influence at various stages of preparing the new generation to life. Differences of democratic values have been established; such values can be only acquired indirectly at early stages of a child's socialization; environmental safety values are internalised since early childhood through gradual cognition of the environment. The article reveals universal democratic values, particularly human rights, tolerance, solidarity and environmental safety, along with peacefulness and merely moral values of mercy, conscience and responsibility, which form the basis for the Pedagogical Constitution of Europe that determines the principles and methodology for philosophy and policy of training a new teacher for the united Europe of the 21st century. Results of the analysis indicate that modernization of the education system in Ukraine at its present-day stage is directed towards development of fundamental science, as well as Ukrainian and global cultural values; also, there is orientation on the ideals of democracy and humanism as the key to existence and development of the civil society.

It has been established that the human-centred direction of education appears as the essential characteristics of the process of its democratization when the human becomes the focus of the educational process, its main subject and primary goal. Development of a humanistic direction in education, in the context of its democratization, is related to overcoming the phenomenon of technocracism as a way of thinking and acting. Humanization envisages recognition of a person's value as a personality, and humanitarization of education provides knowledge about man and forms

humanistic interpersonal relations. As two interdependent processes of education, humanization and humanitarization ensure the unity of professional, cultural and moral development of a personality. Humanization and humanitarization of education are most facilitated by the freedom of university life which covers various dimensions, from personal to institutional. The axiological platform of democratization of education is based on humanistic values and at the same time universal human values which include human rights, tolerance, justice, solidarity, and environmental safety. Along with peacefulness and other moral values, the abovementioned democratic values have laid the basis for the Pedagogical Constitution of Europe.

References:

1. Кондур О.С. (2018) Управління якістю освітніх систем в умовах глобалізації: теорія, методика організації, практика: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 488 с.
2. Кремень В.Г. (2011) Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-е видання. Київ : Т-во «Знання» України. 520с.
3. Вишневський О. (2008) Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів. *Освіта: всеукраїнський громадсько-політичний тижневик*. № 32/ 33. С. 10–11.
4. Андрущенко В.П., Андрущенко Т. В., Савельєв В.Л. (2014) Конституціоналізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір. Київ: «МП Леся», 460с.
5. Гончаренко С.У. (1997) Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 376 с.
6. Ковальчук В. Людиноцентризм як гуманістично орієнтований підхід до формування нової людини (2014). *Обрії*. № 1 (38). С. 32–34.

7. Інклюзивна освіта. *Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України* <http://ispukr.org.ua/?page_id=331#.YL0sq_n7SUK > (2021, січень, 12).
8. Тоффлер Э. (2003) Шок будущего. Москва: ООО «Издательство АСТ». 557 с.
9. Рябенко Є.М. (2014) Принцип людиноцентризму в управління вищою освітою: мотиваційні аспекти професійної діяльності викладача як суб'єкта освітнього процесу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. № 56. С. 33–42.
10. Даль В.И. (2000) Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Русский язык. Т. 1: А-З. 699с.
11. Романенко М.І. (2001) Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : монографія. Дніпропетровськ: Промінь. С. 34–39.
12. Силкіна С.О. (2012) Парадигма гуманізму в контексті сучасного філософського дискурсу. *Культура і сучасність: збірник наукових праць*. Київ: Міленіум. № 2. 262 с.
13. Сакур А. (2012) Проблема гуманізації освіти в контексті особисто-орієнтованого підходу. *Філософські обрії*. № 28. С. 193–201.
14. Євсович Р.В. (2012) Гуманізація та гуманітаризація вищої освіти в Україні: історичний контекст. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 5 (52). С. 79–87.
15. Возняк В.С. (2008) Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. 357 с.
16. Гончар О.В. (2010) Педагогічна взаємодія як ключова складова гуманізації навчального процесу у вищому навчальному закладі. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. № 2. С. 62–66.

17. Сущенко Т.І. (2014) Важливі тенденції суспільного розвитку та їх вплив на посилення педагогізації освітніх процесів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 35 (88). С. 323–330.
18. Шаргун Т.О. (2013) Гуманізація професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 29. С. 102–108.
19. Цимбалюк Н.М., Калініченко В.І. (2010) Проблеми гуманітаризації вищої освіти в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. №891 С. 176-179.
20. Євсович Р.В. (2013) Тезарусний підход до визначення поняття гуманізація та гуманітризація вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 2 (55). С. 58–68.
21. Брежнева С. (2015) Визначення змісту основних принципів гуманізації навчально-виховного процесу молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. №1 (120).С. 137 –141.
22. Балл Г.О. (1999) Гуманізація освіти в контексті сучасності: психолого-педагогічні орієнтири. *Освіта і управління*. № 3. С. 21–34.
23. Брюховецький В. (2001) Києво-Могилянська академія: десять років відновлення. *Вища школа*. № 2-3. С. 3–21.
24. Ryzhak L. (2008) Humanization of higher education in Ukraine in the context of the Bologna process. *Socio-humanitarian problems of human*. Issue 3. P. 14–22.
25. Барліт О. (2013) Аксіологічні аспекти громадянської освіти. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід: матеріали Першої науково-практичної конференції* (Острог, 19 черв. 2013 р.) / відп. ред. О. С. Батіщева. Острог: ГО «Центр демократичного лідерства, Національний університет «Острозька академія». С. 27-29.

26. Скрипнюк О.В. (2000) Соціальна, правова держава в Україні. Проблеми теорії і практики. Київ: [Б.в.], 2000. 600 с.
27. Горбатенко В. (2006) Ценностные аспекты реформирования политической системы Украины. *Политический менеджмент*. № 3. С. 9–12.
28. Береза В. (2015) Демократизація суільних відносин як головна умова функціонування політичної системи і просвітництва. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія. Філософія. Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. 37. С. 10–17.
29. Декларация принципов терпимости. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года (1995). *Законодавство України*. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_503 > (2021, січень, 12).
30. Ткаченко Г. (2013) Деякі аспекти гуманізації освіти в контексті глобалізації і вимог Болонського процесу. *Нова педагогічна думка*. № 1.2. С. 15–18.
31. Творин Є.Б. (2005) Справедливість як необхідна умова суільного розвитку. *Мультиверсум: філософський альманах*. № 48. <<http://multiversum.com.ua/index.php/journal/issue/archive> > (2021, січень, 12).
32. Шевченко З.В. (2007) Соціальна справедливість як головний чинник суільної диференціації в умовах демократизації суільного простору. *Матеріали V Міжнародної конференції: Розвиток демократії і демократична освіта в Україні. Тези доповідей. 8-10 листопада 2007 р.* Київ, С. 30.
33. Окара А. (2010) Социальная солидарность как основа нового «миростроительного» проекта. *Перспективы*. <<http://www.perspektivy.info/print.php?ID=51931> > (2021, січень, 12).

34. Ridei N., Pavlenko D., Plakhotnik O., Gorokhova T., Popova A. Concept of forming the company innovation strategy. *Academy of Strategic Management Journal*, 2019, 18 (Special Issue 1), p. 1-6.

References:

1. Kondur O.S. (2018) *Upravlinnia yakistiu osvitnikh system v umovakh hlobalizatsii: teoriia, metodyka orhanizatsii, praktyka: monohrafiia*. Ivano-Frankivsk: NAIR, 488 s. [in Ukrainian].
2. Kremen V.H. (2011) *Filosofiiia liudynotsentryzmu v osvitnomu prostori*. 2-e vydannia. Kyiv: T-vo «Znannia» Ukrainy. 520s. [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy O. (2008) *Liudynotsentryzm yak pedahohichna problema na tli suchasnykh tsyvilizatsiinykh protsesiv*. *Osvita : vseukrainskyi hromadsko-politychnyi tyzhnevnyk*. № 32/ 33. S. 10–11. [in Ukrainian].
4. Andrushchenko V.P., Andrushchenko T. V., Saveliev V.L. (2014) *Konstytutsializatsiia osvitnoho prostoru Yevropy: aksiolohichni vymir*. Kyiv: «MP Lesia», 460s. [in Ukrainian].
5. Honcharenko S.U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichni slovnyk*. Kyiv: Lybid. 376 s. [in Ukrainian].
6. Kovalchuk V. *Liudynotsentryzm yak humanistychno orientovanyi pidkhid do formuvannia novoi liudyny* (2014). *Obrii*. № 1 (38). S. 32–34. [in Ukrainian].
7. *Inklyuzyvna osvita*. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy <http://ispukr.org.ua/?page_id=331#.YL0sq_n7SUK > (2021, sichen, 12). [in Ukrainian].
8. Toffler Э. (2003) *Shok budushcheho*. Moskva: OOO «Yzdatelstvo AST». 557 s. [in Ukrainian].
9. Riabenko Ye.M. (2014) *Pryntsyp liudynotsentryzmu v upravlinnia vyshchoiu osvitoiu: motyvatsiini aspekty profesiinoi diialnosti vykladacha yak*

subiekta osvitnoho protsesu. Humanitarnyi visnyk ZDIA. № 56. S. 33–42. [in Ukrainian].

10. Dal` V.I. (2000) Tolkovy`j slovar` zhivogo velikoruskogo yazy`ka: v 4 t. Moskva: Russkij yazy`k. T. 1: A-Z. 699s. [in Russian].

11. Romanenko M.I. (2001) Humanizatsiia osvity: kontseptualni problemy ta praktychnyi dosvid: monohrafiia. Dnipropetrovsk: Promin. S. 34–39. [in Ukrainian].

12. Sylkina S.O. (2012) Paradyhma humanizmu v konteksti suchasnoho filozofskoho dyskursu. Kultura i suchasnist: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: Milenium. № 2. 262 s. [in Ukrainian].

13. Sakun A. (2012) Problema humanizatsii osvity v konteksti osobysto-oriientovanoho pidkhodu. Filozofski obrii. № 28. S. 193–201. [in Ukrainian].

14. Ievsovykh R.V. (2012) Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia vyshchoi osvity v Ukraini: istorychnyi kontekst. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. № 5 (52). S. 79–87. [in Ukrainian].

15. Vozniak V.S. (2008) Spivvidnoshennia rozsudku i rozumu yak filozofsko-pedahohichna problema. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. 357 s. [in Ukrainian].

16. Honchar O.V. (2010) Pedahohichna vzaiemodiia yak kliuchova skladova humanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi. Naukovi zapysky. Seriia : Pedahohika. № 2. S. 62–66. [in Ukrainian].

17. Sushchenko T.I. (2014) Vazhlyvi tendentsii suspilnoho rozvytku ta yikh vplyv na posylennia pedahohizatsii osvitnikh protsesiv. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. Vyp. 35 (88). S. 323–330. [in Ukrainian].

18. Sharhun T.O. (2013) Humanizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv zaliznychnoho transportu. Pedahohika formuvannia tvorchoi

osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. Vyp. 29. S. 102–108. [in Ukrainian].

19. Tsymbaliuk N.M., Kalinichenko V.I. (2010) Problemy humanitaryzatsii vyshchoi osvity v Ukraini. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. №891 S. 176-179. [in Ukrainian].

20. Ievsovykh R.V. (2013) Tezarusnyi pidkhod do vyznachennia poniattia humanizatsiia ta humanitryzatsiia vyshchoi osvity. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. № 2 (55). S. 58–68. [in Ukrainian].

21. Brezhneva S. (2015) Vyznachennia zmistu osnovnykh pryntsyviv humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu molodshykh shkolariv na urokakh muzychnoho mystetstva. Molod i rynek. №1 (120).S. 137 –141. [in Ukrainian].

22. Ball H.O. (1999) Humanizatsiia osvity v konteksti suchasnosti: psykholoho-pedahohichni oriientyry. Osvita i upravlinnia. № 3. S. 21–34. [in Ukrainian].

23. Briukhovetskyi V. (2001) Kyievo-Mohylianska akademiia: desiat rokiv vidnovlennia. Vyshcha shkola. № 2-3. S. 3–21. [in Ukrainian].

24. Ryzhak L. (2008) Humanization of higher education in Ukraine in the context of the Bologna process. *Socio-humanitarian problems of human.* Issue 3. P. 14–22. [in English].

25. Barlit O. (2013) Aksiolohichni aspekty hromadianskoi osvity. Aktualni problemy hromadianskoi osvity: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy Pershoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Ostroh, 19 cherv. 2013 r.) / vidp. red. O. S. Batishcheva. Ostroh: HO «Tsentr demokratychnoho liderstva, Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». S. 27-29. [in Ukrainian].

26. Skrypniuk O.V. (2000) Sotsialna, pravova derzhava v Ukraini. Problemy teorii i praktyky. Kyiv: [B.v.], 2000. 600 s. [in Ukrainian].

27. Gorbatenko V. (2006) Czennostny`e aspekty` reformirovaniya politicheskoy sistemy` Ukrainy`. Politicheskij menedzhment. № 3. S. 9–12. [in Russian].
28. Bereza V. (2015) Demokratyzatsiia supilnykh vidnosyn yak holovna umova funktsionuvannia politychnoi systemy i prosvitnytstva. Visnyk instytutu rozvytku dytyny. Seriia. Filosofiia. Pedahohika. Psykholohiia: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. Vyp. 37. S. 10–17. [in Ukrainian].
29. Deklaratsyia pryntsyfov terpymosty. Utverzhdena rezoliutsyei 5.61 Heneralnoi konferentsyy YuNESKO ot 16 noiabria 1995 hoda (1995). Zakonodavstvo Ukrainy. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_503 > (2021, sichen, 12). [in Ukrainian].
30. Tkachenko H. (2013) Deiaki aspekty humanizatsii osvity v konteksti hlobalizatsii i vymoh Bolonskoho protsesu. Nova pedahohichna dumka. № 1.2. S. 15–18. [in Ukrainian].
31. Tvoryn Ye.B. (2005) Spravedlyvist yak neobkhidna umova suspilnoho rozvytku. Multyversum: filosofskyi almanakh. № 48. <<http://multiversum.com.ua/index.php/journal/issue/archive> > (2021, sichen, 12). [in Ukrainian].
32. Shevchenko Z.V. (2007) Sotsialna spravedlyvist yak holovnyi chynnyk suspilnoi dyferentsiatsii v umovakh demokratyzatsii sotsialnoho prostoru. Materialy V Mizhnarodnoi konferentsii: Rozvytok demokratii i demokratychna osvita v Ukraini. Tezy dopovidei. 8-10 lystopada 2007 r. Kyiv, S. 30. [in Ukrainian].
33. Okara A. (2010) Soczial`naya solidarnost` kak osnova novogo «mirostroytel`nogo» proekta. Perspektivy`. <<http://www.perspektivy.info/print.php?ID=51931> > (2021, si`chen`, 12). [in Russian].

34. Ridei N., Pavlenko D., Plakhotnik O., Gorokhova T., Popova A. Concept of forming the company innovation strategy. Academy of Strategic Management Journal, 2019, 18 (Special Issue 1), p. 1-6. [in English].

Citation: I. M. Syladiy (2021). AXIOLOGICAL AND ACMEOLOGICAL ASPECTS IN DEMOCRATIZATION OF EDUCATION. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.12

Copyright I. M. Syladiy ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.13

UDC 378.147:004.9

**COMPUTER-BASED MANAGEMENT OF PRE-SERVICE TEACHERS'
INDEPENDENT WORK**

Iryna Vakulenko, PhD student

<http://orcid.org/0000-0002-0768-990X>

e-mail: vakulenko.iryana@gmail.com

**Myroslav Zhaldak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Academician of NAES of Ukraine**

<http://orcid.org/0000-0001-5570-2235>

e-mail: m.i.zhaldak@npu.edu.ua

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

The paper is devoted to the issue of managing independent work of students of pedagogical universities under the conditions of educational informatization. The conducted analysis of the literature identifies such key aspects of students' independent work as independence (self-regulation) of students and its orientation by the teacher. This requires finding effective ways to manage educational and cognitive activities of students based on

widespread use of information and communication technologies, especially under the current conditions of blended and distance learning, i.e., the transition to computer-based management of students' independent work. There is a review of the main approaches to the defining of "independent work of students" and "management of students' learning activities". The functional model of management of students' independent work is presented. Following the defined model, it is noted about the importance of achieving an effective combination of management of students' cognitive activity by the teacher as well as their own self-management. The authors emphasize the importance of increasing the independence level at the end of learning disciplines and studying at the university. It is focused on need to use a specially designed learning environment of the university for the effective implementation of computer-based management of students' independent work. Besides, there is a focus on necessity in preparing both academic staff and students for managing students' independent work and using information and communication technologies. The main components of the computer-based learning environment for managing students' independent work of the National Pedagogical Dragomanov University are reviewed. The authors have analyzed the findings of the survey on the use of computer-based tools for managing students' independent work by the academic staff. The main advantages of their use have been also clearly determined.

Keywords: pre-service teachers; independent work of students; management of students' independent work; computer-based management; computer-based learning environment.

аспірантка, Вакуленко І. В.; доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Жалдак М. І., Комп'ютерно орієнтоване управління самостійною роботою майбутніх учителів / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Стаття присвячена проблемі управління самостійною роботою

студентів педагогічних університетів в умовах інформатизації освіти. Здійснений аналіз літератури дав змогу виокремити такі ключові аспекти самостійної роботи студентів, як самостійність (саморегуляція) студентів та її спрямованість з боку викладача, що вимагає пошуку ефективних шляхів управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів на засадах широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в сучасних умовах змішаного та дистанційного навчання, тобто переходу до комп'ютерно орієнтованого управління самостійною роботою студентів. Узагальнено основні підходи стосовно визначення понять «самостійна робота студентів» та «управління навчальною діяльністю студентів». Подано й обґрунтовано функціональну модель управління самостійною роботою студентів. Керуючись визначеною моделлю, відзначено важливість досягнення ефективного поєднання управління з боку викладача та самоуправління студентом власною пізнавальною діяльністю. Щодо останнього автори підкреслюють важливість збільшення ступеня самостійності на кінець навчання окремих дисциплін і взагалі навчання в університеті. Для ефективної реалізації комп'ютерно орієнтованого управління самостійною роботою студентів наголошено на потребі використання спеціально спроектованого середовища навчання, а також формування готовності як науково-педагогічних працівників, так і студентів до управління самостійною роботою студентів та використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянуто основні компоненти комп'ютерно орієнтованого середовища навчання і управління самостійною роботою студентів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Проаналізовано результати проведеного опитування щодо використання науково-педагогічними працівниками університету у власній професійній

діяльності комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів та визначено основні переваги їх використання.

Ключові слова: майбутні вчителі; самостійна робота студентів; управління самостійною роботою студентів; комп'ютерно орієнтоване управління; комп'ютерно орієнтоване середовище навчання.

Вступ. Аналіз тенденцій розвитку освітніх систем в європейських країнах, в тому числі вищої освіти в Україні, дав змогу дійти висновку, що в швидкозмінному високотехнологічному суспільстві здатність та уміння навчатися впродовж всього життя є однією з ключових вимог до сучасного фахівця [1]. У зв'язку з цим все більше уваги приділяється діяльності університетів щодо створення умов для самостійної роботи студентів та управління нею. Адже саме самостійна робота, виступаючи і як засіб залучення студентів до пізнавальної активності та управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю, і як форма організації навчального процесу, найбільше сприяє формуванню та розвитку у студентів таких якостей, як самостійність, здатність до творчого саморозвитку, самоосвіти, самоуправління та самоконтролю, що є запорукою неперервного професійного вдосконалення майбутнього фахівця.

Разом з тим, самостійна робота студентів заслуговує на особливу увагу і в зв'язку з закономірною реорганізацією освітнього процесу в закладах вищої освіти на збільшення її обсягу за рахунок аудиторних занять (понад 50% навчального часу відводиться на позааудиторну самостійну роботу), що далеко не завжди супроводжується якісним наповненням змісту самостійної роботи; достатнім контролем її результатів; варіативністю завдань з урахуванням складності, об'єму та часу на виконання; індивідуальних нахилів та здібностей студентів;

якісним навчально-методичним забезпеченням; цілеспрямованою чіткою організацією, систематичністю і неперервністю.

Загальна постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Тому перед викладачами постає низка вимог щодо перегляду та вдосконалення підходів до управління самостійною роботою студентів, пошуку ефективних засобів управління, використання управлінського потенціалу навчально-методичного забезпечення дисциплін, тобто модернізації процесу та технологій навчання. Особливої актуальності дана проблема набуває під час підготовки майбутніх педагогічних кадрів, адже вчитель, який має досвід самостійного навчання (активної самоосвітньої діяльності), здатний навчити і своїх учнів саморегуляції та управління власною пізнавальною діяльністю.

Розв'язанням вказаної проблеми може стати використання поряд з традиційними засобами навчання комп'ютерно орієнтованих, що дає змогу інтенсифікувати, активізувати самостійну навчально-пізнавальну діяльність, максимально забезпечити зворотний зв'язок студента та викладача і підготувати, окрім того, майбутнього вчителя до життя та праці в інформатизованому суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутності та науковим і методологічним засадам самостійної роботи студентів приділяли увагу у своїх роботах як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники: В. К. Буряк, Дж. Броуд (J. Broad) [2], Д. Гаррісон (D. Garrison) [3], В. Жиджюнайте (V. Žydžiūnaitė) [4], С. Кассіді (S. Cassidy) [5], Ф. К. Кенді (P. C. Candy), К. Кестен (C. Kesten), В. Р. Мейєр (W. R. Meyer) [6], О. Г. Мороз, П. І. Підкасистий [7], Л. Томас (L. Thomas) [8], [9], М. Хілі (M. Healey), К. Хокінгс (C. Hockings) [10], Б. Дж. Циммерман (B. J. Zimmerman) [11] та інші. Процес навчання як процес управління розглядався багатьма педагогами та психологами, тому пошуку ефективних шляхів управління

навчально-пізнавальною діяльністю присвячували свої роботи як класики психолого-педагогічної науки, так і сучасні дослідники: С. І. Архангельський [12], В. П. Беспалько [13], Я. Вермунт (J. Vermunt) [14], В. М. Глушков [15], Т. О. Дмитренко [16], О. М. Довгялло [15], П. Я. Гальперін, В. В. Костіна, Ю. І. Машбиць [17], О. Є. Ріхтер [18], Н. Я. Сайгушев [19], Н. Ф. Тализіна [20], К. Л. Ющенко [15], В. А. Якунін, К. В. Ярьсько [21] та інші. Інформатизація освіти сприяє інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій як в навчальний процес, так і в самостійну роботу студентів, тому широкого розповсюдження набули дослідження зі створення і використання електронних засобів навчання, розробки та впровадження комп'ютерно орієнтованих систем та середовищ навчання у працях В. Ю. Бикова [22], [23], М. І. Жалдака [24], Н. В. Морзе [25], Е. Сумуера (E. Sumuer) [26], Ю. В. Триуса, М. А. Умрик [27], В. М. Франчука, та інших.

Однак мало висвітленим залишається питання комп'ютерно орієнтованого управління самостійною роботою майбутніх учителів, що сприяє підвищенню загальної результативності навчання, формуванню здатності майбутніх вчителів до особистого самоуправління навчальною діяльністю, до самостійного вдосконалення своєї професійної майстерності впродовж всього життя та до навчання своїх майбутніх учнів організовувати власну пізнавальну діяльність.

Мета і завдання дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні функціональної моделі управління самостійною роботою студентів та визначення умов ефективної реалізації комп'ютерно орієнтованого управління самостійною роботою майбутніх учителів.

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовувались наступні **методи**: теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів навчально-методичних джерел, спостереження за самостійною роботою студентів, опитування.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота студентів виступає багатоаспектною, багатогранною, неоднозначною категорією педагогіки, що призводить до породження великої кількості різних підходів стосовно розуміння її сутності. Так, самостійну роботу студентів визначають як навчальну діяльність, управління якою опосередковано здійснюється викладачем, або її вид (А.І. Кузьмінський, С.У. Гончаренко, В.А. Козаков); роботу студента або спосіб роботи студента без безпосередньої участі педагога, але за його завданням (Б.П. Єсипов, І.Е. Унт); форму організації навчання (О.Г. Мороз); педагогічний спосіб організації учіння та управління самостійною діяльністю студента (П.І. Підкасистий); також її вважають методом (В.К. Буряк) та прийомом навчання [1, с. 53].

Тобто самостійна робота студентів з одного боку, з боку викладача, є формою організації самостійної навчальної діяльності студентів, системою педагогічних умов для управління самостійною діяльністю студентів, засобом залучення студентів до самостійності, а з іншого, з боку студента, – навчальною діяльністю, особливою формою учіння, певним її видом, самостійною навчальною діяльністю, що розвиває самоорганізацію.

Таким чином, однією з основних ознак самостійної роботи студентів є самостійність студентів, але за умови педагогічного управління, опосередкованого супроводу, методичної підтримки, контролю з боку викладача.

Об'єктом же управління самостійною роботою в системі навчання, як зазначає П. І. Підкасистий [7, с. 73], є діяльність студентів. Але для забезпечення ефективного управління самостійною роботою студентів необхідно, щоб не лише викладач займав активну позицію, а й студент виступав суб'єктом управління власною навчальною діяльністю, тобто здійснював особисте самоуправління процесом цілеспрямованого

накопичення навчального досвіду. Зрозуміло, що студент може здійснювати управління навчально-пізнавальною діяльністю лише після прийняття мети цієї діяльності, за якою визначається напрям навчання. В підтримку цього твердження виступають і закордонні дослідження, які сформувались в теорію так званого **саморегульованого навчання** (SRL – «Self-Regulated Learning») як дуже актуальної та цінної концепції передусім вищої освіти [5].

Саморегульоване навчання є процесом самонаправлення, за допомогою якого студенти трансформують розумові здібності в академічні навички, пов'язані з виконанням завдання або розв'язуванням задачі. Навчання розглядається як діяльність, яку студенти здійснюють для себе випереджальним чином, а не як прихована подія, що відбувається з ними у відповідь на подання матеріалу викладачем. В разі саморегульованого навчання студенти проявляють ініціативу в своїх зусиллях, керуються особисто поставленими цілями та стратегіями, контролюють процес навчання не тільки на когнітивному, метакогнітивному і поведінковому рівнях, але також з точки зору мотивації і емоцій [11, с. 65]. Іншими словами, саморегульоване навчання допомагає студентам управляти своїми думками, поведінкою і емоціями для того, щоб успішно орієнтуватися в процесі навчання.

Саморегульоване навчання згідно популярної циклічної моделі американського дослідника в галузі психології освіти Б. Циммермана [11, с. 67] є рекурсивним процесом, який характеризується трьома різними фазами: **продуманість, виконання і саморефлексія**. На етапі продуманості студенти встановлюють свої цілі навчання, обирають відповідні стратегії навчання і проводять попереднє оцінювання своєї здатності досягати мети (самоефективності) і активувати свої попередні знання. На етапі виконання студенти контролюють свій навчальний процес з точки зору підтримки уваги, використання стратегій

самонавчання, управління часом, управління і/або конфігурації навчального середовища та можливого пошуку допомоги. На третьому етапі студенти оцінюють свій навчальний процес, зокрема, досягнення результатів навчання з урахуванням поставлених цілей і обраних стратегій. Тобто, фаза продуманості належить до процесів, які виникають до докладання зусиль стосовно навчання, фаза виконання – до процесів, що виникають в процесі навчання, фаза саморефлексії – до процесів, які виникають після докладання зусиль стосовно навчання. Водночас для кожної з фаз саморегульованого навчання підкреслюється важливість мотивації та вольових стратегій.

Передбачається, що для досягнення осмисленого навчання (на відміну від заучування напам'ять), розвитку навичок самоосвіти студенти повинні активно регулювати власну навчальну діяльність, в зав'язку з чим роль викладача полягає в управлінні саморегульованим навчанням студентів. Для впливу на навчальну діяльність студентів Я. Вермунт та Н. Верлуп [14, с. 270] виокремлюють стратегії навчання з різним ступенем зовнішнього регулювання (від дуже високого до дуже низького), та відповідно різним ступенем контролю, який повинні здійснювати студенти над власним навчанням (від дуже низького до дуже високого), узгодженість між саморегуляцією та зовнішньою регуляцією навчання виникає в разі їх сумісності [3], [14]. Окрім того, зовнішнє регулювання розглядається [14] не лише як безпосередня діяльність викладача, а й як контроль, який можна здійснювати через використання задач, навчальних матеріалів, комп'ютерної системи та інших регулюючих складових навчального середовища.

Аналізуючи наукові роботи зарубіжних педагогів і психологів, зокрема британських Дж. Броуда, Ф. Кенді, К. Кестена, М. Хілі, можна дійти висновку, що існує багато близьких за значенням термінів до самостійної роботи студентів, але найбільш близьким за змістом та

найчастіше використовуваним в системі вищої освіти аналогом є «**незалежне (самостійне) навчання**» («*independent learning*»), що підтверджує також в своїй роботі [28, с. 51] О. М. Палеха.

Дж. Броуд підкреслює [2, с. 119], що незалежне навчання не є новою концепцією і не є концепцією, в якій існує універсальна узгодженість щодо його визначення, адже ряд дослідників використовують численні терміни, синоніми для опису незалежного навчання (*autonomous learning, independent study, self-directed learning, self-learning* тощо), які означають одне і те саме, але часто використовуються в різних контекстах та педагогічних ситуаціях. Тобто плутанина існує через велику кількість термінів та можливих інтерпретацій цих термінів, приймаючи один із термінів як незалежне навчання, вважаючи, що інший термін означає щось зовсім інше, а це, в свою чергу, ускладнює практикам пошук чіткого тлумачення стосовно незалежного навчання.

Цієї думки дотримуються і Л. Томас та ін., зазначаючи в своєму дослідженні, що здійснювалось за замовленням Академії вищої освіти (HEA) та Агентства із забезпечення якості вищої освіти (QAA) Великобританії, що «в літературі та в більшості навчальних закладів немає єдиного визначення або навіть ясності щодо того, що таке незалежне навчання... Ця плутанина пов'язана, принаймні частково, з різними поглядами на самостійність студентів, роль персоналу, цілі та переваги незалежного навчання, підходи до навчання, які будуть використовуватися» [8, с. 55].

Разом із тим, в своєму огляді літератури з незалежного навчання, присвяченому шкільній освіті, В. Мейер [6, с. 11] констатує, що для опису незалежного навчання найбільш поширеним терміном є «саморегульоване навчання», який було розглянуто вище.

Вказані науковці також зазначають, що незалежне навчання є ключовою особливістю університетської освіти, яке має ряд таких ознак

як: «відповідальність студентів за навчання; вибір та постановка власних цілей; вибір що, коли і як вивчати; моніторинг власного прогресу; розвиток здатності досліджувати та критично оцінювати; оцінювання та роздуми про вивчене здійснюється в рамках програми навчання з академічною підтримкою» [10, с. 3].

В своїй роботі про самостійну позааудиторну роботу в британському науковому дискурсі О. Пелеха, підсумовуючи, зауважує, що незалежне навчання – багатоаспектне поняття, яке трактується як: 1) освітня філософія; 2) підхід до організації навчання, що розвиває самостійність студента; 3) етап процесу формування самостійної особистості в навчальному процесі; 4) компонент навчального процесу, що відбувається поза аудиторією; 5) метод; 6) процес [28, с. 51].

Однак, варто зазначити, що незалежне навчання, як стверджує в збірнику ефективних практик незалежного навчання Л. Томас [9, с. 4], «може - і дійсно відбувається - під час лекцій, семінарів тощо, наприклад, якщо студентів просять розділитись на групи та попрацювати разом над поставленою проблемою». Тобто незалежне навчання, як і самостійна робота, може бути як аудиторним так і позааудиторним.

В рамках зазначених загальноприйнятих уявлень про незалежне навчання існують і відмінності. Зокрема, ступінь структури та управління, що передбачаються в рамках незалежного навчання, варіюються від високо структурованого, спрямовуваного незалежного навчання до повністю автономного навчання. Разом із тим у зарубіжних дослідженнях існує консенсус щодо того, що за незалежного навчання не передбачається лише проста робота студентів наодинці, а підкреслюється важлива роль викладачів, академічного персоналу в забезпеченні та підтримці незалежного навчання від заохочення та виховання до структурування через посередництво та управління,

забезпечення належного балансу контролю з боку викладача та ступеня самоуправління студента [6, с. 11], [8, с. 18], [3, с. 23], [29, с. 907].

Зазвичай, закордонні дослідники протиставляють «залежного» та «незалежного» учня. Залежний учень – це пасивний одержувач, який сприймає вчителя як експерта в процесі навчання та вбачає свою роль як другорядну або залежну. Навпаки, незалежний учень навчається активно, спрямовуючи і регулюючи власне навчання, та сам стає експертом в галузі навчання. Здатність систематизувати, об'єднувати знання та опрацьовувати навчальний матеріал без втручання вчителя відрізняє незалежного від залежного учня [6, с. 11].

Широко визнаною є думка, що завдання студентів полягає в тому, щоб протягом навчання перейти від залежних учнів до незалежних, що проявляється як два види переходів: перехід до вищої освіти та перехід від вищої освіти до незалежного навчання. Для здійснення такого переходу та розвитку автономії студентів призначене саме **«спрямовуване незалежне навчання»** (*«directed independent learning»*), за допомогою якого до кінця навчання в бакалавраті студенти могли б стати ефективними незалежними учнями [8, с. 34], [29, с. 911].

При цьому Л. Томас та інші [8], с. 4] спрямовуване незалежне навчання трактують як навчання, в процесі якого студенти керуються змістом навчальної програми, педагогікою та оцінюванням, підтримуються персоналом з використанням відповідних навчальних середовищ та навчальних ресурсів, включаючи бібліотеки та онлайн матеріали, беруть активну роль у власному навчальному досвіді самостійно або у співпраці з іншими студентами. Однак без уявлення про навички та процеси самоуправління навчальною діяльністю студентів або ж самоспрямовуваного навчання, розробляти навчальні середовища, використання яких сприяє розвитку самостійності студентів, надзвичайно складно [29, с. 901].

Концепція спрямовуваного незалежного навчання включає в себе два аспекти [8, с. 11]:

- незалежність (самостійність) – також характеризується багатьма іншими термінами, такими як саморегульоване навчання (self-regulated learning), самоспрямовуване навчання (self-directed learning), самокероване навчання (self-managed learning) [4, с. 337];
- спрямовуваність – наявність певної структури або підтримки в доповнення до незалежного аспекту.

Таким чином, важливість педагогічного управління, опосередкованого контролю, методичного супроводу, підтримки, спрямовуваності самостійної роботи студентів або ж незалежного навчання підкреслюється як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, що безпосередньо і є однією з характерних її ознак.

Спираючись на попередні міркування та загальноприйняті тлумачення самостійної роботи студентів, можна впевнено стверджувати, що управління самостійною роботою студентів здійснюється передусім на двох рівнях як двосторонньої єдності двох видів управління: самоуправління студента та опосередкованого управління (за завданнями, інструкціями, без особистої участі викладача, за допомогою роздаткових матеріалів, комп'ютерних засобів тощо) з боку викладача, одним з завдань якого є сформувати навички самостійної пізнавальної діяльності студентів, в результаті чого досягається поступовий перехід від управління до самоуправління (через співуправління) власною пізнавальною діяльністю. Звісно, це не заперечує існування управління самостійною роботою студентів в ширших масштабах: на рівні кафедр, факультету, університету або міністерства.

Варто відзначити, що ідея управління навчально-пізнавальною діяльністю набула свого розвитку в 1950-х роках завдяки інтенсивним

розгортанням робіт з кібернетики, науки про загальні основи управління, використанню її ідей в педагогіці (згодом – методиках навчання) у зв'язку з дослідженням програмування та активно використовувалась в концепціях програмованого навчання.

Теорія програмованого навчання була заснована на ідеях біхевіоризму або його радянському варіанті – рефлексології, згідно яких навчання йде за принципом «стимул – реакція – підкріплення», тобто навчання вважалось однією з форм поведінки індивіда, і для її формування необхідними є постійні підкріплення (стимули) у вигляді виконання певних завдань, правильних відповідей, позитивних оцінок та перспектив подальшого просування в оволодінні навчальним матеріалом і отримання нових знань [30], с. 553]. Головна ідея програмованого навчання полягає в управлінні учінням, навчальними діями учня відповідно до наперед складеної програми, в якій детально описані не тільки кінцеві і проміжні результати навчання, а й процес їх здобування. Іншими словами, в програмі описувався алгоритм пізнавальних дій, де вказувалися послідовні мікроетапи опанування одиниці знань або дій, тобто єдність змісту навчання і методу, обраного її авторами як найадекватнішого щодо мети і завдань освітньої підготовки. Саме завдяки цьому, на думку В. М. Глушкова та ін. [15, с. 153], «в програмованому навчанні відкриваються нові можливості управління пізнавальною діяльністю учнів, широкого використання найраціональніших методів, забезпечення потрібної частоти зворотного зв'язку, врахування індивідуальних особливостей учнів, усунення стихійності, притаманної звичайному процесові навчання, підвищення його результативності».

Однак, вже в 70-ті роки ХХ ст. популярність програмованого навчання швидко згасла у зв'язку з великою трудомісткістю і вартістю роботи щодо складання програм для програмованого навчання,

програмованих підручників та посібників, особливо комп'ютерних, у зв'язку з необхідністю повного оновлення методів навчання і способів взаємодії педагога та учнів, відсутністю в достатній кількості та великою вартістю комп'ютерів, виникненням негативного ставлення до програмованого навчання через сприйняття його як одностороннього використання кібернетичного підходу до явищ педагогіки, як ототожнення управління технічними системами і процесом навчання. Проте, на думку деяких дослідників, на сучасному етапі розвитку науки і техніки можливості застосування програмованого навчання у практиці вищої школи потребують подальшого дослідження вже на новому, осучасненому технічному та психолого-педагогічному підґрунті.

Аналіз психологічних теорій навчання щодо можливостей їх використання в реалізації вимог кібернетики до управління процесом учіння були всебічно та глибоко розкриті в роботах психолога Н. Ф. Тализіної, в яких вона визнала найбільш адекватною психологічною основою управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів теорію поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна. Розвиток і впровадження програмованого навчання, на думку Н. Ф. Тализіної [20, с. 11], може бути успішним лише за умови гармонійного поєднання вимог сучасних психолого-педагогічних теорій до закономірностей навчального процесу; загальних законів кібернетики, як загальної теорії управління; технічних засобів навчання, орієнтованих на обрану модель навчання та управління освітнім процесом.

На основі теорії поетапного формування розумових дій можна було реалізувати новий підхід до вивчення процесу управління учінням через формування знань через діяльність, що веде до них та є об'єктом управління, вона стала теоретичною основою в трактуванні процесу навчання як процесу управління. В багатьох педагогічних монографіях того часу зазначалось, що будь-яка навчальна діяльність завжди

підлягає управлінню. Як зауважує педагог-технолог В. П. Беспалько, таке управління навчально-пізнавальною діяльністю реалізується або через безпосередні управляючі впливи викладача, або через опосередковані управляючі впливи з використанням комп'ютерних засобів (технічних засобів навчання, відповідних штучних пристроїв), підручників, або через самоуправління студентом стосовно себе [13, с. 118].

Для відображення специфіки використання управління в педагогіці та педагогічній психології в працях багатьох дослідників почали використовувати особливий термін – «педагогічне управління», в методиці навчання конкретних предметів – «методичне управління». Більш широкого використання в педагогічній науці термін «педагогічне управління» набув в 1990-х роках з розвитком педагогічного менеджменту, тобто у зв'язку з розглядом аспекту управління як управління освітніми установами.

Зокрема, того часу широкого розповсюдження набули дослідження з проблем інформатизації та автоматизації процесів управління системою освіти. Так під керівництвом В. Ю. Бикова [22] в 1980-х роках було розроблено і впроваджено в промислову експлуатацію першу і другу черги автоматизованої системи управління Міністерства України, розгорнуто дослідження з психолого-педагогічних та організаційно-педагогічних засад автоматизації процесів управління в освіті, зокрема автоматизованих систем організації і планування навчально-виховного процесу.

Проблема дослідження управління самостійною роботою студентів тісно пов'язана з поняттям управління, зокрема **управління навчальною діяльністю**, до визначень якого підходять як правило з таких позицій:

- як діяльність викладача, через яку забезпечується цілеспрямований вплив на студентів через прогнозування, планування, організацію,

контроль, корекцію, регулювання, аналіз їхньої діяльності та досягнення поставлених освітніх цілей (Г. В. Єльнікова, В. В. Костіна, Ю. І. Машбиць, В. Р. Михальська, Б. Є. Стариченко та ін.);

- як цілеспрямований, систематичний вплив викладача на колектив студентів або окремого студента як на суб'єкт цієї діяльності для досягнення заданих результатів навчання (С. І. Архангельський, В. П. Беспалько, М. В. Буланова-Топоркова, Н. Ф. Талізін, П. І. Підкасистий, Л. О. Рябченко, О. С. Сиротина, Л. В. Шкерина, та ін.) або активний вплив педагогів і студентів на параметри об'єкта творчості (навчальна діяльність, науково-дослідна робота, індивідуальна робота та ін.) з метою досягнення освітніх цілей (Т. О. Дмитренко, К. В. Ярьсько);
- як взаємодія викладача та студентів, що передбачає взаємну зміну суб'єктів цієї взаємодії та самого процесу взаємодії, орієнтованого на досягнення освітніх цілей (Л. В. Верзунова, Є. Ю. Ігнат'єва, Ю. І. Машбиць, Т. М. Хлєбнікова, Т. І. Шамова та ін.).

Водночас в основі кожного з підходів до визначення управління навчально-пізнавальною діяльністю лежить досягнення поставлених освітніх цілей.

Слід зауважити, що для розуміння сутності управління самостійною роботою студентів варто розглядати різні аспекти даної категорії в залежності від предмета дослідження та методологічного підходу до розгляду логіки управління в широкому розумінні та, зокрема, управління навчальною діяльністю. До побудови управління склалися такі методологічні підходи, як функціональний (процесний), системний, кібернетичний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний (адаптивний), ціннісний, ситуаційний, синергетичний, оптимізаційний, дослідницький та інші.

В разі акцентування на технології управління, структурі управлінської діяльності викладача, на процесному підході до управління слід брати за основу трактування управління навчальною діяльністю як «діяльність» викладача з реалізації сукупності певних кроків або етапів управління. В разі акцентування на механізмі управління, організаційних схемах та умовах їх реалізації, на системно-кібернетичному підході слід брати за основу трактування управління навчальною діяльністю як педагогічний «вплив» викладача. В разі акцентування на суб'єкт-суб'єктних відносинах управління, на створенні умов для розкриття, реалізації і розвитку потенціалу особистості, на особистісно-діяльнісному, синергетичному та рефлексивному підходах слід брати за основу трактування «взаємодію» викладача зі студентом. Тобто управління самостійною роботою студентів є складним процесом, і тому його осмислення може здійснюватися з різних точок зору, за кожною з яких розглядається певне коло управлінських завдань.

Однак варто відмітити, що останнім часом в педагогічній літературі науковці все частіше для опису управління навчальною діяльністю звертаються до такої категорії як «взаємодія», надаючи перевагу так званому рефлексивному управлінню [19, с. 13035], згідно якого метою спільної діяльності викладача та студентів є розвиток у студентів здатності до самоуправління та самореалізації в освітньому процесі. Тобто метою є створення умов для забезпечення осмислення і переосмислення свого досвіду, іншими словами активізації рефлексії своєї навчальної діяльності. Таким чином здійснюється управління процесами самоуправління. В такому разі педагог та студенти вважаються суб'єктами управління, які однаково зацікавлені в результатах спільної праці. Об'єктом же управління виступає цілісна навчальна ситуація, а в основі таких взаємин лежать розуміння, довіра та співпраця. Тобто через рефлексивне управління стимулюється

саморегульоване навчання студентів, що є в свою чергу підґрунтям самостійної роботи.

Суб'єкт-суб'єктне гуманне співробітництво всіх учасників педагогічного процесу та визнання керівної функції педагога і функції самоуправління студента також є змістовною ознакою особистісно-діяльнісного та гуманістичного підходів в умовах управління навчальною діяльністю студентів, за яких забезпечується високий рівень децентралізації педагогічного впливу, гнучкості та адаптованості педагогічної системи [16, с. 104-105].

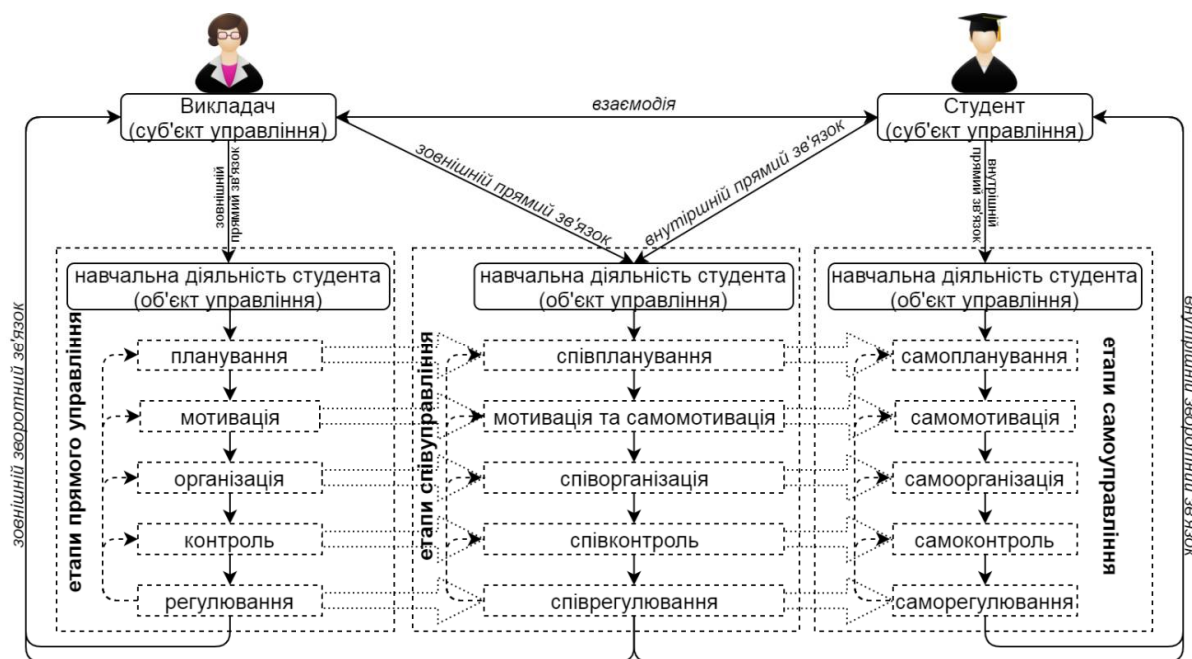
Зміст управління, в тому числі управління в навчальному процесі самостійною роботою студентів, науковці розкривають на основі функціонального (процесного) підходу, згідно з яким управління розглядається як процес, що складається з сукупності неперервних взаємопов'язаних між собою видів діяльності суб'єкта управління, або, що те саме, управлінських функцій (етапів управління), кожна з яких також є процесом, що складається з пов'язаних між собою управлінських дій. В такому разі період часу від постановки мети, цілей або визначення завдань управління до їх реалізації або завершення виконання називають **циклом управління**. Або іншими словами, як зазначає Є. М. Хриков [31, с. 85], управлінський цикл є сукупністю таких, що взаємопов'язані, послідовно змінюють одна одну, підпорядкованих одній меті функцій управління, комплексна реалізація яких забезпечує успішне виконання управлінських завдань.

Ідею циклічного управління навчальною діяльністю підтримує багато педагогів, виокремлюючи ті чи інші етапи або функції управління. В контексті управління самостійною роботою студентів на основі аналізу літературних джерел в роботі [1] було обґрунтовано вибір наступних функцій (етапів) управління: планування, мотивація, організація,

контроль, регулювання, та розкрито їх зміст в процесі управління з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Враховуючи функціональний, системний, гуманістичний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний підходи до управління самостійною роботою студентів та теорію саморегульованого навчання, побудуємо **функціональну модель управління самостійною роботою студентів** (рис. 1), що включає такі структурно-функціональні компоненти:

- суб'єкти управління (викладачі та студенти), які виконують взаємопов'язані управлінські функції;
- об'єкт управління (навчальна діяльність студентів);
- прямі та зворотні зв'язки.

Рис. 1. Функціональна модель управління самостійною роботою студентів

Згідно кібернетичного підходу будь-яка модель управління складається з органу управління, об'єкта управління, необхідних засобів управління, а також прямого і, якщо управління циклічне або ж замкнуте, зворотного зв'язку [18], с. 58]. В загальному випадку об'єктом управління може бути діяльність окремого студента, групи студентів, навчальна

ситуація, навчальний процес, навчальний заклад тощо. Управління самостійною роботою студентів здійснює викладач, який планує, організовує, контролює, регулює самостійну навчальну діяльність студентів, а також забезпечує відповідну мотивацію і створює умови для досягнення студентом мети діяльності. Водночас не лише викладач управляє самостійною навчальною діяльністю студента, а й студент здійснює самоуправління власною навчальною діяльністю, прийнявши мету своєї діяльності. Тобто самостійна навчальна робота студентів може здійснюватись успішно лише за умови управління як з боку викладача, так і самого студента. В такому разі саме навчальна діяльність стає об'єктом управління.

Одним із завдань викладача під час управління самостійною роботою є залучення студента до процесу співуправління та поступове збільшення частки самоуправління. На початку вивчення дисципліни, а також на молодших курсах управління самостійною роботою студентів доцільно здійснювати з використанням більш детальних приписів студентської діяльності, надаючи перевагу прямому управлінню, а вже за мірою просування у навчанні дисципліни, а також за мірою переходу з курсу на курс – поступово переходити через співуправління до самоуправління, уникаючи повного виключення управління з боку викладача для забезпечення контролю та результативності навчання. Для цього у викладача є набір педагогічних впливів: від прямої алгоритмізації (приписів – що, як і в якій послідовності виконувати) до вказівок, зауважень, пропозицій, оцінювання, завдань евристичного, дослідницького, творчого характеру.

Іншими словами, викладач в процесі управління самостійною роботою студентів навчає студентів, як управляти власною навчальною діяльністю, орієнтуючи їх у новому навчальному матеріалі, спочатку виконуючи самостійно функції управління, потім все більше і більше

залучаючи студентів до виконання функцій з самоуправління цією діяльністю, відпускаючи важелі свого впливу. В такому разі студент на кінець завершення навчання стає, так би мовити, незалежним здобувачем нових знань, умінь та навичок, що дозволяє йому вільно почуватись в швидкозмінному високотехнологічному суспільстві та бути готовим до постійної самоосвіти. Залучення та заохочення студентів до самоуправління власною навчальною діяльністю, педагогічно виважене поєднання управління та самоуправління повинно здійснюватись протягом всього навчання в університеті. Водночас, самоуправління превалює в позааудиторній самостійній роботі, пряме управління – в аудиторній.

Зокрема, педагог-дослідник Беспалько В.П. зауважує, що «всі міркування про необхідність самостійності учнів у навчанні нічого не варті, якщо їх систематично не навчають самоуправління власною навчальною діяльністю, тобто самоконтролю і самокорекції, спочатку шляхом явного подання еталонів для перевірки навчальних дій, а потім навчання методів самоперевірки дій не тільки за допомогою еталонів, а й іншими способами» [13, с. 120].

Отже, управління самостійною роботою студентів передбачає використання видів управління як системи, які відповідно до робіт харківських педагогів-дослідників на чолі з Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько [16], [21, с. 12] будемо трактувати наступним чином: пряме управління з боку викладача – студент діє за запропонованими алгоритмами діяльності; співуправління – студент діє за планом, за яким направляється його діяльність і в якому передбачена наявність підказок, навідних запитань, евристичних приписів тощо; самоуправління – студент ставить перед собою мету, для досягнення якої самостійно обирає шляхи її реалізації.

В основі управління динамічними системами, в тому числі педагогічними, як зазначає С. І. Архангельський [12, с. 65], лежить **принцип зворотного зв'язку**, оскільки наявність зворотного зв'язку дозволяє враховувати ті чи інші зміни в стані системи та вносити відповідні корективи в її функціонування, здійснювати регулювання перебігу керованого процесу, а це можливо в разі замкнутого (циклічного) управління, тобто управління з наявністю зворотного зв'язку. В разі замкнутого управління в педагогічних системах розрізняють прямий (процес передавання повідомлень від викладача до студента) та зворотний зв'язок (процес передавання повідомлень від студента до викладача).

Таким чином для систематичного управління самостійною роботою студентів та регулювання процесу його перебігу необхідно передбачати в інформаційних взаємодіях викладача та студентів канали прямого і зворотного зв'язку. В залежності від суб'єкта управління прямий та зворотний зв'язок можна розділити на зовнішній (від, до викладача) та внутрішній (від, до студента). Через *зовнішній прямий зв'язок* передаються пояснення викладача, вказівки, настанови, завдання, відомості про досліджуваний об'єкт тощо; через *внутрішній прямий зв'язок* здійснюється процес самонаправлення, за допомогою якого студенти трансформують розумові здібності в академічні навички, пов'язані з виконанням завдань, або докладають власні зусилля щодо встановлення цілей, вибору стратегій навчання, підтримки уваги, виконання та контролю власної навчальної діяльності. Через *зовнішній зворотний зв'язок* визначається викладачем рівень засвоєння навчального матеріалу, порівняння результатів навчання з запланованими на основі відповідей студентів, результатів контрольних робіт, тестів, спостережень педагога, питань студентів до викладача; через *внутрішній зворотний зв'язок* здійснюється порівняння та

оцінювання досягнутих результатів навчання з урахуванням поставлених цілей особисто самим студентом. Водночас, як зазначає Ю. І. Машбиць [17, с. 69], процес навчання, або управління навчальною діяльністю не повинен трактуватись лише з кібернетичного боку на рівні інформаційних процесів та зводиться до реалізації прямих і зворотних зв'язків, а розглядатись і на психологічному рівні як взаємодія між викладачем та студентом, що реалізується за допомогою педагогічного спілкування.

Управління в широкому розумінні здійснюється за допомогою засобів управління. В контексті управління самостійною роботою студентів дидактичним засобом управління виступає комплексне навчально-методичне забезпечення дисципліни, основу якого складають засоби навчання. З іншого боку, в разі розгляду процесу навчання як процесу управління можна провести також умовну паралель та розглядати засоби навчання як засоби управління.

Засоби навчання умовно поділяють на традиційні та засоби інформаційно-комунікаційних технологій. Українські педагоги-дослідники в своїх роботах поряд з терміном *«інформаційно-комунікаційні технології»* використовують термін *«комп'ютерно орієнтовані технології»* [22], [24]. Термін *«комп'ютерно орієнтований»* набув широкого використання в дисертаційних дослідженнях і в інших контекстах: *«комп'ютерно орієнтоване навчання»*, *«комп'ютерно орієнтована система навчання»*, *«комп'ютерно орієнтовані засоби навчання»*, *«комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище»* тощо. З розвитком ІКТ подальшими проявами цього терміну стали *«ІКТ-орієнтований»* [22], *«веб-орієнтований»*, *«хмаро-орієнтований»*, що в деякому сенсі є підмножинами терміну *«комп'ютерно орієнтований»*, але з акцентом на інші дидактичні та технічні можливості.

Зокрема, в роботі [24, с 4] наголошується на важливості такої складової пізнавальної діяльності, як самостійна робота студентів, яку

саме на основі спеціально розробленої комп'ютерно орієнтованої методичної системи необхідно ретельно планувати, контролювати, педагогічно виважено і цілеспрямовано здійснювати управління нею відповідно до цілей і завдань навчання та виховання.

На сьогодні засоби ІКТ (інформаційні, комунікаційні, управлінські) для викладача перетворилися з простого інструменту для навчання в багатофункціональний інструмент для створення різноманітних освітніх можливостей щодо супроводження самостійної навчальної діяльності студентів в цифровому середовищі навчання [25].

Серед засобів ІКТ можна виокремити такі засоби, використання яких дозволяє здійснювати планування, організацію, супровід, моніторинг, аналіз, корекцію самостійної навчальної діяльності студентів в навчанні та контроль з метою підтримки постійної пізнавальної активності, розвитку здатності до самоуправління в освітньому процесі та досягнення заданих цілей навчання. Такі засоби ІКТ можна назвати **комп'ютерно орієнтованими засобами управління самостійною роботою студентів**, а управління – **комп'ютерно орієнтованим**.

Власний педагогічний досвід, аналіз науково-методичної літератури дають змогу виокремити основні переваги, яких можна досягти на основі використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів на відміну від традиційних:

- збільшити швидкість доступу до масивів різноманітних повідомлень;
- забезпечити інформаційне середовище для взаємодії між студентами, а також між студентами та викладачами в позааудиторний час;
- створити умови для активізації пізнавальної діяльності студентів в позааудиторний час;
- створити можливості для систематичного оцінювання і вимірювання результатів виконання самостійної роботи, тобто налагодити

швидкий, систематичний та зручний зворотний зв'язок щодо засвоєння навчального матеріалу студентами, а не лише під час проведення контрольних робіт, заліків, тобто час від часу, із значними перервами та з великим запізненням і в недостатньому обсязі;

- підвищити рівень участі в консультаціях та обговореннях студентів, які охочіше ставлять питання через комп'ютерно орієнтоване середовище на відміну від очного спілкування;
- забезпечити оперативний зворотний зв'язок під час проходження педагогічної практики, коли студенти знаходяться за межами університету;
- забезпечити управління самостійною роботою студентів в разі значного збільшення її обсягу, що відбувається, наприклад, в умовах карантину або пандемії з переходом на вимушене дистанційне навчання;
- однаково якісно управляти самостійною роботою різних студентів з різним рівнем підготовки та різними здібностями до навчання, тобто забезпечити індивідуалізацію навчання, адаптацію до здібностей, можливостей та інтересів студентів, використовуючи таким чином диференційований підхід в навчанні з формуванням індивідуальних траєкторій;
- забезпечити інклюзивну модель навчання для студентів з особливими освітніми потребами.

Однак, різноманітність засобів ІКТ може призводити на певних етапах навчання різних дисциплін під керівництвом різних викладачів до сповільнення темпу навчання та зниження рівня пізнавальної активності, але ці недоліки можна подолати завдяки уніфікації інтерфейсу користувача та способів обміну даними в межах єдиного інформаційного простору університету.

Так В. Ю. Биков, розглядаючи поняття єдиного інформаційного простору системи освіти, виокремлює таку характерну його ознаку, як наявність в ньому спеціально створених однотипних мережних електронних ресурсів, спрямованих на забезпечення освітніх цілей інтегрованої сукупності інституціональних педагогічних систем, однією з штучно побудованих підсистем яких є навчальні середовища, що входять до такого простору та структура і складові яких створюють необхідні умови для досягнення цілей навчально-виховного процесу [23].

Дослідники, підкреслюючи специфіку навчального середовища закладу освіти та засоби ІКТ, що застосовуються в ньому для підтримки процесу навчання, використовують різноманітні тотожні терміни («інформаційно-освітнє середовище», «комп'ютерно орієнтоване середовище навчання», «ІКТ-навчальне середовище» тощо) та тлумачать їх різним чином, що демонструє ємкість його сутності.

В рамках даного дослідження **комп'ютерно орієнтоване середовище навчання, спрямоване на управління самостійною роботою студентів**, розглядатимемо як сукупність інтегрованих в єдиний освітній простір засобів, ресурсів та технологій, в тому числі комп'ютерно орієнтованих, використання яких сприяє досягненню освітніх цілей та забезпечує взаємодію між суб'єктами навчального процесу, комп'ютерно орієнтоване управління самостійною роботою студентів на всіх етапах педагогічного управлінського циклу в процесі навчання, ефективну самостійну навчальну діяльність студентів з урахуванням зростання ступеня їх самостійності.

Управління самостійною роботою майбутніх вчителів в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (НПУ імені М. П. Драгоманова) здійснюється в комп'ютерно орієнтованому середовищі навчання (рис. 2), до структури якого входять наступні основні компоненти:

- Веб-система університету (розроблена на основі системи управління вмістом сайту Joomla), що складається з низки web-сайтів факультетів, інститутів, підрозділів та є відправним інтегруючим компонентом для доступу до інших систем;
- Інформаційно-аналітична система управління освітнім процесом (розроблена на основі автоматизованої системи управління закладом вищої освіти «Деканат» від ПП «Політек-СОФТ»), що призначена для автоматизації планування та обліку навчального процесу. Зокрема, в системі міститься програмний модуль «ПС-Журнал успішності-Web» (електронний журнал), що забезпечує можливості реєстрації поточної успішності студентів та здійснення її всебічного аналізу;
- Електронна бібліотека (розроблена на основі бібліотечно-інформаційної системи «ІРБІС»), що дозволяє забезпечити доступ викладачам та студентам до навчальних та наукових матеріалів.
- Система управління електронними курсами університету (розроблена на основі системи управлінням навчанням Moodle), що виступає відправним пунктом в неперервному доступі закритим групам студентів до структурованих навчально-методичних матеріалів, з'ясування термінів виконання завдань, проходження навчальних (тренувальних) та контрольних тестів, отримання консультацій, перегляду навчального рейтингу; викладачам – до можливості проведення анкетувань та опитувань, здійснення моніторингу активності студентів, аналізу результатів навчання, вчасного коригування траєкторії навчальної діяльності [1, с. 61].
- Платформи хмарних сервісів для освіти, хмарні сервіси та сховища даних (Google Workspace for Education, Microsoft Office 365 Education тощо), що призначені для забезпечення можливості зберігання та поширення навчально-методичних матеріалів, спільної роботи

студентів та викладачів, організації виконання спільних завдань. Для забезпечення аутентифікації користувачів та доступу до інструментів інформаційно-освітнього середовища використовуються корпоративні облікові записи Google Workspace for Education в домені університету pri.edu.ua.

- Електронні засоби комунікації (Gmail, Google Meet, Microsoft Teams, Viber, Telegram, Zoom тощо).

Рис. 2. Комп'ютерно орієнтоване середовище навчання і управління самостійною роботою студентів НПУ імені М. П. Драгоманова

Проведений аналіз науково-методичної літератури [26], власний педагогічний досвід дозволяють вказати основні умови, за наявності яких комп'ютерно орієнтоване управління самостійною роботою студентів стає ефективним:

- готовність викладача до управління самостійною роботою студентів та використання відповідних комп'ютерно орієнтованих засобів;
- готовність студента як суб'єкта співуправління та самоуправління до самостійної роботи та використання відповідних комп'ютерно орієнтованих засобів [26];

– спеціально спроектоване комп'ютерно орієнтоване середовище навчання і управління самостійною роботою студентів з належною матеріально-технічною базою та навчально-методичним забезпеченням.

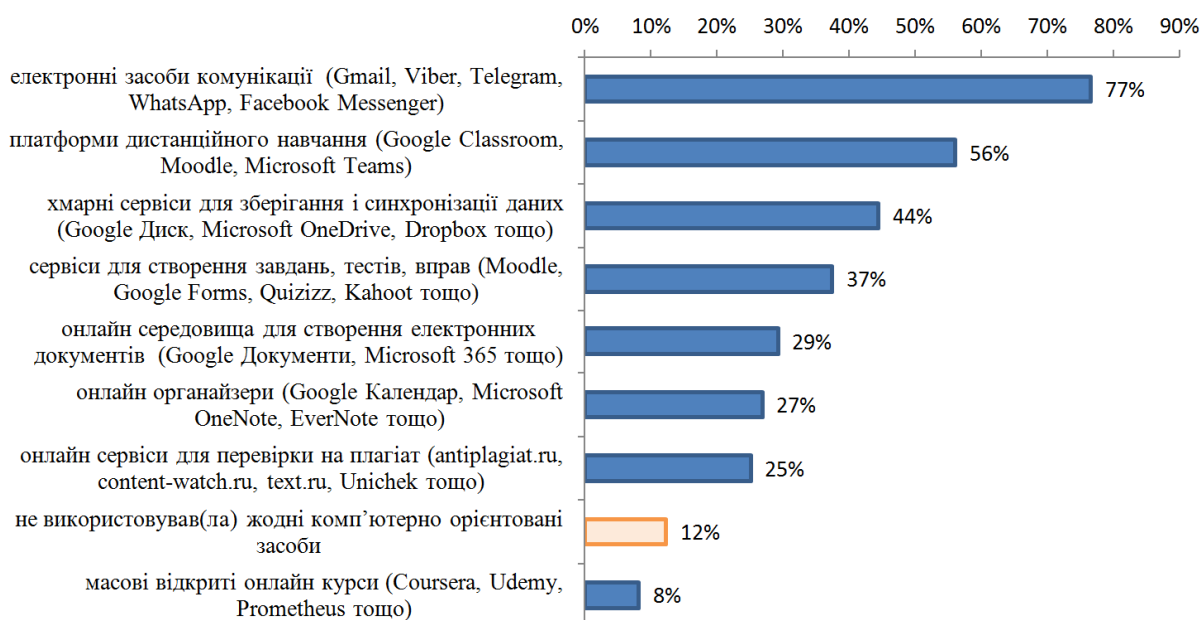
В НПУ імені М. П. Драгоманова технологічна компонента готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів забезпечується в результаті навчання на другому курсі бакалаврату дисципліни «Сучасні інформаційні технології». В процесі навчання даної дисципліни майбутніх учителів засоби ІКТ виступають, по-перше, предметом навчання, по-друге, засобом управління власною самостійною роботою, по-третє, засобом управління самостійною роботою майбутніх учнів.

Технологічна компонента готовності науково-педагогічних працівників НПУ імені М. П. Драгоманова до управління самостійною роботою студентів та використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління забезпечується в результаті проходження підвищення кваліфікації за програмою Центру цифрових освітніх технологій НПУ імені М. П. Драгоманова «Цифрові освітні технології», розробленою одним з авторів даного дослідження (у співавторстві) [27]. Метою навчання даного курсу, в першу чергу, є підвищення рівня ІКТ-обізнаності науково-педагогічних працівників університету, необхідне для проведення дистанційного та змішаного навчання, в тому числі управління самостійною роботою студентів, а також навчального процесу з гармонійним та раціональним використанням комп'ютерно орієнтованих освітніх технологій; розширення знань та отримання практичних навичок щодо використання комп'ютерно орієнтованого середовища навчання НПУ імені М. П. Драгоманова, проєктування

комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів.

Для з'ясування стану щодо використання науково-педагогічними працівниками у власній професійній діяльності комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів на базі Центру цифрових освітніх технологій НПУ імені М. П. Драгоманова було проведено опитування (в 2020 році). У дослідженні взяли участь 191 викладач з 11 факультетів.

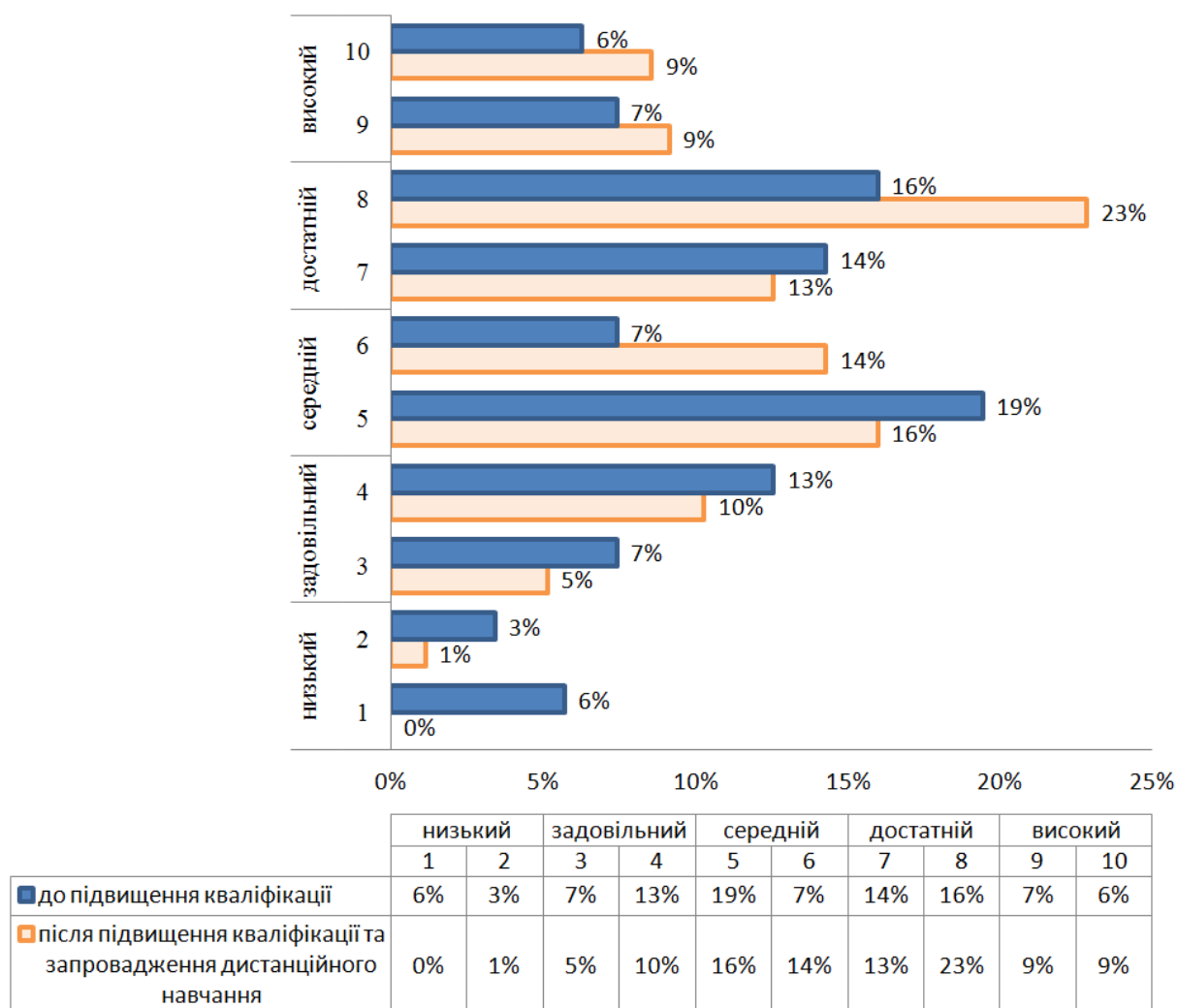
В результаті опитування було з'ясовано, що для управління самостійною роботою студентів викладачі використовують наступні комп'ютерно орієнтовані засоби (рис. 3): електронні засоби комунікації – 77% опитаних; платформи дистанційного навчання – 56% опитаних; хмарні сервіси для зберігання і синхронізації даних – 44%; сервіси для створення завдань, тестів, вправ – 37%; онлайн середовища для створення електронних документів – 29%; онлайн органайзери – 27%;

Рис. 3. Розподіл використання викладачами комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів

онлайн сервіси для перевірки на плагіат – 25%; масові відкриті онлайн курси – 8%. Не використовують комп'ютерно орієнтовані засоби для управління самостійною роботою студентів 12% опитаних викладачів.

Викладачам також було запропоновано оцінити власну готовність до використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів за 10 бальною шкалою (рис. 4), де «1-2 бали» – низький рівень готовності, «3-4 бали» – задовільний рівень, «5-6 балів» – середній, «7-8 балів» – достатній, «9-10 балів» – високий. Змістовної характеристики даних рівнів респондентам не було запропоновано,

Рис. 4. Рівень готовності викладачів до використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів оскільки завданням дослідження було самостійне суб'єктивне оцінювання викладачами своєї діяльності з використання комп'ютерно

орієнтованих засобів в процесі управління самостійною роботою студентів.

Аналіз результатів опитування дає підстави для висновку, що більшість викладачів (19% – «5 балів») визначають свій рівень готовності щодо використання комп'ютерно орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів як середній, 16% – як достатній («8 балів»), 13% – як задовільний («4 бали»); 6 % – як найнижчий («1 бал»), так і найвищий («10 балів») рівень.

Це свідчить про те, що існує потреба у підвищенні рівня ІКТ-обізнаності науково-педагогічних працівників університету, особливо в умовах карантину та вимушеного дистанційного навчання, під час якого переважає саме самостійна робота студентів з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій. В результаті запровадження дистанційного навчання та проведення підвищення кваліфікації викладачів університету готовність до використання комп'ютерно-орієнтованих засобів управління самостійною роботою студентів змінилась наступним чином: більшість викладачів вже визначають свій рівень готовності як достатній 23% («8 балів»), 9%- як найвищий («10 балів»), 1% – як низький («2 бали»). Найнижчий рівень («1 бал») не було зафіксовано в ході дослідження.

Висновки. Самостійна робота студентів є одним з основних компонентів вищої освіти, що сприяє підвищенню загальної результативності навчання, формуванню здатності майбутніх вчителів до самостійного вдосконалення своєї професійної майстерності впродовж всього життя та до навчання своїх учнів організувати власну пізнавальну та самостійну діяльність; виступає багатозначною категорією дидактики як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі, але ключовими її ознаками є самостійність за умови педагогічного управління, опосередкованого супроводу, методичної спрямованості,

підтримки, контролю з боку викладача. Самостійна навчальна робота студентів може здійснюватись успішно лише за умови управління як з боку викладача, так і самого студента. Водночас для формування творчої особистості студента важливо досягати ефективного поєднання прямого управління та самоуправління самостійною роботою зі збільшенням частки самоуправління на кінець навчання окремих дисциплін і взагалі навчання в університеті.

Інноваційна спрямованість навчання, стрімкий розвиток науки і техніки, інформатизація освітнього процесу, зменшення обсягу аудиторних занять у вищій школі, необхідність дистанційного навчання під час пандемії вимагають створення та використання особливих умов для здійснення самостійної роботи майбутніх учителів, переходу до нового виду управління – комп'ютерно орієнтованого та створення цілісної комп'ютерно орієнтованої методичної системи управління самостійною роботою студентів на основі сучасних ІКТ. Особливого значення комп'ютерно орієнтоване управління самостійною роботою студентів набуває в педагогічних університетах в процесі навчання інформатики, під час якого майбутні вчителі вивчають ІКТ і як предмет навчання, і як засіб управління власною самостійною роботою, і як засіб управління самостійною роботою своїх майбутніх учнів.

В перспективах подальших досліджень планується розробка методичних рекомендацій стосовно використання комп'ютерно орієнтованого середовища навчання в процесі управління самостійною роботою студентів.

Література:

1. Вакулєнко, І.В. (2016). Управління самостійною роботою студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, *Науковий*

часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання, № 18 (25), с. 50-64, 2016.

2. Broad, J. (2006). Interpretations of independent learning in further education. *Journal of Further and Higher Education*, vol. 30, no. 2, pp. 119-143, 2006. doi: 10.1080/03098770600617521.

3. Garrison, D. (1997). Self-directed learning: toward a comprehensive model", *Adult Education Quarterly*, vol. 48, no. 1, pp. 18-33, 1997. doi: 10.1177/074171369704800103.

4. Žydžiūnaitė, V., Teresevičienė, M. and Gedvilienė, G. (2014). The structure of independent learning in higher education: learners' attitude. *Proceedings of the international scientific conference: Society. Integration. Education*, Rezekne, 2014, vol. 1, pp. 336-344. doi: 10.17770/sie2014vol1.774.

5. Cassidy, S. (2011). Self-regulated learning in higher education: Identifying key component processes. *Studies in Higher Education*, vol. 36, no. 8, pp. 989-1000, 2011. doi: 10.1080/03075079.2010.503269.

6. Meyer, W.R. (2010). Independent learning: a literature review and a new project. *British Educational Research Association Annual Conference*, University of Warwick, Sept. 1-4, 2010, pp. 1-35. [Online]. Available: http://www.leeds.ac.uk/bei/Education-line/browse/all_items/193305.html.

Accessed on: Jan. 28, 2021.

7. Пидкасистый, П.И. (2005). *Организация учебно-познавательной деятельности студентов*. Москва, Россия: Пед. общ. России, 2005.

8. Thomas, L., Jones, R. and Ottoway, J. (2015). *Effective practice in the design of directed independent learning opportunities*. York, U.K.: Higher Education Academy, 2015. [Online]. Available: https://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/resources/effective_practice_in_the_design_of_directed_independent_learning_opportunities.pdf. Accessed on: Jan. 28, 2021.

9. Thomas, L. (2015). Ed. *Compendium of effective practice in directed independent learning*. York, U.K.: Higher Education Academy and Quality Assurance Agency, 2015. [Online]. Available: <https://simventure.com/wp-content/uploads/2016/11/Compendium-of-effective-practice-in-independent-learning-1.pdf>. Accessed on: Jan. 28, 2021.
10. Hockings, C., Thomas, L., Ottaway, J. and Jones, R. (2018). Independent learning – what we do when you're not there. *Teaching in Higher Education*, vol. 23, no. 2, pp. 145-161, 2018. doi: 10.1080/13562517.2017.1332031.
11. Zimmerman, B.J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, vol. 41, no. 2, pp. 64-70, 2002. doi: 10.1207/s15430421tip4102_2.
12. Архангельский, С.И. (1976). *Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе*. Москва, Россия: Высш. шк., 1976.
13. Беспалько, В.П. (1989). *Слагаемые педагогической технологии*. Москва, Россия: Педагогика, 1989.
14. Vermunt, J.D. and Verloop, N. (1999). Congruence and friction between learning and teaching. *Learning and Instruction*, vol. 9, no. 3, pp. 257-280, 1999. doi: 10.1016/S0959-4752(98)00028-0.
15. Глушков, В.М., Костюк, Г.С., Бал, Г.О., Довгялло, О.М., Машбиць, Ю.І. та Ющенко, К.Л. (2007). Наукові проблеми програмованого навчання та шляхи їх розробки. *Психологія і суспільство*, №4, с. 151-167, 2007.
16. Дмитренко, Т.О. та ін. (2016). *Основи сучасної педагогіки: монографія*. Херсон, Україна: ПП Вишемирський, 2016.
17. Машбиц, Е.И. (1987). *Психологические основы управления учебной деятельностью*. Киев, Украина: Вищ. шк., 1987.
18. Ріхтер, О.Є. (2004). Проблема управління навчальною діяльністю студентів у педагогічній системі вищого навчального закладу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, № 6, с. 56-62, 2004.

19. Gnevek, O.V., Saigushev, N.Ya. and Savva, L.I. (2016). Reflexive management of the professional formation of wouldbe teachers. *International journal of environmental and science education*, vol. 11, no. 18, pp. 13033-13041, 2016.
20. Талызина, Н.Ф. (1975). *Управление процессом усвоения знаний*. Москва, Россия: Изд-во Моск. ун-та, 1975.
21. Яресько, К.В. (1999). *Управління навчально-творчою діяльністю школярів в умовах інформатизації освіти*, автореф. дис. канд. пед. наук, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, Харків, Україна, 1999.
22. Биков, В.Ю. (2010). Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 15, № 1, 2010. doi: 10.33407/itlt.v15i1.25.
23. Биков, В.Ю. (2008). “Сучасні чинники розвитку системи освіти України”, *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 7, № 3, 2008. doi: 10.33407/itlt.v7i3.107.
24. Жалдак, М.І. (2016). Інформатизація навчального процесу має сприяти поглибленню і розширенню бази знань – основи творчої діяльності майбутнього фахівця. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, № 18, с. 3-6, 2016.
25. Noskova, T., Yakovleva, O., Cubo-Delgado, S., Pavlova, T., Morze, N. and Alonso-Diaz, L. (2019). The use of ICT tools by academic teachers in the international comparative context. *Ceur workshop proceedings: Proceedings of the XIV International Conference «New Educational Strategies in Modern Information Space»*, Saint-Petersburg, April, 16, 2019, vol. 2401, pp. 8-23. [Online]. Available: http://ceur-ws.org/Vol-2401/PAPER_2.PDF. Accessed on: May. 10, 2021.

26. Sumner, E. (2018). Factors related to college students' self-directed learning with technology, *Australasian Journal of Educational Technology*, vol. 34, no. 4, pp. 29-43, 2018. doi: 10.14742/ajet.3142.
27. Умрик, М.А., Струтинська, О.В. та Вакуленко, І.В. (2021). *Цифрові освітні технології: програма підвищення рівня цифрових компетентностей науково-педагогічних працівників університету*. Київ, Україна: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021.
28. Палеха, О.М. (2019). Сутність поняття «самостійна позааудиторна робота» у британському науковому дискурсі. *Естетика і етика педагогічної дії*, № 20, с. 46-53, 2019. doi: 10.33989/2226-4051.2019.20.171630.
29. Stolk, J., Martello, R., Somerville, M. and Geddes, J. (2010). Engineering students' definitions of and responses to self-directed learning. *International Journal of Engineering Education*, vol. 26, no. 4, pp. 900-913, 2010.
30. Янченко, Т.В. (2016). Програмоване навчання як результат еволюції ідей педології та біхевіоризму. *Молодий вчений*, № 12, с. 550-554, 2016.
31. Хриков, Є.М. (2006). *Управління навчальним закладом*. Київ, Україна: Знання, 2006.

References:

1. Vakulenko, I.V. (2016). Management of students' independent work using information and communication technologies. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya №2: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, no. 18 (25). pp. 50-64, 2016. (in Ukrainian)
2. Broad, J. (2006). Interpretations of independent learning in further education. *Journal of Further and Higher Education*, vol. 30, no. 2, pp. 119-143, 2006. doi: 10.1080/03098770600617521. (in English)

3. Garrison, D. (1997). Self-directed learning: toward a comprehensive model. *Adult Education Quarterly*, vol. 48, no. 1, pp. 18-33, 1997. doi: 10.1177/074171369704800103. (in English)
4. Žydžiūnaitė, V., Teresevičienė, M. and Gedvilienė, G. (2014). The structure of independent learning in higher education: learners' attitude. *Proceedings of the international scientific conference: Society. Integration. Education*, Rezekne, 2014, vol. 1, pp. 336-344. doi: 10.17770/sie2014vol1.774. (in English)
5. Cassidy, S. (2011). Self-regulated learning in higher education: Identifying key component processes. *Studies in Higher Education*, vol. 36, no. 8, pp. 989-1000, 2011. doi: 10.1080/03075079.2010.503269. (in English)
6. Meyer, W.R. (2010). Independent learning: a literature review and a new project. *British Educational Research Association Annual Conference*, University of Warwick, Sept. 1-4, 2010, pp. 1-35. [Online]. Available: http://www.leeds.ac.uk/bei/Education-line/browse/all_items/193305.html. Accessed on: Jan. 28, 2021. (in English)
7. Pidkasistyj, P.I. (2005). Organization of students' educational and cognitive activity. Moscow: Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii, 2005. (in Russian)
8. Thomas, L., Jones, R. and Ottoway, J. (2015). Effective practice in the design of directed independent learning opportunities. York, U.K.: Higher Education Academy, 2015. [Online]. Available: https://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/resources/effective_practice_in_the_design_of_directed_independent_learning_opportunities.pdf. Accessed on: Jan. 28, 2021. (in English)
9. Thomas, L. (2015). Ed. *Compendium of effective practice in directed independent learning*. York, U.K.: Higher Education Academy and Quality Assurance Agency, 2015. [Online]. Available: <https://simventure.com/wp->

content/uploads/2016/11/Compendium-of-effective-practice-in-independent-learning-1.pdf. Accessed on: Jan. 28, 2021. (in English)

10. Hockings, C., Thomas, L., Ottaway, J. and Jones, R. (2018). Independent learning – what we do when you're not there. *Teaching in Higher Education*, vol. 23, no. 2, pp. 145-161, 2017. doi: 10.1080/13562517.2017.1332031. (in English)

11. Zimmerman, B.J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, vol. 41, no. 2, pp. 64-70, 2002. doi: 10.1207/s15430421tip4102_2. (in English)

12. Arkhangelsky, S.I. (1976). Lectures on the scientific organization of the educational process in higher education. Moscow, Russia: Vysshaja shkola, 1976. (in Russian)

13. Bepalko, V.P. (1989). Components of educational technology. Moscow, Russia: Pedagogika, 1989. (in Russian)

14. J Vermunt, J.D. and Verloop, N. (1999). Congruence and friction between learning and teaching. *Learning and Instruction*, vol. 9, no. 3, pp. 257–280, 1999. doi: 10.1016/S0959-4752(98)00028-0. (in English)

15. Hlushkov, V.M., Kostiuk, H.S., Bal, H.O., Dovhiallo, O.M., Mashbyts, Y.I. and Yushchenko, K.L. (2006). Scientific problems of programmed learning and ways of their development. *Psykhologhiia i suspilstvo*, no. 4, pp. 151-167, 2007. (in Ukrainian)

16. Dmytrenko, T.O. et al. (2016). Fundamentals of modern pedagogy: monograph. Kherson, Ukraine: PP Vyshemyrskyi, 2016. (in Ukrainian)

17. Mashbic, E.I. (1987). Psychological foundations of educational activity management. Kyiv, Ukraine: Vyshcha shkola, 1987. (in Ukrainian)

18. Richter, E.E. (2004). Problem of control of the students educational activities in the pedagogical system of higher educational establishment", *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, no. 6. P. 56-62, 2004. (in Ukrainian)

19. Gnevek, O.V., Saigushev, N.Ya. and Savva, L.I. (2016). Reflexive management of the professional formation of wouldbe teachers. *International journal of environmental and science education*, vol. 11, no. 18, pp. 13033-13041, 2016. (in English)
20. Talyzina, N.F. (1975). *Management of the process of assimilation of knowledge*. Moscow: Izd-vo Mosk. univ., 1975. (in Russian)
21. Yaresko, K.V. (1999). *Control of educational-and-creative activities of school children under conditions of education informatization*”, author. dissertation. Cand. ped. Sciences, H. S. Skovoroda Kharkiv National Ped. Univ., Kharkiv, Ukraine, 1999. (in Ukrainian)
22. Bykov, V.Yu. (2010). *Modern tasks of informatization of education*”, *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 15, no. 1, 2010. doi: 10.33407/itlt.v15i1.25. (in Ukrainian)
23. Bykov, V.Yu. (2008). *Modern factors of ukrainian education system development*”, *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 7, no. 3, 2008. doi: 10.33407/itlt.v7i3.107. (in Ukrainian)
24. Zhaldak, M.I. (2016). *Informatization of the educational process should help to deepen and broaden the knowledge base - basis of the creative activity of the future professionals*. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia №2: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, no. 18, pp. 3-6, 2016. (in Ukrainian)
25. Noskova, T., Yakovleva, O., Cubo-Delgado, S., Pavlova, T., Morze, N. and Alonso-Diaz, L. (2019). *The use of ICT tools by academic teachers in the international comparative context*. in *Ceur workshop proceedings: Proceedings of the XIV International Conference «New Educational Strategies in Modern Information Space»*, Saint-Petersburg, April, 16, 2019, vol. 2401, pp. 8-23. [Online]. Available: http://ceur-ws.org/Vol-2401/PAPER_2.PDF. Accessed on: May. 10, 2021. (in English)

26. Sumuer, E. (2018). Factors related to college students' self-directed learning with technology. *Australasian Journal of Educational Technology*, vol. 34, no. 4, pp. 29-43, 2018. doi: 10.14742/ajet.3142. (in English)
27. Umryk, M.A., Strutynska, O.V. and Vakulenko, I.V. (2021). Digital educational technologies: a program to increase the level of digital competencies of research and teaching staff of the university. Kyiv, Ukraine: NPU imeni M.P. Drahomanova, 2021. (in Ukrainian)
28. Palekha, O.M. (2019). Essence of the concept of independent learning in british scientific discourse. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*, no. 20, pp. 46-53, 2019. doi: 10.33989/2226-4051.2019.20.171630. (in Ukrainian)
29. Stolk, J., Martello, R., Somerville, M. and Geddes, J. (2010). Engineering students' definitions of and responses to self-directed learning. *International Journal of Engineering Education*, vol. 26, no. 4, pp. 900-913, 2010. (in English)
30. Yanchenko, T.V. (2016). Programmed education as a result of the evolution of the pedology's and behaviorism's ideas. *Molodyi vchenyi*, no. 12, pp. 550-554, 2016. (in Ukrainian)
31. Khrykov, Y.M. (2006). Management of educational institution. Kyiv, Ukraine: Znannia, 2006. (in Ukrainian)

Citation: Iryna Vakulenko, Myroslav Zhaldak (2021). COMPUTER-BASED MANAGEMENT OF PRE-SERVICE TEACHERS' INDEPENDENT WORK. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.13

Copyright Iryna Vakulenko, Myroslav Zhaldak ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.14

UDC 373.2.015.31:172.15

**STATE OF FORMATION OF PATRIOTIC EDUCATION IN CHILDREN
OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN PARENTAL-EDUCATIONAL
INTERACTION**

Alyona Solonskaya, Assistant

<https://orcid.org/0000-0002-7162-553X>

e-mail: alena.arturovna@ukr.net

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Ukraine,
Melitopol

The article considers the definitions of the concept of "patriotic upbringing of children of senior preschool age". The structure of this concept is determined: cognitive, emotional-value, behavioral components, each of which includes elements that characterize and reveal their essence. Criteria ("perception of patriotism", "manifestation of patriotism in behavior", "desire to show patriotism") and the corresponding indicators, levels (high, average, low) of patriotic upbringing of children of senior preschool age are defined. The program of the ascertaining stage of the experiment, in order to study the state of patriotic upbringing of older preschool children in parental-educational interaction, is described.

Key words: patriotic upbringing, children of senior preschool age, parental-educational interaction, structure of patriotic upbringing.

Introduction. The current stage of development of society requires improving the content and means of realization of preschool education in Ukraine, finding new principles to improve its quality. An urgent educational problem today, starting from the preschool age of a child, is the need to educate a self-sufficient, responsible person who is able to realize their role

in the life of the state, which is not indifferent to the fate of the country and people, and in the future to be ready to protect it.

The effectiveness of preschool education is largely determined by the relationship between educators and parents. The family is the main social institution responsible for the education, upbringing and development of the child. At the same time, modern parents, not having sufficient knowledge about the specifics of scientifically appropriate education, age and individual characteristics of the child, often carry out the process of education intuitively and chaotically. That is why there is a need for conscious and responsible cooperation of parents and educators of preschool education, which allows to ensure the continuity of educational influences and create favorable conditions for the implementation of common requirements for full education, upbringing and development of children, including patriotic education.

Analysis of recent sources on the problem. Theoretical and methodological aspects of patriotic upbringing of the individual are variously revealed in the works of: I. Bekha, K. Chorna (substantiation of theoretical and methodological principles of becoming a citizen-patriot of Ukraine); K. Zhurba, I. Shkilna (problems of formation of national-cultural identity); V. Kremenyha, Y. Logvynenko, V. Mateschuk (formation of national consciousness and patriotic values in the educational environment); T. Vasylevska, K. Vashchenko, I. Vilchynska, I. Dziuba, T. Ilyina, N. Moiseyuk, O. Sidorova, O. Sukhomlynska (education of the nationally conscious, patriotically oriented young generation); O. Kvas, S. Voloshina (formation of patriotic upbringing by means of museum pedagogy).

The following works are devoted to the problem of patriotic upbringing of preschool children: L. Kosynska (upbringing of preschoolers' love for their hometown); S. Teslenko (national-patriotic education of senior preschoolers); N. Borisova, I. Logvinenko, O. Tarasova, O. Khrystych, L. Shvaika (patriotic

upbringing in a preschool institution); V. Mayboroda (patriotic upbringing of preschool children by means of art) and others.

The scientific works of Franziska Cohen & Yvonne Anders, G. Jadwin, J.L. Epstein, Kumsa Megers, Wudu Melese Tarekegne, Endalkachew Woldmariam and others are relevant in the study of the essence of parent-teacher interaction.

Valuable experience of preschool education in the context of cooperation between teachers and parents is reflected in the publication of A. Rönkä, L. Turja, K. Malinen, M. Tammelin, M. Kekkonen and others, who emphasized the importance of taking into account different points of view during construction of preschool education programs.

The purpose of the article is to reveal the definition of "patriotic upbringing", its structure, criteria, indicators, levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age, diagnostic methods and research procedures, analysis of the results of the ascertaining stage of research-experimental work on the state of patriotic upbringing of children of senior preschool age in parental-education interaction.

Presenting main material. T. Malanyuk defines the essence of patriotic upbringing as "an integral systemic quality that is characterized by the degree of formation of socially significant patriotic qualities, genetically determined and socially acquired in the process of life, the mechanism of internal value-semantic regulation of patriotic behavior and external patriotic relations" [4].

A similar opinion can be traced in the works of A. Levitskaya, who believes that "patriotic upbringing is a quality of personality, which is characterized by the presence and degree of formation of patriotic qualities that reflect knowledge and awareness of traditions, their application in everyday life" [3].

Under the patriotic upbringing of Yu. Zbtsov understands "the result of personal assimilation of national values and cultural norms, the degree of formation of national civic identity, patriotic beliefs and behavior, awareness of their actions and actions for the benefit of the people and the state, readiness to defend the Motherland" [1].

According to I. Koteneva, "the level of patriotic upbringing is a systemic characteristic of the personality, which reflects the presence and degree of formation of the corresponding qualities and habits of behavior. She believes that patriotic upbringing of the individual is an interconnected process of accumulation of patriotic knowledge and ideas, formation of patriotic feelings, values, beliefs, realization of acquired and emotionally experienced knowledge in actions and behavior" [2].

Therefore, the patriotic upbringing of children of senior preschool age is an integral dynamic personality trait that reflects feelings of love for the Motherland, people, the country, values to the family, awareness of national symbols, public holidays, traditions, historical events, prominent people of the Motherland which through the humanistic experiences of the child are embodied in their behavior.

At the heart of the patriotic upbringing of children of senior preschool age is its structure, which is represented by interrelated components. The first – the cognitive component in the structure of patriotic upbringing of children of senior preschool age characterizes the child's perception of love for the Motherland, people, country, knowledge of patriotism, family, national symbols, public holidays, traditions, historical events, prominent people of the Motherland in accordance with age peculiarities of children of senior preschool age. According to the cognitive component, the child undergoes a process of cognition, processing of obtained information as a result of education, upbringing, observation and reflection on the world around. The

presence of ideas, knowledge and judgments about their country by children of senior preschool age prevents misconceptions about patriotism.

The second – emotional-value component – determines the value attitude of the child of senior preschool age to the Motherland, to people, to the country; values of family; the child's interest in national traditions, pride in the achievements of his country. The emotional-value component is a general life attitude, which is formed in process of child's becoming. The expediency of this component is due to the fact that acquaintance with patriotism affects not only the cognitive sphere of the child, but also, passing through his emotional perception, contributes to the formation of appropriate values.

The third – behavioral component – is to show love for the Motherland, for people, for the country through actions and behavior, namely: preservation and reproduction of traditions, observance of socially useful rules in various activities, in particular, gaming; taking part in collective patriotic events. In the behavioral component, skills and abilities are formed through the acquisition of experience by the child, his involvement in various social activities, interpersonal relationships.

On the basis of a certain structure of patriotic upbringing of children of senior preschool age, due to the generalization of the works of scientists on the researched problem (I. Bekh, S. Voloshin, K. Zhurba, O. Kvas, M. Kachur, K. Chorna, I. Shkilna, etc.) It is possible to determine the criteria and indicators of patriotic upbringing of children of senior preschool age, namely: "idea of patriotism" (idea of the essence of patriotism and its components – love for the Motherland, people, country; knowledge and ideas about national symbols, public holidays; and family traditions, historical events, prominent people of the country, their rights and responsibilities); "Desire to show patriotism" (feelings of love for the Motherland, for people, for the country; values to the family; appreciation of the history of his family, pride in the achievements of the country; positive attitude to the traditions of his people,

the state language); "Manifestation of patriotism in behavior": (manifestation of love for the Motherland, for people, for the country, participation in national and family traditions, collective patriotic events; observance of socially useful rules in various activities).

According to the criteria and indicators, the levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age are characterized, namely: high, medium, low.

In order to study the state of patriotic upbringing of children of senior preschool age we have developed a program of the ascertaining stage of the experiment.

The content of the program included the definition of the experimental base, the selection of diagnostic techniques and methods of studying the problem, identifying levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age on the basis of established criteria and indicators.

The program of the ascertaining stage of the experiment provided for three stages: determination of the levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age; finding out the peculiarities of the organization of purposeful work of preschool education institutions with the families of pupils; finding out the attitude of parents to patriotic upbringing and their readiness to interact with the preschool institution regarding the patriotic upbringing of children.

The program of experimental research on patriotic upbringing of children of senior preschool age included: diagnosis of levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age on the basis of outstanding criteria and indicators; study of readiness of educators for effective patriotic education of children of senior preschool age; determining the readiness of parents to interact with the teaching staff of preschool education for the patriotic upbringing of children; implementation of joint influence of parents and educators on the formation of patriotic upbringing of children of senior

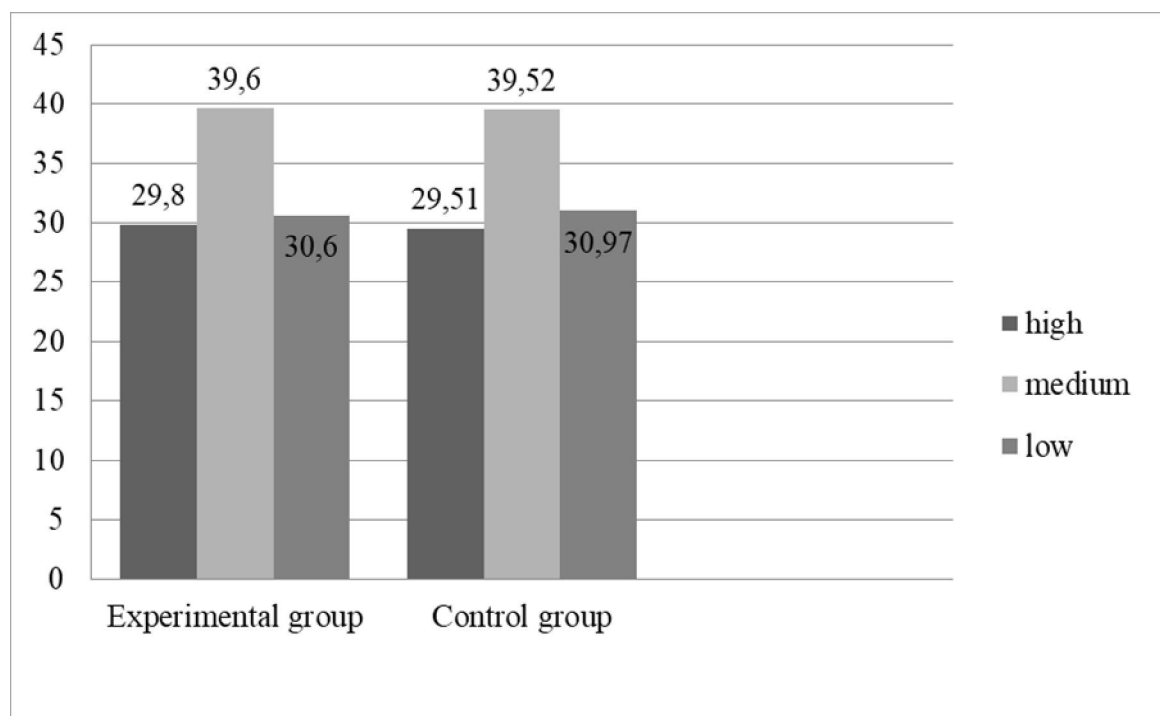
preschool age; substantiation of organizational and pedagogical conditions of patriotic upbringing of children of senior preschool age in parental-educational interaction; control check of efficiency of the carried-out work.

In the process of collecting information, we used the following research methods: the method of included observation, conversation; questionnaires for parents of children of senior preschool age and surveys of educators of senior groups.

The observational stage of the study covered 220 children of senior preschool age (including 111 children of the experimental group and 109 - control group), 18 educators of preschool education in Kyiv, Melitopol, Kherson and Dnipropetrovsk regions, 240 parents.

To implement the tasks of research work in the first direction (determining the levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age) the following diagnostic tools were selected: didactic game "State and national symbols", conversation "Pride of the country", "Was / was not", game-exercise with situations with a certain moral and legal content, conversation "My family", blitz-poll "Achievements", conversation "Ukrainian traditions", conversation "Folk holidays", conversation "Acquisition of Ukraine", problem situations. To do this, we proceeded from the fact that each of the criteria of patriotic upbringing was presented a certain set of indicators that were further taken into account in the formulation of the author's diagnostic methods.

As a result of the diagnosis of the levels of patriotic upbringing of older preschool children, it was found that most children have low and medium levels of patriotic upbringing in almost every indicator. The obtained results on the levels of patriotic upbringing of children of senior preschool age at the ascertaining stage of the study are graphically presented in the figure.

Figure 1. Levels of patriotic upbringing of older preschool children at the ascertaining stage of the study

To implement the tasks of research work in the second direction: to determine the features of the organization of purposeful work of preschool institutions with the families of pupils, a survey of educators on the interaction of parents in the patriotic upbringing of older preschool children.

The purpose of the survey was to find out the attitude of educators to the problem of patriotic upbringing of children of senior preschool age, their vision of the role of preschool education and the family in this process, the existing methodological arsenal to ensure patriotic upbringing of children in interaction with family.

Analysis of the results of the survey of educators, observation of children, analysis of annual and long-term plans of preschool institutions led to the conclusion that the main reasons for low patriotic education of children of senior preschool age are: low level of professional competence of teachers on tasks and ways to form patriotic worldview in children of senior preschool

age; despite the fact that all teachers recognize the importance of parent-educator interaction in the patriotic upbringing of children of senior school age, not all of them have a complete picture of the organization of such interaction; most educators in the educational process of preschool institutions use only traditional forms and methods of interaction with parents regarding the patriotic upbringing of children of senior preschool age.

To implement the tasks of research work in the third direction: to determine the attitude of parents to patriotic education and their willingness to interact with preschool educators in the direction of patriotic education of children, to identify family interest in developing preschoolers' ideas about Ukraine, parental surveys. The results of the survey revealed the attitude, the degree of interest of parents in working with teachers and outlined the range of problems in which parents need help.

According to the survey, a large number of parents shift the responsibility for the patriotic upbringing of the child to the educator, while not always recognizing his authority. The survey revealed that some parents are not interested in the work of the preschool institution on the problems of patriotic education. The vast majority of parents do not feel interested in communicating with the teacher and do not expect from the interaction with employees of preschool education anything significant for themselves. Responding to questions about parent meetings, respondents were divided: half of parents consider parent meetings a necessity, the rest consider this form of work important.

The need for purposeful work with parents of pupils to ensure their readiness to interact with teachers of preschool education on patriotic education of children of senior preschool age was confirmed.

Thus, after conducting the ascertaining stage of the experiment, we came to the conclusion that most children have a medium and low level of patriotic upbringing, a small percentage of children have a high level of

patriotic upbringing. The vast majority of educators would like parents to be more involved in the patriotic upbringing of their children.

Conclusions. Such data indicate the need for purposeful work on patriotic education of children of senior preschool age, improving the effectiveness of interaction between parents and caregivers. Further work should be aimed at determining the organizational and pedagogical conditions of patriotic upbringing of children of senior preschool age in parent-educator interaction.

Література:

1. Зубцова Ю. Є. (2012), Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ. 20 с.
2. Котєнєва І. С. (2017), Про діагностику патріотичної вихованості студентської молоді. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченко. 1 (306), С. 76–85.
3. Левицька А. А. (2019), Патріотичне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ. 20 с.
4. Маланюк Т. З. (2015), Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої роботи. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Умань. 22 с.

References:

1. Zubtsova Yu. Ye. (2012), Formuvannia patriotychnykh yakostei molodshykh shkoliariv u vzaiemodii shkoly ta simi [Formation of patriotic qualities of junior schoolchildren in the interaction of school and family]. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
2. Kotienieva I. S. (2017), Pro diahnostyku patriotychnoi vykhovanosti studentskoi molodi [On the diagnosis of patriotic student's upbringing]. Visnyk LNU im. T. Shevchenko. 1 (306), Pp. 76–85. [in Ukrainian].

3. Levytska A. A. (2019), Patriotychne vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv na zasadakh viiskovykh tradytsii [Patriotic education of future border officers on the basis of military traditions]. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
4. Malaniuk T. Z. (2015), Patriotychne vykhovannia uchniv osnovnoi shkoly zasobamy turystsko-kraieznavchoi roboty. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk) [Patriotic education of primary school students by means of tourist and local lore work]. Uman. 22 p. [in Ukrainian].

Citation: Alyona Solonskaya (2021). STATE OF FORMATION OF PATRIOTIC EDUCATION IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN PARENTAL-EDUCATIONAL INTERACTION. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.14

Copyright Alyona Solonskaya ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2520-7474.1(45)2021.15

UDC 81'38:929

**THE ROLE OF BIOGRAPHICAL AND CULTURAL-HISTORICAL
ASPECTS IN THE FORMATION OF THE AUTHOR'S VOICE OF
MYKHAILO DRAI-KHMARA**

**Sergii Cheripko, head of the educational and scientific laboratory of
innovative management technologies**

<http://orcid.org/0000-0002-1412-5598>

e-mail: strgijceripko@gmail.com

National Aviation University, Ukraine, Kyiv

Through the prism of biographical and cultural-historical aspects, for the first time, the peculiarities of forming the author's voice of an outstanding Ukrainian writer of the executed renaissance era Mykhailo Drai-Khmara are justified in the paper. The maximum optimization of the study of the entire heritage of the artist, including the worldview, biography, relationships with the cultural environment, as well as the influence of strong-willed qualities, imagination and talent of the artist as the performer of the work on the components of the artistic text are found out.

Keywords: author's voice, poetics, worldview, artistic system, spiritual model, cultural space.

Завідувач навчально-науковою лабораторією інноваційних технологій управління, Черіпко С. І., Роль біографічних та культурно-історичних аспектів у формуванні авторського голосу Михайла Драй-Хмари/ Національний авіаційний університет, Україна, Київ.

У статті через призму біографічних та культурно-історичних аспектів вперше обґрунтовано особливості формування авторського голосу видатного українського письменника доби «розстріляного відродження» Михайла Панасовича Драй-Хмари. З'ясовано максимальну оптимізацію вивчення усієї художньої спадщини митця,

включно із світоглядом, біографією, взаєминами із культурним оточенням, а також вплив вольових якостей, фантазії і таланту митця, як виконавця твору, на складові художнього тексту.

Ключові слова: авторський голос, поетика, світогляд, художня система, духовна модель, культурологічний простір.

Вступ. Останнім часом філологічні дослідження, що стосуються питання взаємин автора і його спадщини, де вагому роль відіграють біографічні та культурно-історичні аспекти, досить розмаїті, адже у більшості з них автор постає і як усемогутня організуюча сила, і як безпристрасний оповідач. Тож цікавою буде спроба виявити авторський голос у літературній спадщині Михайла Панасовича Драй-Хмари. Література 30-х років ХХ століття – це складний та водночас трагічний процес, пов'язаний з проявом в особистості людяності та прагненням до нових літературних форм і моральних обривів. Достеменно відомо, що найбільш яскравими іменами плеяди «розстріляного відродження» були М. Зеров, Микола Хвильовий (Фітільов), С. Єфремов, М. Куліш, М. Семенко, П. Филипович, Григорій Косинка (Стрієць) і, безперечно, М. Драй-Хмара (Драй).

Михайло Панасович Драй-Хмара – видатна особистість і водночас трагічна постать в українській літературі. Його життєвий і творчий шлях є відображенням трагізму в національно-державному відродженні, де він правдиво відобразив свою добу, а головне, – був активним творцем на всіх етапах становлення даної доби. Саме в світі поезій даного періоду на повну силу прозвучав його трагічний авторський голос. Науковці початку ХХ століття та сучасні літературознавці цілком слушно вважають, що дослідження авторського «я» у творах Драй-Хмари характеризує постмодерністське мислення і постає лише окремим аспектом загальної кризи особистісного початку у сфері постмодерної

доби. Тому варто вшанувати теоретичні погляди О. Ашер, Ю. Шереха, М. Жулинського, Ю. Луцького, В. Мацька, С. Крижанівського, І. Дзюби, В. Іванисенко, І. Заславського, І. Федорів та ін.

Тож з точки зору засобів вираження авторського голосу ми і бачимо **актуальність** нашої статті, а її основною **метою** – виявити авторську присутність у поетичній спадщині та щоденниках.

Об'єктом дослідження є низка творів та щоденникових спогадів Михайла Панасовича Драй-Хмари.

Виходячи з поставленої мети, ставимо перед собою наступні **завдання**:

- почути та здійснити аналіз основних аспектів авторського голосу;
- простежити способи та форми вираження авторського голосу у творчому доробку митця;
- розглянути особливості відображення авторського голосу та його ролі в об'єктивному сприйнятті трагізму тогочасної дійсності.

Концептуальність постаті Михайла Драй-Хмари походить від його сприйняття як втілення суб'єктивності, що є процесом полівекторним. Синтезуючи компоненти авторства, зазначимо, що письменник структурує текст і себе в ньому, так чи інакше присутній у творі. Тому автор і інтерпретується як інtrateкстовий і екстратекстовий водночас феномен, що спостерігається лише у своїх творчих проявах. Проблема авторської позиції у сучасному літературознавстві стала однією з найактуальніших. Розуміємо, що автор може долучитися до створення себе свідомо, може спровокувати хибне уявлення про себе у реципієнта, може бути «alter ego» самого митця, а може й максимально із ним розходитися. Тому погоджуємося, що про образ автора варто говорити, коли він є одним із персонажів твору, постаючи завдяки авторській уяві. При цьому авторський голос представляє автора-носія певних психічних

якостей і функцій (воля, фантазія, талант тощо) та виконавця самого твору, і таким чином корелює складові художнього тексту.

Розуміючи, які саме чинники сприяли формуванню авторського голосу М. Драй-Хмари, спостерігаємо, що у новітньому літературознавстві існує виразна тенденція досліджувати індивідуальну мистецьку спадщину майстрів слова поза перипетіями їх людських доль, – подібне ніби мало б сприяти об'єктивності оцінок, гарантувати своєрідний «погляд зі сторони». У звільненому від тоталітаризму суспільно-культурологічному просторі сучасності зіткнулися дві опонуючі хвилі: європейський прагматизм і псевдонаціональна романтика. Для гармонізації та вироблення належних стратегій потрібний досвід минулих поколінь у вияві творчих і життєвих доль кращих її синів. Михайло Драй-Хмара належить саме до таких. «Я український інтелігент», – так означив він і причину ставлення до себе антиукраїнської влади, і свою поведінку, і загалом життєву позицію.

Не вдаючись до ствердження чи заперечення цієї теорії, намагатимемося почути авторський голос Михайла Драй-Хмари із особливо важливих моментів біографії на тлі його життєвої і творчої долі. Цілісність особистості, яку випробовували перипетії життя, відомі сучасникам працьовитість і працездатність, а насамперед поведінка у лабетах НКВД демонструють людину сильної волі. Особистість М. Драй-Хмари – найкращий доказ того, що ознаки козацької ментальності: життєлюбство, сила духу, волелюбство, лицарство іманентно присутні в українському етносі, обмежено тлумаченого як «селянська нація, нація хліборобів». Ефективна суспільна рецепція, вплив на творчій процес культурного і морального середовища не вповні обумовлюють спостережене. І тут не можна не погодитися зі словами науковця В. Пахаренка про те, що «посмертна реабілітація культури ще не означає вибудови її живого послідовного процесу» [5; 80].

Оприлюднення в останні десятиліття заборонених матеріалів, зокрема листів, щоденників, наукової спадщини, дає можливість вималювати цілісну духовну модель митця, який мав силу й мужність протиставити себе антисвітові диктатури, своєю творчістю олюднював культурологічний простір. З гіркотою нотував це С. Єфремов у своїх «Щоденниках»: «Бідна людськість! Щоб сприйняти й зрозуміти якусь ідею, треба їй фанфар, ілюмінацій, грому й блискавок, фальшивої позлітки – і брехні, брехні, без кінця брехні. Важкий твій шлях, людино, але сама ти ще важчим його робиш, розмінюючи навіть справжні здобутки на дрібняки мізерного філістерства» [2; 223].

Людина європейського мислення, вчений-поліглот М. Драй-Хмара робив усе для очищення тогочасного естетичного, духовного простору від провінційного філістерського примітивізму: творив світлу поезію, перекладав і досліджував світову класику, закладав основи славістики, збагачував науку й художню практику на принципово нових засадах та класичному вітчизняному досвіді. «Долі своєї я не клянусь», – задекларував поет у одному з віршів, чим ствердив мужність людини, поставленої в такі трагічні умови, розповідь про які викликає безсилий розпач, але й гордість за нащадка козацького роду з Полтавщини – серця України.

Вважається, що інтерес до українства пробудився в Драй-Хмари лише в Петербурзі під впливом спілкування із земляцтвом українських студентів.

Саме глибоким і природним усвідомленням національного обов'язку можна пояснити фатальне для його життєвої й мистецької долі повернення Драй-Хмари на Україну в найважчі для неї і зовсім несприятливі для його наукової роботи часи, в травні 1917 р., після лютневої революції. Революцію сприйняв, разом із багатьма митцями того часу, як шанс здобути національну незалежність, адже, як вважає

один із істориків Ю. Луцький, «в Україні вона стала передусім визвольною боротьбою. Там рушійні сили були національними, не комуністичними» [4;20].

Людині з нормальним сприйняттям світу і подій важко було повірити в реальність того, що відбувалося, тому поет часто переймався сумнівами, намагався осмислити свою роль у тому, що називалося новою добою, сумнівався в тому, чи вміє він, інтелігент, учити народ, відчувати єдність із ним, оскільки тривалий час був далеко й від України, і ще далі від того, що є щоденним життям народу, його турботами й болем.

Про характер сприймання поетом тодішніх реалій свідчать щоденникові записи, значна частина яких увійшла до зібрання його наукових праць, виданих Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Є в записах, попри сумніви щодо правильності здійснюваного в суспільстві, і спроби самокритики, вагань стосовно власної позиції. Загалом щоденник є документальним свідченням болісного сприйняття Драй-Хмарою численних звинувачень у відриві від доби та недостатньому її оспівуванні, аж до сумнівів у правильності своєї позиції.

У відомій тогочасній «літературній дискусії» М. Драй-Хмара не брав загалом прямої участі, за винятком кількох виступів на оборону неокласиків та їх творчого естетичного кредо. Щоденникові записи свідчать про відверто іронічне сприймання галасу навколо «дискусії», власну об'єктивну позицію щодо її учасників: надто великою була відстань між ученим та пролетарсько-селянською масою, надто серйозними справами був зайнятий, щоби брати участь у безконечній пустопорожній балаканині про «платформи» мистецтва адептів-неофітів пролетарського чи селянського «розливу». Науковець мав сформовані погляди на мистецтво як літературний критик, вироблений естетичний смак від спілкування зі світовою (переклади з французької, італійської) та

вітчизняною класикою (дослідження творчості Лесі Українки, студії над окремими віршами Тараса Шевченка тощо); мав витончене відчуття художнього слова від народнопісенної стихії. Письменник шанував обдарування інших (присвята Павлові Тичині, співчування долі Миколи Хвильового), захоплювався однодумцями-неокласиками, пробував себе в цьому оригінальному стилі; наскільки глибоко єднався зі своїми ліричними героями, настільки активно виражався його авторський голос.

Проте у політико-ідеологічний вир був утягнений через особливу увагу саме до найталановитіших постатей української культури. За свідченням Юрія Шереха, «Так звана «літературна дискусія», хоч як вона з цензурних і інших причин була стиснена до меж власне літератури або мистецтва, була природною реакцією на історичну ситуацію. Країна опинилася на історичному перехресті: перетворитися на провінцію Москви ... чи зберегти свою самобутність, – це було питанням усіх питань. І хоч ніхто не ставив його просто так, в цьому була глибинна суть «літературної дискусії»» [6;140].

Авторське «я» спостерігаємо і в перекладацькій діяльності М. Драй-Хмари, що цілковито ще не досліджена, хоча, на думку М. Жулинського, «це був великий майстер перекладу, який органічно вживався в оригінал і витворював мовно та образно досконалий мистецький твір» [3;13], переклав «Цигани» Пушкіна, «Демон» Лермонтова, збірку «Вінок» М. Богдановіча, «Божественну комедію» Данте, дві руни фінського епосу «Калевала», поезії А. Міцкевича, але найбільше – французьких символістів. Серед інших переклав сонет Стефана Малларме «Лебеді». «Його, Драй-Хмарині «Лебеді» свідчили тоді про ту тяжку моральну і творчу атмосферу, в якій змушені були жити друзі-неокласики» [1;27], – згадує Оксана Ашер.

Характер суспільних умов 20-30-х р. ХХ ст. на сьогодні розкритий достатньо повно як у науково-історичному, так і в художньому аспектах.

Індивідуальні ж відчуття людини того часу, особливо інтелігентної, рецепція нею конкретних подій доби досліджені недостатньо. На процесі СБУ в справі, по якій проходив поет, на сцені Харківського оперного театру стояло 45 осіб найкращого цвіту. Але не 45, а тисячі було арештовано в зв'язку з цим процесом і засуджені без прилюдного суду.

Роки випробування, шлях у легенду для М. Драй-Хмари розпочалися саме з появою сонета «Лебеді». Адже обираючи об'єктом для творчості протиріччя революційної доби, автор розглядає їх на зрізі проблем людської моралі, вибравши призму людського сприйняття складних колізій епохи. Опубліковані М.Хвильовим у «Літературному ярмарку» після припинення друку журналу «Вапліте», розпуску організації ваплітян, «Лебеді» викликали несподівано гучний резонанс. Даремно намагався спростувати позицію Драй-Хмара, пояснити появу переспіву сюжету «Лебедів» Стефана Малларме простим збігом обставин. Було зрозуміло, що насправді хотів Драй-Хмара сказати своїм сонетом. З першим арештом 21 березня 1933 року йому згадали все: «І українофільство в Петрограді, і професорство в Кам'янець-Подільському державному українському університеті... і літературну групу «неокласиків», і знайомство з керівником націоналістичної Спілки Визволення України Сергієм Єфремовим, і поминки по розстріляних письменниках... на квартирі в М. Рильського, і в тому, що начебто готував замах на Постишева і Балицького» [3;13-14]. Звинувачували в намірах повалення ладу разом із групою Миколи Зерова. Зацікавлення поезією стародавньої Греції й Риму трактувалися як шкідлива пропаганда заперечення радянської дійсності. Провина неокласиків, на думку НКВД, була, ні більше, ні менше, як у тому, що вони прагнули спрямувати економіку України на шлях капіталістичного розвитку, тримати курс на зв'язок з буржуазною Європою.

Творчу спадщину митця складають опублікована за життя всього одна збірка «Проростень» та поезії і поеми, які до неї не ввійшли. Була підготовлена також і друга, під назвою «Сонячні марші», хоча так і не була видана. Особливо багато переклав М. Драй-Хмара з російської, білоруської, французької та бельгійської, менше – з польської, чеської, німецької, фінської мов. М. Драй-Хмара кохався в поезії французьких символістів, особливо Шарля Бодлера, Стефана Малларме, Поля Верлена, любив і перекладав творчість білоруса Максима Богдановіча, досліджував її як літературознавець. Написав велику наукову працю про творчість Лесі Українки, на жаль, ширшому загалові вона тривалий час не була відома, оскільки не перевидана окремо.

Перспективи, які відкривалися перед М. Драй-Хмарою як ученим, можна оцінити лише тепер, коли з'явилася можливість ознайомитися з його науковою спадщиною. Лекції, які прочитав М. Драй-Хмара 1918-1919 рр. у Кам'янець-Подільському університеті, самі студенти записали, зберегли і видали як підручник «Слов'янознавство». «Михайло Драй-Хмара виявив унікальні знання з етнології, етнографії, археології, географії...– зауважує М. Жулинський. – Якби доля була до нього милосердною і він зміг би ці концептуальні принципи і проблемно-тематичні тези розгорнути на весь історико-етнологічний простір фактографії, ми б нині мали фундаментальну працю, присвячену слов'янознавству» [3;12].

Висновки. Таким чином, життя та творча діяльність Михайла Панасовича Драй-Хмари засвідчують, що він не тільки вважав себе українським інтелігентом, але й довів це кожною хвилиною життя, розуміючи сутність цього звання в потребі щодень, щогодини здійснювати щось, що служило б українству, що було б корисне для народу. Авторський голос у творчості митця звучить ясно й голосно. Свою позицію автор засвідчує за допомогою внутрішнього світу ліричних

героїв, створюючи таким чином ефект присутності. До цього спонукали його світоглядні інтенції й стратегії багатой духовно, оригінальної особистості доби новітнього Ренесансу. Своєрідність особистості М. Драй-Хмари як митця мало досліджена. Як про сформованого поета, що удосконалює індивідуальний стиль, із сучасників писав про нього лише М. Зеров. В окремих статтях відзначалися ті чи інші риси стилю поета без ґрунтовнішого аналізу. Першим одну з головних рис творчості споглянув М. Рильський, відзначаючи як індивідуальні ознаки радість пізнання й поменування, радість спостереження і втілення. Зазначено також критикою пошуки лексичної виразності, але потрактовано як формалістичне експериментаторство зі словом. Розвідка О. Ашер була першою ґрунтовнішою працею про поезію батька, але на ній позначився тогочасний рівень літературознавчої думки. Крім того, увага дослідниці зосереджена на звучанні батькового голосу крізь тематику віршів, а не настрої ліричного героя.

Відчуття національної самосвідомості, приналежності до свого народу, котре особливо активізувалося на чужині, стало центральною складовою характеру Драй-Хмари як особистості, світоглядним центром ліричного героя його поезій, уформувало моральні критерії та етичні норми спілкування. Поняття України й українського органічно злилося зі знанням світової культури, зродило відчуття та сприймання вселюдської гармонії. Сформульовано *параметри авторського голосу* – духовної моделі особистості, уявлення про норми людської поведінки, бачення Світу з позицій такої норми, але з підґрунтя національної культури, моралі й етики українського народу. Це простежується повно і яскраво як у життєвих перипетіях поета, його науковій та педагогічній спадщині, епістолярії й мемуаристиці, в художньому самовиразі ліричного героя його віршів, оцінках тогочасної дійсності, перспективах її реалій.

Література:

1. Ашер О. (2002) Передмова (Портрет Михайла Драй-Хмари: Біографічний нарис). *Михайло Драй-Хмара: Літературно-наукова спадщина*. Київ: Наукова думка.
2. Єфремов С. (1997) Щоденники. 1923-1929. Київ: ЗАТ «Газета «Рада».
3. Жулинський М. (2002) Шлях із неволі, з небуття. *Михайло Драй-Хмара. Літературно-наукова спадщина*. Київ: Наукова думка.
4. Луцький Ю. (1956; 2000) Літературна політика в советській Україні. 1917–1934. Duke University Press; Київ: Гелікон.
5. Пахаренко В. (2007) Основи теорії літератури. Київ: Генеза.
6. Шерех Ю. (1998) Шостий у гроні/Юрій Шерех. Поза книжками і з книжок. Київ: Видавництво «Час».

References:

1. Asher O. (2002) Peredmova (Portret Mykhaila Drai-Khmary: Biohrafichnyi narys). Mykhailo Drai-Khmara: Literaturno-naukova spadshchyna. Kyiv: Naukova dumka.
2. Yefremov S. (1997) Shchodennyky. 1923-1929. Kyiv: ZAT «Hazeta «Rada».
3. Zhulynskyi M. (2002) Shliakh iz nevoli, z nebuttia. Mykhailo Drai-Khmara. Literaturno-naukova spadshchyna. Kyiv: Naukova dumka.
4. Lutskyi Yu. (1956; 2000) Literaturna polityka v sovietskii Ukraini. 1917–1934. Duke University Press; Kyiv : Helikon.
5. Pakharenko V. (2007) Osnovy teorii literatury. Kyiv: Heneza.
6. Sherekh Yu. (1998) Shostyi u hroni/lurii Sherekh. Poza knyzhkamy i z knyzhok. Kyiv: Vydavnytstvo «Chas».

Citation: Sergii Cheripko (2021). THE ROLE OF BIOGRAPHICAL AND CULTURAL-HISTORICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF THE AUTHOR'S VOICE OF MYKHAILO DRAI-KHMARA. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 1(45). doi: 10.26886/2520-7474.1(45)2021.15

Copyright Sergii Cheripko ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

CONTENT

I. CULTURAL STUDIES AND ART

PECULIARITIES OF THE ARTISTIC LANGUAGE OF THE UKRAINIAN ARTIST YEVHENIA GAPCHYNSKA	5
---	----------

L. Ametova, Graduate student

AN ECLECTIC TREND IN PRODUCTS OF JOZEPH MARSHAK'S JEWELRY FACTORY ON EXAMPLE OF A SILVER TEA AND COFFEE SET, EXIBITED AT THE ALL-RUSSIAN EXIBITION IN KIEV IN 1913	19
---	-----------

N. Sapfirova, Graduate student

PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF THE MUSEUM AFFAIRS IN TERNOPIL	31
---	-----------

N. V. Rublevska, teacher

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF OUT- OF - SCHOOL EDUCATION OF UKRAINE (SECOND HALF OF the XX - BEGINNING OF the XXI CENTURY)	46
---	-----------

L. Kostenko, PhD of Pedagogical Sciences

THE MODEL OF THE DEVELOPMENT IN THE INTELLECTUAL AND CREATIVE ABILITES OF FUTURE MUSIC TEACHERS	56
--	-----------

O. Loboda, Postgraduate Student

FORMATION OF INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHY (diagnostic and ascertaining stage of experiment)	75
<i>S. Tverdohlib, Postgraduate student</i>	
THE GLOBAL DIMENSION OF EUROPEAN SPACE FOR SHAPING VALUES OF EDUCATION AND SCIENCE	86
<i>Ye. Bidenko, Postgraduate student</i>	
DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE LOCAL HISTORY WORK AT MODERN PEDAGOGICAL COLLEGES	101
<i>Z. M. Kramska</i>	
CURRENT ISSUES OF THE CONTENT ART EDUCATION FULLNESS IN THE SYSTEM OF A TEACHER-ARTIST TRAINING	123
<i>S. Fedorenko</i>	
LAW BACHELOR PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION	
<i>T. Zamikhovska, PhD student</i>	138
<i>V. Pryshchepa, PhD student</i>	
EDUCATIONAL WORKERS METHODOLOGICAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE LEARNING	154
<i>V. Liubarets, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,</i> <i>H. Vasylieva, PhD-student</i>	
AXIOLOGICAL AND ACMEOLOGICAL ASPECTS IN DEMOCRATIZATION OF EDUCATION	176
<i>I. M. Syladiy, Candidate of Sciences in Education, Associate Professor</i>	

**COMPUTER-BASED MANAGEMENT OF PRE-SERVICE
TEACHERS' INDEPENDENT WORK**

Iryna Vakulenko, PhD student

200

*Myroslav Zhaldak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Academician of NAES of Ukraine*

**STATE OF FORMATION OF PATRIOTIC EDUCATION IN
CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN PARENTAL-
EDUCATIONAL INTERACTION**

Alyona Solonskaya, Assistant

242

**THE ROLE OF BIOGRAPHICAL AND CULTURAL-HISTORICAL
ASPECTS IN THE FORMATION OF THE AUTHOR'S VOICE OF
MYKHAILO DRAI-KHMARA**

*Sergii Cheripko, head of the educational and scientific laboratory of
innovative management technologies*

253